Rz-1038
1832

Kassai királyi jogakademia
Könyvtára
Szekrény szám XVIII.
Osztályzat f.

A' Falusi

Baromorvos.

Csalhatatlan útmutatás,

mikint és melly szerekkel lehessen a' földmívelőnek ép, és egészséges marhát bírni 's nevelni, ennek betegségeit megismerni 's kigyógyítani.

A' szarvasmarha, juhok', lovak'

és

sertések betegségeiről 's gyógyításáról

való

orvoságok előadásával.

Tapasztalása után,

összegyűjtötte

Gyarmati Sándor.

XVIII 7

KASSÁN,

Vajda Pál' tulajdona.

1832.

241

Kr. II
619 : 636.2
drlgtak lovački
ovce
konji
ošipone
chuf-bičanje
medicina veterinarna
II. kn

Rev. 1938

K.K. REICHTSARCHIV
BIBLIOTHEK
IN KASCHAU

Rev. 11

KRAJSKA KNIŽNICA - KOŠICE
Prír. č. 9458/965
Cena Kčs 48·—
Sign. R2 - 1038
Odb. zn.
619:636.2

K

Bévezetés.

I.

Az egészség' jelei. A' vidámság, tiszta szemek, meleg szarvak és fülek, simán fekvő szőr, tiszta nyelv, erősen álló fogak, gyors kérődzés, 's jó étek vágyás.

II. *Valamelly betegségnek jelei.* Az ételre való vágyás' és vidámságnak fogyása, az állat nem kérődzik, szőre fel vagy pedig hátra áll; fülei és szarvai hidegek, szemei folynak vagy homályosak, farkát nem csóválja, nem legyezgeti; fejét lesüti és gyakron megmegrázogatja, egész teste reszket, vagy valamelly tagjai; érütése (pulsusa) szokatlan, vagy igen gyors, vagy lankadt és csendes. Arra is kell figyelmezni, nem üt é ere néhányszor igen lassacskán, azután megmegáll, meg ismét igen sebesen ver, lélekzete rövid, sebes és büdös; nyelve száraz, fehér, sárga vagy épen feketés, 's fogai mozognak, taknya száján vagy orrán böven folyik; szemei körül sárga karikák vannak, 's elöhomlokán sárgálló vonások.

III. *Minden állatot egészségben így tarthatni:*

1) Tiszta és egészséges takarmányja, vagy eledelle legyen.

2) Mind a' jászolt, mind az istállót vagy ólat tisztán csínosan kell tartani. Az istállókon jó szelelő lyukaknak kell lenni, mellyeken a' marha' gőzölgése szabad' kimehessen, legjobban lehet ezt a' czélt elérni, ha rézsuntos szelelő lyukakat, ollyan formára mint a' kémények csináltat a' gazda. Az istállóknak melegeknek kell lenni, de nem rekedteknek.

3) Tiszta folyó víz a' legszükségesebb az egészségnek fénntartására. Álló po'sványos víz, melly tele van, apró bogaracskákkal és férgecskékkel mellyeket az állat ivás közbe felhörpöl, mindenkor ártalmas. Szintén arra is kell vigyázni, hogy mikor a' marha megmelegedett, ne eresztessék legottan a' vízre.

4) A' rendes, az az: ugyan azon egy időben való etetés, 's hasonló mértékben, sem igen sokat, sem igen keveset egyszerre, igen hasznos befolyású a' barom' egészségére.

5) Nem jó igen korán reggel legelőre hajtani a' marhát. Ha mérges harmat hult lehetetlen hogy ne ártson, ha pedig nem mérges még is meghűti a' marha magát. Igen meleg, nedves hideg, ködös, vagy ha dér esett tulajdonképen soha sem kellene a' marhát kihajtani, valamint iszapos helyekre sem.

6) A' zöld lóhere, legfőképen ha a' lóhere még fiatal nem használ az állatnak, nagy kiváncsisággal nyeldeli, 's kárt okoz

neki. Jobb hogy ha a' zöld lóhere közé mindenkor vagdalt szalmát vegyít az ember, vagy a' lóherét eggyütt vagdalja a' szalmával.

7) A' sót, úgymint a' leghasznosabb füszerszámot nem kell az állattól kímélni 's mindennap kell egy egy keveset adogatni.

8) Sokan szoktak holmi gyökerekből, füvekből és más egyéb orvosszerekből készített porocskákat 's a' marháknak eledelek közé vegyíteni. Hanem ha az állatnak mindennap orvoságot nyújtunk, akkor szükség' idejében elveszti az orvoság erejét, mivel utoljára eledelévé válik. Ha józánon felveszszük, az egészséges embernek nem kell az orvoság, miért adnánk hát azt az egészséges állatnak?

Lehet ugyan egy bizonyos orvosszert minden 8 vagy 14 nap múlva adogatni, 's ez a' következendőkből áll: Tarnitsgyökeret, fenyőmagot apróra úgy szólván porrá kell törni, 's korpával 's sóval összevegyíteni 's egyegy maroknyit adni. Ha a' dög uralkodik akkor többször is lehet használni ezt a' szert.

Még lehet ugyan a' következendőket is néha néha használni:

9) Rosz vagy változó időben, vagy tavasszal 's ősszel egy kis hashajtó szert, 's ezen szükségre az alólírt szerekből egyet lehet választani.

A' hashajtó szer után, mindenkor jó száraz takarmányt kell adni, hanem csak keveset egyszerre. A' hashajtás után szomjazik a' marha, azért modjával de gyakran kell itatni.

10) Jó takarmány 's tiszta istálló mel-

lett, földi! még arra is kell vigyázni, hogy a' marha' teste kigőzölöghessen, ha a' bőre tele van porral, mocsokkal és ganéjjal, akkor az izadásnak lyukai bévannak dugva, a' gőzölgés megakad, 's a' marha megbetegszik. Azért a' marhát szorgalmatosan kell vakarni, 's a' ganéjtól megtisztítani, tisztaság mellett fele eledelel beéri az állat.

IV. *De minden kitelhető vigyázás mellett még is megtörténik hogy az állat megbetegszik.* Ennekokáért a' természetnek munkálódását orvosszerekkel kell elősegíteni. E' czélra különféle izzasztó, vizellethajtó, tisztító, szél 's hashajtó, oszlató, lágyító, gyógyító 's erősítő orvosi szerek vannak, 's ezek közül az állat betegségéhez alkalmaztottakat kell választani. Szánnunk kell azt az ügyefogyottat, a' ki beteg marháját egyedül eczettel, olajjal akarja gyógyítani. A' ki a' marhának sok olajt, vagy egyéb zsíradékot ád, ez által azt okozza, hogy más szereknem használhatnak.

Az orvoságnak beöntése szarun át legjobban történhetik, vagy valami fa csővön; 's mindenkor a' szájba, kell tölteni soha az orrlyukakba. Sokan azt hiszik hogy ha az állat tüdejére szenved, legjobb az orvosszert orra lyukán beönteni, mivel ekkor a' legegyenesebb úton tüdejéhez jut. A' kik ezt hiszik ugyan vi'ssgálják-meg figyelmetesebben a' toroknak belső alkotását; 's tapasztalni fogják, hogy min-

dennek előbb a' gyomorba kell jutnia, 's innét a' testnek többi osztályjaiba, ereibe.

Még azt is fel kell venni, hogy az állat könnyen megfúlhat, ha az orrán öntjük bé az orvosságot, 's ha a' levegőt szívó csővbe csak a' legkevesebb jön, tehát azt köhögés által ismét ki kell hozni.

V. A' beleknek 's egyéb részeknek saját ingerelhetöségök van. Ha ollyas valami csípős szer jön reájok, tehát rángatódznak, 's öszvevonják magokat a' belek. 'S ezt a' rángatódzást, 's összevonulást, mi görcsnek szoktuk nevezni, 's ha erősebb, köszvénynek. Mennél jobban összehúzódnak a' belek, annál nagyobb a' fájdalom, 's mind az a' minek ezeken a' test edényeken keresztül kellene menni, többé nem mehet, 's így a' baj nagy. Az illy esetekben arról kell az orvosnak gondoskodni, hogy ezeket a' részeket megtágítsa, vagy a' mi ugyan annyi a' görcsöt megszüntesse. Ezt legkönnyebben eszközölhetni melegvízzel való borogatások által, vagy meleg darab kánforral egyelített borogatásokkal, szekfű virág terjékelj főzött levével, 's gyakortabb klistyélekkel.

Az ereknek és beleknek összehúzása miatt a' szív sem küldheti a' külső részekbe a' vért, 's innét származik a' hideg és rázkodás.

A' vérnek eme visszatolódása által szaporodik a' szív' ereje, 's ezen oknál fogva, sebesebben 's nagyobb erővel lökdösi a' testnek többi részébe a' vért, 's innét támad a' forróság.

A' természetnek ezen munkálódását hidegelésnek nevezik; 's valóban felvévén, a' hidegelés nem egyéb, azon természetes orvosnál, melly a' bennlévő tisztátalanságokat változtatni megmásolni, javítani, 's a' testből kiüzni, törekszik.

Az illy környülálásokban a' vérnek felette sebes kerengését akadályoztatnunk kell, a' forróságot gyöngítenünk, 's a' gyúladásokat megelőznünk, a' tisztátalanságoknak útat nyitni, más szavakkal, a' természetnek segedelmére sietnünk, 's ott a' hol sokat tesz zaboláznunka' hol keveset ösztönöznünk.

Ezen czélhoz eljutunk, ha korán iparkodunk segíteni, gyakori többszörözött érvágásokkal, hűtő, hashajtó, minden csípősséget bebonyolító, vagy eltávoztató szerekkel, holmi hűtő füvekkel 's eledelekkel p. o. saláta, sóska 's a' t. szintén hűtős hajtó klistélyekkel, 's a' t.

VI. *De hogy használló szerekre akadjunk, szükséges hogy azokat a' betegségeket mellyeket orvosolni akarunk ismerjük.* Ez nem olly könnyü a' minőnek első tekintetre látszik; mert többnyire csak külső jelekből itélhetünk, 's ezek gyakran csalogatók 's csalók; és sokszor egynél több ok lehet, melly az állatot betegé teszi. A' IIdik szám alatt a' közönséges jeleket előhoztam, ezekről lehet valamelly állat betegségét gyanítanunk, a' következő számok alatt egyenként minden nyavalyák' ismertető jeleit emlí-

teni fogom, ha csak a' nyavalya nem valami különös ismeretlen baj.

A' legbiztosabb 's legközönségesebb útmutató az egészség iránt az ütő ér (puls.) ez mondja - meg nekünk vallyon a' baj nagy é 's veszedélmes é? kiki átlátja tehát mennyire szükséges az ütő eret ismerni.

Az a' hely mellyen a' pulsust lehet legjobban tapintani, a' mejnek bal fele, az első láb mögött, vagy az alsó álkapczák alatt, bár melly felén a' fejnek, közel a' csonthoz. Mind azt a' mit a' marha nyavalyáknál a' pulsusról tudni kell és szükséges értelmesen ide iktatom.

1) Egészséges ép állatnál az ütő ér egy minutumban 40, 50, 60, vagy 70szer üt. Mennél inkább vénül az állat; annál lassúbb érütése, mivel vére is lassabban folyik. Borjúknál 's fiatal marháknál gyorsan üt. Ezt a' külömbséget jegyezd - meg barátom, ha egy 70 esztendős embernek olly sebesen verne az ütő ere mint egy gyermeknek, úgy hidegelésben sínlődne, következésképen az öreg a' lassú érütésnél egészséges a' gyermek pedig a' gyorsnál. Mennél ifjabb annál sebesebb, mennél idősb annál lassúbb a' vérnek forgása következésép az ütő érnek verése. Igy az érütésnél a' korra az esztendőkre is kell figyelmezni.

2) A' betegségeknél találtatnak. rendes és rendetlen, halk és gyors, erős és gyenge kemény és lágy érütések.

3) Rendesnek nevezzük a' pulsust ha

egyformán ver, t. i. vagy egyformán lassan, vagy egyformán gyorsan. Hogy ha az ütő ér meg áll, vagy ha majd lassabban majd gyorsabban megy, úgy rendetlen, 's többnyire a' halál jele.

4) Ha az ütő ér valamelly betegségben egy harmadával hamarébb megy, mint sem az állat korában egészséges állapotjába vernie kellene, tehát hideglelést jelent, 's a' betegség magos lépcsőn van, 's többnyire halálos.

5) A' gyönge érütés t. i. ha a' verés olly gyönge hogy alig lehessen érzeni, ez igen szomorú jel.

6) Az erős rendes érütés, többnyire a' gyógyúlás' kedves jele, az erős érütést meg lehet gyöngíteni, de a' gyöngét nem megerősíteni.

7) A' kemény pulsus az, hol az ütések ollyanok mint ha valami fával tennék az ütést, 's mintha az ütő ér fából volna. Az illy érütésnél veszedelmes a' betegség.

8) Olly pulsus melly kemény 's gyors is egyszer'smind, belső gyúladást jelent, 's hol azonnal az érvágáshoz kell látni.

9) Ha a' pulsus tömött erős, hanem mellette lágy, akkor gyógyúlást lehet reménleni.

10) Ha a' pulsus kicsíny, sebes és kemény, akkor nagy a' veszedelem.

11) A' pulsus tehát a' betegség nagyságát mutatja, megmutatja, van é forróság vagy gyúladás, vagy épen rothadás a' testben. Ha a' pulsus forróságot vagy gyuladást hirdet,

azonnal az érvágáshoz kell folyamodni, 's ezt a' környülállasokhoz képest többszörözni, 's a' forróságot 's gyúladást elüzö orvoságokat használni.

Vannak azonban más esetek mellyekben az érvágás inkább ártalmas mint hasznos.

12) A' lélekzés a' vérforgáshoz alkalmaztatja magát. Három érütésre egy lélekzést szokás számlálni.

Ha az állat beleiben nagy fájdalmakat szenved, tehát lélekzetét tartoztatja, 's nem lélekzik rendszerint, hanem nyög, 's a' lélekzet tartóztatásával akar könnyebbséget szerezni magának.

Ha valamelly állat sebesen szívja a' lélekzetet, tehát a' vére is sebesen kereng, 's így érütése is gyors; következendőképen a' lélekzésből lehet a' vérfolyását megítélni.

VII. *Ha a' vér valami által feltüzesítetett, 's folyása gyors, rajta kell lennünk hogy azt mennél elébb lecsillapíthassuk.*

1) Érvágások által, mellyek a' nyakereken történnek 's a' mint a' környülállások kívánják 2 vagy 3 vagy 4 font vért lehet ereszteni, 's azután ha a' szükség úgy kívánja az érvágást ismételni. Eret a' nyakán vagy a' hasán vághatni, vagy a' fark belső részén, vagy átaljában mennél közelebb lehet a' betegség fészkénél, mennyi vért kellessék ereszteni, ezt az állat kora, vérmessége, vagy a' forróság a' mellybe van határozza el. Hanem

az érvágást mindig a' betegség kezdetével lehet használni. A' betegség közben, midőn már az állat elerötlenedett, többnyire inkább árt mint használ az érvágás.

2) Hűtő 's hashajtó főzetek beöntése által.

3) Hűtő 's hajtó klistyélek által.

De ha a' forróságot egyszerre mértékletlenül adott hűtő szerekkel akarnánk lecsillapítani, vagy elóltani, úgy nagy kárt okoznánk, mivel a' forróság vagy hideglelés egyszer'smind természetes orvos, melly a' rendetlenségbe jött testi nedveket rendbe hozza, 's mind azon tisztátalanságot és csípőségeket, mellyek rendetlenséget okoztatnak kihajtja, 's így az emberorvos ezen munkálódásban egyedül a' természetet segítse, 's ha szükséges segedelmét mérsékelje. P. o. hogy a' fogak formálódhassanak a' természet a' főbe több nedveket hajt, mínt sem ott helyök lenne, innét gyakorta nagy forróság származik. Ha mi a' természetet ezen fontos munkálódásában gátoljuk, vagy, a' mi ugyan az az egy, ezeket a' nedveket visszahajtjuk, vagy ha a' forróságot elfojtjuk, bizonnyára helytelenül cselekszünk, hanem lehet ezen nedveket, pióczák vagy gyenge hashajtó szerek által fogyasztani.

VIII. *A' betegségek' megvi'sgálásánál 's gyógyításánál a' következendőkre kell még vigyázni.*

1) Ha a' baromorvos a' betegséget isme-

ri, többnyire segíthet is, ha a' szükséges gyógyító szereket, és annak idejében használja.

De ha addig várunk még a' baj elhatalmadzott, akkor természetes, hogy a' gyógyítás sokszor késő vagy legalább sokkal nehezebb.

2) Ha ellenkező szerekkel gyógyítunk p. o. tüzesítő szereket veszünk elő, ott, a' hol hűtenünk kellene, tehát ollykor ugyan azt tesszük mintha tűzre olajt öntenénk.

3) Szükséges hogy az orvos a' környülállásokból a' következendő 's ezekhez hasonló kérdésekre tudjon magának megfelelni.

Van é forróság?

Nagy é az a' forróság, lehet é belső gyuladástól tartani?

Vérmes é az állat?

Nincs é dúgulása?

Nem régen volt é az állatnak ganéjolása vagy vizellete? 's minő volt mind az egyik, mind a' másik?

Nagy fájdalmakot szenved é az állat?

Ezt az orvos arról ismerheti-meg hogy az állat a' fájós helyre nézeget, 's hátúlso lábával felé rugdos, vagy leveti 's hánja veti magát, még ismét felugrik.

Az illy esetekben hasrágást, dugúlást, szorúlást, görcsöket vagy gilisztákat lehet gyanítani, 's ezek ellen való orvos szereket használni.

Nem zabált é meg az állat?

Micsoda takarmánnyal élt?

Nem borjas é az állat? 's mi óta?

Nincsenek é pattanásai? persegései?

Izzad é?

Tiszták é, vagy homályosak szemei?

Sima é, vagy feltorzadt é szöre?

Melegek é, fülei, szarvai 's szája, vagy hidegek é?

Forró é az orra 's szája? száraz é vagy nyálkás?

Nem szűnt é a' fejős marha a' betegségnek kitörésénél tejet adni?

Minő a' teje?

Nem melegedett é meg az állat ugrálás, vagy munka által?

Nem ivott é hirtelen? 's minő vizet ivott?

Nincs é hasmenése, folyik é tőle vér, vagy fehér vagy zöldes nyálkásság gánéjjával?

Nagyon büdös é ganéjja? hogy ha ez a' környülmény adná magát elő már gyuladást gyaníthatunk, vagy épen valami rothadást a' belekben.

Tiszta é a' vizellet, sárga, vagy sötét veres, vagy véres é?

Nem csikózott, borjazott é nehezen? 's mennyi az ideje hogy fiasodott? nem maradt é valami hátra a' méhterméséből? mint tartatott az állat, ellése után?

Kihajtották é a' legelőre? 's micsoda táplálatott kaphatott itt?

Nem hajtották é hideg nedves időben ki? úgy hogy magát meghűthette, vagy hogy a' szükséges párolgása akadályoztatott? korán é, a' mikor még mérges harmat hevert a' mezőn hajtatott ki?

Csak akkor azután, ha az orvos az illyes ezekhez hasonló kérdéseket, azon környülményekből mellyeket lát, maga magának megfejteni iparkodott, csak akkor nyúlhat a' gyógyító szerekhez. Ha ezen vi'sgálatokat elmulatja homályban 's ködben tapint, csak gondolomra használ szereket, 's többnyire ártalmasan. De ne is gondolja valaki, hogy az állatok' betegségét olly könnyü vólna kitalálni mint hinné? Az emberorvos ki betegét A — Zig kikérdezheti, az sem találja sokszor ki a' betegségnek okát, vagy fészkét. Ez ollyankor kénytelen próbákhoz kezdeni, 's gyakrán a' szenvedő embert egy jobb világba küldeni hol sem ír, sem fü nincs.

Ha tehát az emberorvos nehezen ismerheti-meg társabetegségeit, mennyire nehezebben eshetik ez a' baromorvosnak, minthogy itt csak a' tapasztalás és nem az értelmes beszéd vezérelheti egyszer'smind.

4) Ha az állat nagy hasdugúlásban szenved, igen hibáznának a' gyógyítók, ha egy gyógyító szert a' másika után akarnának beléönteni. Ez által az állatot megölhetik, mivel a' dugúlás által a' bél mint egy bé van kötve, 's ha csak folyvást öntözgetnek belé, a' bél mind jobban jobban megtelik, 's a' baj nagyobbodik az illy esetekben gyakrabbi klistyélek által kell a' marhán segíteni, 's azután könnyebben lehet valami hashajtó szerrel felülröl munkálódni.

5) A' klistyéleket nem lehet elegendöen ajánlani.

Ezen czélra egy olly fecskendezőt (Spritze) tart az ember, a' mellybe legalább egy jó icze befér, 's ezzel a' környülményekhez alkalmaztatva a' szenvedő baromnak, hűtő, hashajtó, oszlató klistyélek adatnak. Vannak olly esetek a' hol egyedül klistyélek által lehet a' sínlődő marhát helyre állítani.

6) A' régi időkben nem igen ismerték a' természetes gyógyító szereknek erejét, 's így illyenkor a' babona kedve szerént munkálódott. Ha valamelly betegséget nem tudtak természetes gyógyító szerekkel meggyógyítani, azonnal boszorkányozottnak mondották az állatott 's mindjárt füstöléshez, ördögűzéshez, boszorkány kergetéshez láttak. Így p. o. nem tudtak a' kificzamítás, a' külső sebvérzés ellen természetes eszközöket, azért legottan a' vakon hasztalan babonához fogtak.

De a' ki csak egy keveset ismeri a' dolgoknak természetes folyását, a' ki ismeri az okokat, és különféle okoknak mindenféle munkálódásait és következéseit, az jól tudja hogy minden betegségnek természetes okának kell lenni, még akkor is, ha a' szűk emberelme ezt, az első pillantásban, sőtt hosszas vizsgálatok után se foghatja-fel, tudja tehát azt is hogy minden betegséget ha csak lehetséges meggyógyítani, természetes szerekkel kell gyógyítani.

Ha lehetséges volna a' dolgoknak természetes folyását szóval meggátolni, változtatni, akkor mi kevésből állana a' szomszéd ham-

bárjából vagy élés tárából az éleményt, ládájából a' huszasokat, szavak által elhívni, elhozni.

A' természetben mindennek örökös elhatározott változatlan törvénye van; mellyet maga a' természet alkotója szabott, mindennek kell okának lenni, ok nélkül semmi sem lehet, 's minden oknak, vannak következései. Az a' ki a' napnak fényt adott, hogy nekünk világoságot és meleget adjon, annak rendeléseit, semmi teremtett valóság meg nem gátolhatja szóval.

Azon mindenható valóság öntött a' természetbe mérget, és ellenmérget egymásmellett. Az állatnak adá a' természeti ösztönt, hogy megérezhesse mi lehetne nekie méreggé 's mi javára, 's bizonnyára az állatok csak a' legnagyobb éhségtől kínoztatva esznek ollyast a' mi ártalmokra szolgál.

Az a' nagy valóság az embernek észt adott, hogy megvi'sgálhassa, mi a' méreg, mi az ellenméreg, vagy hogy micsoda szerekkel lehessen valamelly betegséget elfojtani.

Minket tehát maga a' kegyes természet utasít, hogy természetes eszközöket használjunk. A' hit pedig tiltja hogy babonát gyakoroljunk, és a' mindenható nevével visszaéljünk.

7) Ha figyelmetesen megvi'sgáljuk, a' természet minden betegségeket maga iparkodik meggyógyítani; e' szerint nékünk a' természet munkálódását a' gyógyító szerekkel egyedül elösegítenünk kell. Ott a' hol a' termé-

szet nem munkálódik, ott nincs ereje az orvosságnak, p. o. vegyünk-fel egy megsebesítést — egy sebet, a' természet a' megsebesitett helyre mindenkor több nedveket üz, úgy hogy a' seb magától is meggyógyúlhat, de ha a' természetett kenöcsel vagy flastrommal segítjük hamarébb begyógyúl.

Meg kell tehát jegyeznünk, hogy a' gyógyító eszközök mindenkor csak a' természet szolgái maradnak.

8) Vannak a' természetben olly szerek, mellyek a' testet tisztítják avagy hashajtó szerek; vannak olly szerek, mellyek a' höséget gátolják; meg ismét mellyek ismét a' tisztátalanságot kiüzik a' bör felső részére, vannak mellyek a' beleket és gyöngült tagokat erősítik; mellyek vizelletre hajtanak; a' testbe fészkell férgeket megölik; a' csípőséget megváltoztatják, vagy bébenyolítják, úgy hogy minden fájdalom nélkül elmegy a' testből, vannak szerek mellyek oszlatnak és lágyitanak, mellyek gyógyitanak és a' fenét akadályoztatják, vagy a' vérfolyást megállítják.

Ezen természetes szerekből kell tehát az orvosnak olly szereket kikeresni, mellyeket a' környülállások kivánnak, 's okos megkülömböztetéssel kell a' természetet segítni.

9) Vannak sok olly esetek hol maga a' természet kimutatja mint kellessék gyógyitani. P. o. valamelly állat hasmenésbe esik, ez sokszor annak jele lehet, hogy az által testét minden tisztátalanságoktól ki akarja tisztitani a' természet, és így illyenkor nincs az orvos-

nak más dolga mint a' természet munkálódását elömozdítani.

10) Most kimutatjuk majd az orvosszereknek munkálódásait, mellyekkel a' betegségeknél befolynak.

11) Az orvoságok mennyisége az egész könyvben vén marhára van számlálva. Az ifjabb marhának korához kell alkalmaztatni az orvos szerek mennyiségét.

Az orvos szerek Lajstroma.

I. Hashajtó szerek.

A' hashajtó szerek által a' testben lévő tisztátalanságok kivitetnek. Hashajtó ereje van e' következendő szereknek:

1) Készitett Borkő (präparirter Weinstein) minden órában vízben felolvasztva négy latot kell adni, mindaddig míg nem munkálódik.

2) Csudasó, minden órában vízben felereszte 2, 3 — 4 latot lehet hashajtásig adni. Vagy egyszerre 12 — 16 latot. Ez a' két hashajtó szer egyszer'smind hűvösitő.

3) Jalapa por 2 lat. csudasó 4 lat.

4) Aloe 2 lat. csudasó 4, 6, egész 8 latig.

5) Aloe 4 lat.

6) Porrá tört mustar levél mézzel keverve 4 lat, csudasó vízben feleresz 2 — 4 latig.

7) Porrá tört karó répát mézzel vegyítve 2 — 4 latot,

8) Porrá tört Rhabarbarát vízzel vegyítve 2 — 4 latot. Ezt az orvos szert leginkább használhatni, ha az állatnak hasmenése van.

9) Hashajtó szernek lehet tekinteni ha egy pintnyi lenmagolajt önt az ember az állatba, ez által a' belek meglágyítatnak 's dugúlásoknál a' ganéj könnyebben megy ki. Azomban csinnyán kell az olajadással bánni, mert azután sokszor ha az állatnak az orvoság szükséges, ez nem teszi a' kívánt munkálódást, mivel a' beleket a' zsír ellepte.

A' gyomornak 's beleknek saját mozgások vagyon, melly által az eledel a' saját útján kimegy. A' hashajtó szerek ezt a' mozgást izgató ereik által elösegítik; úgy pedig ha a' hashajtó szerek a' zsíradékok által bekenettek, nem munkálódhatnak a' belekre.

Szint az az eset, ha sok nyál van a' belekben vagy gyomorban. Az illy esetben felette jó, ha a' baromnak az ember 4 lat borkövet ád vízben felolvásztva estve, 's azután csak reggel a' hashajtó szert.

A' borkő felolvasztja a' nyálat, melly azután könnyen elmegy. Mindazonáltal ha a' hashajtó szerre hat óra múlva nem következik ganéjzás, tehát még egyszer be kell neki adni.

II. Hűsítő szerek.

Ezek a' szerek eltávoztatják a' felhevülést és a' höséget, megcsillapítják a' vérnek forrását, eloltják a' szomjúságot, melly a' for-

róság természetes következése, megállítják a' hideglelést, 's ellenálnak a' gyuladásnak és rothadásnak.

Készitett Borkő,
Eczet,
Salétrom,

Káposzta lév, aludt téj, sóskagyökér és level, Puskapor, lenmag, bodza liktáriumok, tökmag vízzel, salétrom spiritus, kénkő spiritus, vitriol spiritus. Ezekből a' szerekből lehet hűtő porrokat, és hűtő főzeteket csinálni p. o.

Vegyél két lat tiszta salétromot, egy itsze savanyú káposzta levet add bé a' marhának, többször is ha szükséges. Vagy

Végy két lat Salétromot 's keverd egy itsze aludt téjbe.

Vagy vegyen a' gazda 9 lat Salétromot és négy lat Sálmiakot, 's ebből napjában háromszor kell beadni, egyszerre két latot. Vagy

Végy 1 pint borecztet, 1 pint savanyú káposzta levet, vagy savót, 2 lat salétromot 1 mároknyi lenmagot, mellyet élébb a' vízben kell megtörni, mind ezekhez egy kánálnyi bodza liktáriumot, 's ezt annyiszor kell az állatnak beadni, a' mennyiszer szükségesnek találtatik.

Vitriol, Büdöskő és Salétrom spiritusokat ollyankor kell beadni, mikor az ember a' belső részek rothadásától fél, vagy ha az inak ellankadtak.

Ollykor az illyen spiritusból két latot kell venni, 's ezt 4 itze vízbe kell csöpögtetni,

's hozzá egypár kalán bodza liktáriumot vegyiteni, 's napjába többször kell belőle az állatnak adni.

Hogy ha az illy hűtő egyveléknek egyszer'smind a' hasra is kell munkálódnia, tehát lehet hajtó szereket hozzá tenni, 's erre leginkább alkalmatos a' csudasó, mert egyszer'smind hűt is. Lásd a' 44 szám alatt a' gyuladásról 's a' XII alatt, a' rothadás ellen való orvoságokat.

III. Fájdalom és görcscsillapítók, tompítok és álomszerzők.

Opium, Theriak, és Sydenham fájdalmat csillapító csöpjei.

Ha az állat nagy fájdalmakat szenved beleiben, tehát a' többi orvosszerekhez fájdalom enyhítőket is lehet tenni. Vagy minden más orvos szer helyet lehet egynehány lat Theriakot vegyíteni.

IV. Izzasztó 's a' külsőre munkálódó szerek.

Az illy szereket ollykor használja az Orvos ha a' test' gőzölgése megakadályoztatott, 's ezek által ismét helyreállitani iparkodik az ember, szintén hogy ha a' beleknek belső csipős nedvességeit a' bőr felső részére akarja az ember hajtani. Makacs betegségeknél, az illy szerek által sok mérget ki lehet hajta-

ni, 's ezeket akkor még bátorságosabban lehet használni, ha a' természet magátúl indúl izzadásra, 's mint egy útat mutat a' tisztátalanságok' kiirtására.

Az ember gyakorta maga érzi mennyi enyhületet szerez nekie az izzadás, hanem azt a' kellemetlenséget alkalmatlanságot is tapasztalja, hogy ha magát átaljában izzadásba akarja hozni.

Ezen környülményekben a' közép úton kell maradni, ha csak a' bajt nagyobbítani nem akarjuk.

Az izzasztó orvosszerek a' következendők.

Bodzavirág, büdöskövirág, kánfor, Theriak, üröm, encziangyökér, angelikagyökér, szarvas szarv spiritus, fenyőmag, bor, fokhagyma, kéménypiszok, piskolcz büdöskő, röpülő salmiaksó, p. o.

Vegyél hét maroknyi Bodzavirágot, egy maroknyi enziangyökérport (ezer jó fű tarnics földepefű) lisztet 's 4 kalán fenyőmagot. mind ezekhez a' környülállásokhoz képest lehet egy lat büdöskő virágot venni.

A' büdöskő virágot különösen lehet ajánlani a' kőr persegések ellen.

Kánfort más gyógyító szerekkel vegyítve mindenkor csak 2 — 3 quentnyit lehet adni szarvas szarv spiritust 1 — 2 latot.

A' gyökereket fenyőmag liktáriumba kell keverni, azomban maga ez a' fenyőmag liktárium is elég az izzasztásra, jobban munká-

lódik még hogy ha az ember szarvas szarv spiritust kever hozzá.

Az izzasztó szerek közé lehet számlálni az örvény gyökeret is.

V. Gyomorerősítő 's szélhajtó szerek.

Az állatoknak gyomra 's bele gyakron olly igen kitágúltak és elgyöngűltek, hogy az eledeleket illendően meg nem emészthették, innét származott a' hasnak felpuffadása. Ezen rossz ellen a' következő szerek használnak:

Az tarnicsgyökér (Enczián) gyömbér, kalmusznád, babér, fenyőmag, üröm, szekfű virág, fodormenta.

Ezeket a' szereket illy módon lehet használni:

Tarnicsgyökér lisztet 6 latot,
Babért 2 latot,
Gyömbért 4 latot,
Fenyőmagot 6 latot
Ürmöt 4 latot, mindenikből lisztpéppel v. fenyőmag liktáriummal 9 golyóbist kell csinálni, 's napjában 3 kell beadni a' marhának. Ezt a' mennyiséget lehet szaporítni vagy kevesítni, a' mint t. i. az állat állapotja kivánja.

VI. Vizelletre hajtó szerek.

Ezek egyszer'smind hűtenek ís 's vizelletre is hajtanak.

Salétrom, csudasó, borkő 's vízbe tört tökmag és lenmag, ide tartoznak a' spárgagyökér, petrezselyemmag és gyökér, nem különben a' fenyőmag.

Ezeknél jobban hajtanak a' következendők: zellergyökér és mag, vereshagyma, retek, torma, szappan, terpentin, hamuzsír, a' pinczebogár, másként százlábú bogár.

Vizellethajtó orvoságot e' képen lehet készíteni.

Egy font kifejtett tökmagot, és

Egy fél font lenmagot, törj egy itsze vízben kásává, szűrd át, 's vess hozzá négy lat tiszta Salétromot. A' takarmány közé lehet petrezselymet keverni, szintén spárgagyökereket és tört fenyőmagot.

Ennél erősebb szer ez:

2 lat terpentint tojás sárgájával keverni, 's hozzá 2 kvintnyi porrá tört tengeri csillát, (hagymát) kell tenni, mind ebből golyókat kell csinálni 's úgy beadni a' marhának.

Vagy: 2 fekete retket,

3 hagymát

2 Gyökér tormát, együtt megtörni, szappannal összekeverni 's úgy beadni.

Azonban a' vizelletre hajtó szerek béadásával igen csinnyán kell bánni.

Mert hogy ha a' vizelleti edényeket nyál lepte el, vagy ha kő van bennök, 's a' vizellet a' maga útján nem mehet, akkor a' bajt nagyobbítjuk, ha a' vizelletet orvos szerekkel akarjuk hajtani.

Azért mindenkor tanácsosabb, elébb kly-

styélekhez folyamodni. E' végre vegyen az orvos meszes vizet, vakarjon egy kis szappant belé, 's ebböl fecskendezzen egy keveset az állat méhébe vagy csövébe. Az is jó ha az ember a' segg, véghurkáján szappanvíz klystyélt ád. Ollykor a' ganéjolás közbe többnyire vizelleni is szokott az állat.

VII. Orvosszerek a' föveny és kő ellen.

Mind azokat a' szereket mellyeket a' VI. szám alatt elöhoztunk a' kő 's föveny ellen is lehet használni. De hogy ha az orvos a' követ szertezúzni vagy felolvasztani akarja, akkor e' következendő gyógyitó szereket kell használni:

Meszes vizet

Szappant

Fanyal Kukójczát (Bärentraube) illy mértékben

Egy font fehér szappant, és

fél font fanyal kukojcza levelet, ebböl 36 golyót kell csinálni, 's belöle mindennap 9 kell beadni. Vagy

Egy itsze meszes vizet egy icze édes téjjel keverve. Vagy

végtére egy fél font fanyal kukojcza levelet mézet, terpetínt, salétromot és csudasót, mindenikböl külön külön 4 latot, mind ebböl édes fagyökérrel 16 golyót kell készíteni,

's minden nap reggel 's este egyet, egyet kell beadni.

VIII. Giliszták ellen való szerek.

A' giliszták az édeset szeretik és kerülik a' keserűt. Minden férgeknek, legbiztosabb halálára szolgál a' kényeső, 's mind az a' mit belőle készítenek.

Azonban nem elég egyedűl a' férgeket megölni, hanem mind őket, mind azt a' nyálat a' mellybe tartózkodnak, ki kell a' testből hajtani. E' czélhoz jutunk kényeső 's keserű szerek által, azután a' nyálat kihajthatni hashajtó szerek által, de sót kell hozzájok vegyítenünk.

Lehet egyszer'smind a' hashajtó orvosságba férgek, giliszták ellen való szereket vegyíteni.

Ide több szereket iktatunk a' giliszták ellen; hogy annál könyebb legyen a' választás. Legjobb az illy giliszták ellen való szereket hold fogytában beadni, mert sokkal nehezebb őket elűzni mint sem gondolnánk.

1) Törj tarnics gyökeret, ürömmel, vagdalj apróra fokhagymát, vegyél egy pár lat czitvormagot (Wurmsaamen), 's egy pár maroknyi sót, mind ezt meg kell nedvesíteni, jól összekeverni, 's az állat elébe tenni, hogy belőle nyálhasson.

Ugyan akkor lehet az állatnak hashajtó szert adni, 2 lat aloeból és 4 lat csudasóból készítve.

Egy óra mulva lehet melegített édes téjből klistyélt adni, mivel tehát a' giliszták felülrűl keserűt találnak, a' mit nem szenvedhetnek, alúlra vonúlnak, a' tej felé, 's innét a' hashajtó szer magával ragadja.

2) Egymásután néhány napig konyhasót kell adni a' marhának, mind italában, mind eledelében. Ezután vegyen az orvos fényes kémény kormot, törje porrá, 's minden 5 órában adjon az álatnak 1 latot lisztpéppel.

'S közbe addig kell hajtó szereket adni, mig az egész giliszta fészek el nem pusztúl. Az emlitett kémény kormot, a' legjobb szerek közé számlálják a' giliszták ellen.

3) Végy 6 lat czitvor magot,
4 lat tarnics gyökeret,
4 lat fokhagymát,
4 lat Aloet,
12 lat csudasót,
mind ezt porrá kell törni kovásszal liktáriumá csinálni 's új holddal három nap alatt be kell adni.

4) Vagy 4 lat Jalapa port,
10 lat csudasót,
3 lat ördög szart,
4 lat czitvor magot,
szintén kovásszal liktáriumá csinálod és három nap alatt béadod.

5) Vehetsz 5 lat Aloet,
2 lat hamuzsírt,
4 lat gyömbért,
2) lat kényesőt büdöskővel felkeverve, csinálj belőle golyókat kovásszal,

de úgy hogy három kvintnyinél többet ne nyomjon egy, 's adj reggel és estve egyet egyet.

6) 4 lat Aloe,

1 lat asványos Àethiopsot egybe kell keverni 's néhány napig egymás után beadni.

7) Áztass 2 lat ásvány sáfrányt 1 itsze borba, 's add egynehány napig az állatnak.

8) Vess vízbe kényesöt, 's forrald-fel 's ezt a' vizet kell adni inni, ezen víz mellett más szereket is lehet használni.

IX. Nyál bonyolitó szerek.

Főtt lenmag nyálka, továbbá főtt árpa nyálka, bir'salmamag nyálka, cseresznye mézga, édes gyökér, lenmag olaj, fa olaj, édes téj, és fejérmalva gyökér.

Ezekből e' szerekből mindenkor lehet az állatnak adni, ha beleiben erős csipősség vagyon, melly nekie fájdalmakot okoz. Ha az állat valamikép méreghez jutott volna, tehát bőven kell nekie adni, hogy a' mérget hamar bebonyolítsa 's munkálódását akadályoztassa. Ha a' méreg a' bélnek hajlásaiba vette magát, akkor már az orvosnak kevés reménysége lehet a' kigyógyításhoz.

X. A' savanyúságot vagy a' vér élességet emésztő szerek.

Hamuzsír, osztrigateknyő, tojáshéj, csiga ház, ráksze m, kréta, Magnesia. Ezek azok a' szerek, a' mellyek a' vér savanyúságát magokba szívják vagy megváltoztatják. A' szopó borjaknak hamar megsavanyodik a' gyomrok, mivel egyedül téjjel élnek. Ezekből a' fennemlített szerekből valamellyiket lisztpépbe kell jól megtörve keverni, 's azonnal megszűnik a' savanyúság. A' nagyobb marhának is hasznára lehet az illy szer, ha valami savanyúságot vesz észre nála az ember.

XI. Felolvasztó szerek köhögésnél, tüdő vagy mejbetegségeknél.

Hűtve felolvasztók a' következendők: készített borkő, méz, salétrom, csudasó, salmiak, éretlen fűmag, fiatalfű.

Hevítők, ingerlők és felolvasztók egyszer'smind ezek: Hagyma, csilla vagy tengeri hagyma, retek, torma, fokhagyma, amoniak mézga (Gummi amoniacum) ördögszar, myrha, piskolcz, piskolczkénkő, terpetinolaj, büdöskő balsam, szarvas szarv spiritus, Salmiak spiritus, büdöskő, büdöskő virág, örvéngyökér, kert zsázsa, néhol rezsuka, bürök, vadmustár, anismag.

Ezekből a' szerekből illy módon kell orvoságot készíteni:

4 lat fokhagyma,
4 lat örvénygyökér,
3 lat ammoniak gummi
8 lat csudasó, mind ezt jól összevegyíteni kell, 's az állatnak belöle mindennap három kanálnyit adni: vagy
2 lat csilla hagymát,
5 lat vadmustárt,
4 lat tormát ebböl naponként két kanállal. Vagy
3 lat ördögszart,
2 lat piskolczot,
4 lat Salmiakot,
3 lat Gummi ammoniakumot napjában 3 kalannal. Tovább:
5 lat anismagot,
8 lat örvénygyökeret,
fél font büdöskövirágot,
8 lat mezet,
8 lat kátránt (kulimázt,)
4 lat Ammoniakum Gummit,
2 lat büdöskö balzsamot. Ebböl mindennap a' meddig szükséges 3 kalánnal. Avagy:
8 lat csudasót
3 lat Salétromot, egy pint vízben kell felolvasztani, 's belé örvénygyökérböl 3 latot keverni, 's mindenkor egy egy messzelyt reggel estve beadni. Lehet még venni,
4 lat száraz bürök füvet, ezt mézzel összekeverni 's 4 árpa szemnyi nehézségü golyókat kell csinálni 's reggel estve egyet beadni. Vagy keverj össze
8 lat lenmag olajt,

4 lat mézet 's
3 tojás sárgáját. Vagy
8 lát reszelt tormának a' levét 's öntsd egy messzely serbe, 's adj hozzá örvény gyökeret 's add bé. — Ide lehet még alkalmaztatni némellyet a' 45 szám alól.

XII. A' rothadás, 's megrothadt csípőség ellen a' testben.

A' rothadásnak ellenálnak:

Fűzfa héj, örvénygyökér, romai szekfű virág, kánfor, timsó, üröm, vas vitriol, eczet, és minden savanyús szerek, vitriololaj, büdöskő spiritus, vitriol spiritus. Ezekkel a' szerekkel illy módon kell bánni, végy

8 lat fűzfahéjat,
2 lat kanfort, törd ezt porrá 's adj mindennap négyszer egy egy kanálnyit belőle. Vagy:
2 itsze vizet,
4 kalán mézet,
2 csöpp vitriololajt lassan kell belé csöpögtetni 's napjába háromszor egy egy meszszelyt, kell adni.

XIII. Erősítő szerek.

A' legjobb erősítő szer valamelly nagy betegség után ez:

2 maroknyi új csizma szöget, 2 maroknyi ürömfűvet, 's önts rá 5 pint bort, 's tedd

ki a' napra, vagy melegre hagy ázzon egynehány napig, 's ezután mindennap egy egy messzelyt kell az állatnak beadni, a' borból, ha pedig a' bor lefogyott, újra kell azon anyára tölteni. Vagy

Mindennap lehet másfél lat vasport 2 lat porrá tört tarnics gyökeret 's keverd össze lisztpéppel vagy mézzel 's add be.

Ezeken a' szereken kívül erősítenek még e' következendők: úgymint, bor, pálinka, üröm, ruta, tarnics gyökér, cserfahéj, ezer jó fü, vaspor mézzel, szagosfüvek, és füszerek.

XIV. Külső gyógyító szerek, lohasztásra, 's lágyitásra.

Sebek és daganatok nem olly számosan találtatnak a' szarvas marhánál, mint a' lovaknál, mind e' mellett feljegyezzük itt mind azokat a' szereket, mellyeket előfordúlható bajoknál használni lehet.

a) Hamarjában támadt sebet, legyen az metszés, mellyen a' hús nincs szaggatva, vagy zúzva, igen könnyü meggyógyitani. Ha a' sebbe valamiképen ször vagy ezekhez hasonló tisztátalanságok' jutottak volna, azokat el kell távoztatni, 's a' sebet pálinkával 's pedig erőssel jól kimosni.

Az illy tiszta sebet legkönnyebb pálinkával, vizellettel, vagy sósvízzel bégyógyitani. Azért igen jó teszen az orvos ha tépett gyolcs szálakat rak a' sebre 's azt nedvesíti.

b) Egy olly sebbel mellynél a' hús meg

van szaggatva, vagy zúzás törődés van, egészen másképen kell bánni. A' szaggatott tépett hús soha se forr a' többi hússal össze, hanem az egészséges hústól el kell azt különözni gyülés által.

Igen hasznos e' végre a' 8 szám alatt kijegyzett oszlató kenyőcs.

A' sérelmet megnedvesíthetni Goulardnak vizével; szappan spiritussal, meszesvízzel, kánforspiritussal vagy kékvízzel.

c) Ha az erekig, úgy hogy ezeket látni lehetne, terjedne a' sérelem, egyedül balzsami szereket, 's semmi kövéret, semmi zsiradékot ne használj p. o. Peruviai balzsamot, terpetintinktúrát, myrha vagy aloetincturát.

d) Mérges sebeket, harapásokat vagy veszett állatok által ejtett sebeket, nem lehet máskint gyógyítani, mintha az ember az ép húsig kimetszi a' sérelmet, és só spiritussal beköti, jelébb azomban a' sebből jó ki kell a' vért folyatni.

e) Az elhagyott tisztátalan sebeknél és daganatoknál, mindenek elött a' sérelemnek kitisztitásáról gondolkozni 's a' daganatokat eloszlatni kell, 's ha azonnal nem lehet lelohasztani, meg kell érlelni, 's arra iparkodni hogy meggyüljenek.

Az illy sebeknél is mindenképen kerülni kell a' zsíradékos kenyőcsöket, mert ezek inkább ártalmasok, mint hasznosok.

Átaljában pedig minden gazdának nem győzzük eleget ajánlani ezen czikkelynek gyakori elolvasását, hogy a' külső sérelmek' or-

voslásánál bizonyos készséget 's ügyeséget nyerjen, úgy sok rosznak csekély fáradtsággal elejét fogja venni tudni.

A' költségek kissebbítése miatt azokat a' szereket jegyezzük ide, mellyeket kiki maga készíthet.

1ször *Sóvíz.*

Annyi sót vet az ember a' vízbe, a' mennyit a' víz felolvaszthat. Ha kelletinél több sót vet az ember a' vízbe, olvadatlan száll az edénynek aljára. Ehhez egy harmad vagy negyed résznyi boreczetet önt az ember, 's minden esetre egy kis pálinkát is. — Ezt a' sóvizet igen jó sikerrel használhatja az ember friss sebeknél, ficzamitásoknál, törödéseknél.

2szor *Óneczet* (Bleyessig)

Egy fél font ezüsttajtékot kell venni, ezt üvegbe vetvén egy pint boreczetet reá önteni, 's nyolcz napig a' napra vagy a' kemencze mellett, vagy más meleg helyen tartani.

Ebből az óneczetből azután végy egy latot, keverj hozzá 2 lat erős pálinkát vagy égett bort, 's 2 font tisztavízet — 's ezen keverék az úgy nevezett sebvíz, vagy Goulard vize, mellyet minden gyuladásoknál, törödéseknél, 's daganatoknál használni lehet.

3szor *Óneczet kenyőcs.*

A' fönt leírt óneczetből kell venni egy keveset 's belé lenmag olajt kell önteni 's jól

felkeverni, ebből fehér kenyőcs lész. Mellyet hasadásoknál vagy daganatoknál jó előmenettel lehet használni.

4szer *Szappanspiritus.*

Végy 8 lat száraz Velenczéi vagy Debreczeni szappant, vakard apróra, 's tedd egy icze pálinkába, keverj hozzá 2 vagy 3 lat borkő sót, vagy hamuzsirt, hadd 24 óráig meleg helyen, 's rázogasd egynehányszor ezen időközben, 's ha a' spiritus kitisztúlt 's a' szappan felolvadt, más üveghe kell lehúzni, 's az előfordúló szükségre eltenni.

Ez a' szappanspiritus eloszlatja a' daganatokat, minekelőtte felpattannának, távoztatja a' fenét, 's igen hasznos minden sebeknél 's ficzamitásoknál.

5. *Meszesvíz a' mellyet mind belsőmind külsőképen használni lehet.*

Ehhez egy font oltatlan meszet kell venni, reá öt font vizet önteni, 's egy éjjelen át rajta hagyni. Azt a' bőrt, mellyet reggel rajta talál az ember, el kell vetni, a' vízzel azomban a' boritásra való rongyokat kell nedvesíteni, ez a' víz eloltja a' forróságot és gátolja a' fenét.

Ha a' meszesvizet belsőképen, p. o. a' kő vagy fövény ellen akarja az ember használni, tehát egy itsze meszesvizhez egy meszszely édes tejet kell vegyíteni.

6szor Kánforspiritus.

Vegyél három font kánfort, olvaszd fel egy itsze erős pálinkába, dugd be, és tedd el használásra.

Ez a' spiritus erősen oszlató 's minden nyomásoknál, kificzamodásoknál és ehez hasonló állapotban lehet használni.

7szer A' kékviz.

Vegyél négy lat salamiát, 3 árpa szem nehézségű kánfort, 10 lat desztillalt krispányt dörzsöld össze égett borban, önts reá égett bort, vagy igen erős pálinkát, 's ha mind ez felolvadt, szűrd által itatós papíroson, 's vegyíts hozzá a' 7dik szám alatt lévő meszes vizből egy itszét, 's azután tedd el jól bekötött üvegbe.

Ez a' kék víz mind az állatnak mind az embernek hasznos sok gonosz sérelmeknél, 's minden házi gazdának ajánlható. Ezt a' vizet jó kimenettel használni lehet szemhályogok meggyógyítására, ha az ember a' szemet egy tollúcskával megkenegeti.

8szor Oszlató kenyőcs,
vagy is olly kenyőcs melly a' sebnek gyülését elömozdítja 's föltartja.

Vegyél terpetint 's mézet, vagy terpetint és tojás' sárgáját, mind a' kettőből egy formán, keverd jól össze, 's kend meg a' he-

lyet vele. Ha ezt a' kenyőcsöt még erősebbnek kivánnád, keverj hozzá krispányt, vagy vedd az egyiptomi balzsamot.

9er *Terpetintinktúra.*

Ennek is igen nagyon gyógyitó ercje van, 's a' vad 's rothadt húst elnyomja, 's e' következendőképen kell készíteni.

Vegyél hozzá 8 lat terpetín olajt 's keverj belé egy itsze pálinkát. Locsold meg vele a' rongyot vagy a' tépdelt gyolcsot, 's tedd a' sebre.

Ezek a' fölhordott szerek azok, mellyeket a' falusi gazda ha akar maga készíthet, most már ezeknek a' szereknek munkálódását és hasznát adom elé, hogy kiki tudja, miként és mikor kellessék hozzájok folyamodni.

10. *Gyógyitó szerek.*

A' gyógyitó szerek közé lehet számlálni a' következendőket: sósvíz, eczet, vizellet, szappanspiritus, viasz, gyánta, melegbor, óneczet, vagy Goulard' vize, myrha, aloe, 's ezekből készített tinktura, tömjény, mastix, terpentin 's a' t.

11. *Oszlató szerek.*

Üröm, salamia, rozmarin, majoránna, rózsalevelek, zsálya, bodzavirág, izsóp, szekfű virág, méhfű, sáfrán, kánforspiritus, vitriol, egérfa levél, bablevél, czéklalevél, bor-

eczet, bor, égettbor, szappan, minium szappanspiritus, kakukfü, 's a' t.

Külső daganatok', vagy kezdő domborodások eloszlatására, a' fen említett füvekből kell borogatásokra választani.

Vegyél p. o. egy maroknyi egérfa levelet, főzd-meg egy itsze eczetben, locsolj-meg ezzel valami rongyocskát, rakd a' daganatra, 's a' levelekből is tehetsz reá.

Vagy vegyél: ürmöt, rutát, zsályát, cserlisztet, mindenikéből egy egy maroknyit, zöldvitriolt négy latot, két lat ónczukrot, 's főzd meg két itsze eczetben. Ez a' borogató szer, erősítő 's oszlató is.

Száraz borogatásra a' következendőket lehet használni, két lat szagos füveket, 's két árpaszemnyi kánfort, tedd mind ezt egy zsacskóba, 's rakd lágy melegen a' daganatra.

Hogy ha nem lehet a' daganatra borongatásokat tenni, tehát legjobb a' daganatot szappanspiritussal vagy óneczettel bekenni. Jó 's hasznos még a' meszesvíz, vagy ha egy itsze eczetbe 3 lat Salamiát felolvasztasz.

Vagy vegyél 4 tojás fejérét, egy árpa szemnyi nehézségü sáfránt, 2 lat óneczetet, 1 lat lenmagolajt, egy fél lat Salamiat, egy lat szappant, keverd mind ezt jól össze, 's fend bé a' sérelmet, Vagy

Vegyél fél font lenmagolajt, 1 lat Salamiaspiritust, 1 lat Kánforspiritust, keverj hozzá 1 lat óneczetet, 's kend bé vele szorgalmatosan a' sérelmet, 's kösd mindig meleggel bé.

12. *Lágyító erejök a' következendő szereknek vagyon.*

Lenmag téjbe főzve, fehér kenyér szinte téjbe áztatva, foenum Graecum, Szekfűvirág, Lenmagolaj, ökörfark kóró virág, bodza virág, bürök flastrom, mályvalevél, kölóhere, karórépá zöldjébe felmetszve, kovász, mustármag lészt, ammoniak gummi, körösbogár 's a' t.

Két maroknyi bürök fűvet egy itsze vízben megfőzvén, borongasd a' sérelemre, 's locsolgasd meg gyakorta.

Ha valamelly sérelmet nem lehet eloszlatni, meglágyitásán kell munkálodnunk, 's azon iparkodnunk hogy meggyüljék. Ezen czél elérésére a' fenn említett szerekből valamelyiket kell választani p. o. lenmagot kell megfőzni 's apróra vagdalt hagymát téjjel kásává csinálni, egy pár kalán olajt hozzá öntvén, a' sérelemre rakni. Végre sült hagymát kell felrakni. Hogy ha a' daganat egészen meglágyúlt, meg kell nyitni, vagy magától felfakadni hagyni, 's azután oszlató kenyöccsel meggyógyithatni.

Ha a' borogatásokat nem lehet jó alkalmaztatni, akkor kenyöcsöt kell készíteni, egy fél font disznózsirt vevén belé, 2 lat porrá tört üröm levelet kell tenni 's 2 lat Salamiát, mind ezt jól összekevervén szorgalmasan kell a' sérelemre rakni.

Vagy vegyél bürök, vagy melilot flastromot, althea zsirt, 's keverj hozzá lenmagolajt

még kenyöcsé válik, azután kend bé vele a' daganatot, de mindenkor szorgalmasan békösd.

13. *Sebszárító szerek a' következendök.*

Görög czeruza, görög czeruza flastrom, mastix, ezüst hab, óneczet, myrha, tutia, tapló, égett bor, faliszt,

Ha valamely sérelem nem mély, ép a' hús körülé, 's még is folyik, tehát ki kell szárítani, 's azon iparkodni hogy összeforjon. E' végre a' felhordott szerekből kell egyet választani 's a' sebre szárazon szórni.

Vagy vegyél egyformán óneczetet és pálinkát, öntsd tépett vászonra 's rakd a' sebre.

14. *Edző szerek a' következendök.*

Lágyan edzök: fehér czukor, timsó, körösbogár por.

Erösebbek: krispány, óltatlan meszet.

Még erösebbek: fejér praecipitatum, sublimatum, pokolkö, vitriol olaj, választó víz.

Ezeket a' szereket a' vadhús' eltávoztatására lehet 's kell használni, vagy mesterséges daganat formálására.

15. *Vérfolyást csillapító szerek.*

Ha erek vannak megsértve, tehát iparkodni kell jó békötni, vagy erösen megszorítni.

Ezen czélra a' következő szereket lehet használni:

Taplót, timsót, vitriolt, melly a' levegön szétesett, a' timsót 's vitriolt össze kell keverni 's a' sebre hinteni. Spiritusvini rectificatissimus is megállítja a' vért; mert az edényeket összehúzza. A' legnagyobb szükségben tüzes vasat lehet venni, 's ezzel a' sebet érinteni.

16. *A' külső fenét akadályoztató szerek.*

Meszesvíz, terpetínolaj, égettbor, salamiasó, spiritus, kánfor, tímsó, vitriol, savanyú szerek, üröm, ruta 's több ehhez hasonló.

Példáúl vegyél egy fertály font oltatlan meszetet.

2 maroknyi ürmöt,

1 maroknyi rutát.

Főzdmeg két itsze vízben, szürd le 's keverj hozzá egy messzely kánforspiritust, 's mosd meg vele a' sérelmet.

Vagy egy messzely vízbe csöpögtess két lat vitriololajt, azután vegyíts hozzá még egy itsze pálinkát 's használd a' sebre.

Vagy vegyél nyolcz lat sóspiritust 's egy messzely vizet, ha azomban a' baj hatalmasan kezd terjedezni, tehát legjobb a' tiszta só spiritus.

Balzsam gyanánt lehet használni: terpetínolajt két latot, Peruviai balzsamot 2 la-

tot, kánfort 1 latot, porrá tört myrhát fél latot 's mind ezt jól össze kell keverni.

17. *Szerek mellyek valamelly tisztátalan sebet kitisztítanak.*

Ha a' sebből véres, vizes büdös nedvesség folyik tehát tisztátalan, 's meg nem gyógyúl. Az illy seb körül békötésekor mulatták el valamit, vagy szőr, fa, csont, üveg, vas, vagy más valami jött belé, vagy már a' fene esett belé. Az illy esetekben minden idegen testeket ki kell venni, 's a' sérelmet kitisztítani. A' következendő szereket lehet ollyankor használni ha az úgy nevezett sebvíz szivárog.

Nádméz, méz, myrha, aloe, terpetin, minden balzsám, égett bor, só, kémény-mocsok, Salamia, húgy, üröm, ruta, bürök, diófa levél, meszesvíz.

Vegyél 2 lat Perúviai balzsamot, 4 lat Velenczei terpetinolajt, 1 lat hagymát, 2 lat salamiat, 1 lat myrhát, kenj-meg ezzel tépett gyolcsot, 's tégy napjába kétszer a' sebre belőle.

18. *Ha pondrók vannak a' sebbe.*

Tehát két lat porrá tört dohánylevelet vegyél, 1 lat Salamiat, és négy lat terpetint. És keverd jól össze.

19. *Valami tisztátalan sebnek kimosására.*

Vegyél 4 lat dohánylevelet, 4 lat sót és főzdmeg egy itsze vízben, zsíros kenyőcsök az sebekre ártalmasok.

20. *Tisztátalan sebekre való befecskendezésre.*

Végy egy árpaszemnyi nehézségű sublimátumot 's egy messzely égettbort.

21. *Flastrom.*

Flastromot legtöbbnyire boríték gyanánt használni, hogy a' levegő ne hathasson a' sebre. Régi flastromok és avas kenyőcsök nem használhatók, azért mindenkor frisseket kell venni.

Diachil flastromot ragasztó flastrom gyanánt lehet használni, 's tépett vászonra is lehet rakni, hogy le ne essék.

A' Diachil flastrom Gummival, vagy a' bürök flastrom előmozdítja a' gyülést, 's eloszlatja. Szurok és viasz egyé olvasztva hasonló szolgálatot tesznek.

A' minium flastrom és a' Görög czeruza flastrom, szárítanak és hűtenek.

Minden flastromból lehet kenyőcsöt készíteni, ha hozzá olajt kever az ember.

22. *Erekre 's inakra való kenyőcsök.*

Kificzamodásoknál, roszlépéseknél 's ezekhez hasonló esetekénél lásd a' 34 's 55 számokat, a' hol több szerek hordatnak ezek ellen fel.

XV. A' klystyélekről.

Minden klystyélt egy legalább egy iczés fecskendezőből lágy melegen kell adni.

1. *Közönséges klystyél.*

Vegyél melegvizet, egy pár kalán lenmag olajt, 's vakarj belé egy darab szappant.

2. *Ingerlő 's egyszer' smind lágyitó klystyél.*

Ehhez fris húgyot kell venni. Vagy két lat dohányt meg kell egy itsze vízben főzni, 's egy kalán sót 's két lat szappant hozzá tenni. Mennél több szappan használtatik, annál ingerlőbb.

Vagy vegyél két lat mustárlevelet, főzd meg egy itsze vízben, szűrd le 's tégy hozzá 4 lat Glaubersót 's hadd benne fölolvadni.

3. *Hűtő klystyél.*

Erre egy itsze savanyúkáposzta levet kell fordítani, vagy fris túró vagy tarhó vizet, 's hozzá 2 kalán mézet kell vegyíteni.

Jó az árpa, ha mind addig fözöd míg felpattog, 's azután keverj borkövet levébe.

4. *Hűtő klystyél melly egyszer'smind minden csípőséget bebonyolít.*

Végy egy maroknyi szekfű virágot, 4 lat szappant, egy maroknyi ürmöt, fözd meg egy itsze vízbe 's szürd át.

4. *Fájdalmat szüntető klystyél.*

Ezt mályva levélből, sydenham fájdalmat csillapitó csöpjeiből, opium 's Theriakból készíthetni p. o. fözz egy maroknyi korpát egy itsze vízben, 's keverj hozzá egy árpaszemnyi nehézségű mennyiséget Sydenhamnak fájdalmat szüntető csöpjeiből.

6. *Giliszták ellen való klystyélek.*

Lásd a' 24 szám alatt való értekezést a' giliszta nyavalyákról.

A' véghurkába lévő giliszták ellen e' következendő klystyélt lehet csinálni: egy maroknyi ürmöt 's egy lat koloquintát fözz hét itsze vízben, addig még félig bé fő, szürd ezután át, tégy hozzá egy messzely halzsírt és tégy hozzá három árpaszemnyi nehézségű sublimatumot.

7. *Erősítő klystyél.*

Fözz fris cserlisztet, 2 maroknyi ürmöt, egy negyed rész lat opiumot 's egy marokni tarnics gyökeret.

Ily klystyélt meggyöngült béleknél lehet használni. Ugyan ezt lehet használni a' véghurka kidudorodásánál.

8. *Összehúzó klystyélek.*

Főzz meg egy maroknyi tormentilla gyökeret egy itsze vízben, szürd át 's fecskendezd a' véghurkába.

Az Marha betegségekre alkalmaztató szerek.

1. A' borjúk úgy nevezett szívürülése ellen.

Egy négy hetes borjúnak mellyet elszoktatsz 3 nap alatt másfél lat sárkányvért mézzel vegyitve kell adni, 's ezután nöni fog 's nem esik szivürülésben.

2. A' tehén tölgye' daganatja ellen.

Ha a' tehénnek megborjazása után igen megdagad a' tölgye, tehát jó sörbe fel kell forralni tiszta búza korpát, ehhez egy kis friss vajat kell vetni, 's a' tehén tölgyét lágy melegen békenni.

Vagy főzz meg egy maroknyi egérfa levelet eczetben 's mosd ezzel a' tehénnek a' tölgyét.

Vagy forralj fel egerfa levelet, rutát, zsályát és ürmöt boreczetbe.

Vagy vedd egynehány tojásnak fejérét,

keverj hozzá sáfrányt és faolajt 's kend meg napjában egynehányszor a' tehén tölgyét.

Az is használ, ha a' tehén' tölgyét többször fenyő maggal megfüstölgetik.

Jó az is, ha Görögczeruzát, miniumot, 's sertés zsírt összevegyítesz 's azzal kenéd bé a' tölgyet, de arra figyelmezz, hogy ollyankor a' borjú meg ne nyalhassa, mivel a' minium ártalmára lenne.

Ha azomban a' baj nagyobb mértékben volna, annyira hogy gyuladástól lehetne tartani, akkor vegyél

4 tojás' fejérét,
egy negyed rész lat sáfrányt,
fél lat salamiat,
2 lat óneczetet,
1 lat lenmagolajt
1 lat szappant, keverd mind össze jól 's napjába háromszor vagy hatszor kend bé a' tölgyét.

Használnak 's foganatosok még azon gyógyító szerek is, mellyeket a' XIVdik czikkelyben a' 11dik szám alatt, úgy mint öszlatókat említettem.

3. A' hasmenés 's vérhas ellen.

Hasmenés mind a' nagyobb mind a' kissebb marhánál gyakorta előfordúl. A' has menés támadni szokott a' meghűléstől, megzabálástól, ha a' gyomor nem jól emészt, vagy ha benne meggyűlt a' tisztátalanság, 's ollyankor ha szükséges a' természetnek segítségére kell lenni.

A' borjúknál a' hasmenés igen közönséges betegség. Támadni szokott vagy a' sok savanyúságtól melly a' gyomorban a' téjtől ered, vagy a' sok szopástól, 's így a' borjúknál mindenekelött a' következendö szereket lehet megpróbálni.

Törj porrá tojáshéjat, vagy vegyél helyette magnesiat, 's keverd össze ugyan annyi gyömbérrel, 's adj ezen keverékbül, minden reggel és estve egy vagy két latot vízben.

Hogy ha ezekre a' szerekre meg nem szünik a' hasfolyás tehát mindennap 1 vagy 1 és fél lat Rhebarbarát lehet adni, egy kevés tarnics gyökér lisztet keverven hozzá.

Vagy vegyél egy pohár vizet habarj belé egy tojás sárgáját, 's keverj hozzá egy fél lat Rhebarbarát, 's add bé háromszorra, reggel délre este a' borjúnak.

Ha mind ezen gyöngébb szerek nem használnak, legjobb azon szerekhez folyamodni, a' mellyeket a' korosabb marha számára adunk elö.

Ha a' korosabb marha' ganéjolása nem valami különös büdösségü, 's nem megy vele epe, nyál, vagy vér, tehát nem veszedelmes,

Ollyankor a' természet maga magától a' tisztatalanságokat hordja ki, 's ezen munkálódásában nem kell háborítani azonnal. Ha a' hasfolyás néhány nap múlva meg nem szünik, akkor a' tisztátalanságok' elmellözésén 's a' gyomornak megmelegítésén 's erösítesén kell

munkálodnunk. E' czélhoz pedig bennünket a' következendő szerek fognak vezetni.

6 lat porrá tört tojáshéj,
6 lat tarnics gyökér liszt,
6 lat üröm,
4 lat Rhebarbara,
4 czikk fokhagyma. Keverd mind ezt jól össze, 's adj belőle mindennap háromszor a' marhának 2 kalánnál, 's ezt folytasd egynehány napig.

Ha a' hasmenés egynehány nap múlva se szűnik meg akkor adj:

2 lat Rhebarbarát,
8 lat csudasót,
4 lat tarnics gyökérlisztet, mind egyszerre.

Ha még ez sem használna, akkor már egészen el kell állitani, 's pedig illy módon, — vegyél

1 messzely vörös bort vess belé gyömbért, 's add be.

Vagy adj fekete afonya bogyót (Heidelbeere) 's száraz megtört vadkörtvélyt. Vörös boluszt, vagy megtört makkot vörös borban, jó 's hasznos az illy környülállásokban a' fűszerszámos borleves is.

Vagy főzz meg 6 maroknyi cziczkórót 4 itsze vízben, hadj belőle két itszét béforni, 's önts belé egy messzely bort, 's adj ebből de csak a' nagy marhának reggel esttel egy messzelyt.

Vagy önts egy pár lat terjéket borba 's

adj az állatnak ollyan vizet italra, mellyben tüzes vasat hütöttél.

Ha azomban a' hasfolyásnál a' ganéj hig, sárga, nyálkás, vagy véres, akkor ezt a' betegséget vérfolyásnak nevezik, 's ez dögleszlővé válhat, hogy ha a' természetnek nem sietünk segítségére.

A' vérfolyásban a' környülállásokra figyelmezvén e' következendő szereket lehet használni:

1ször: Vegyél
4 lat büdöskővirágot,
3 lat Arabiai mézgát (Gummit)
3 lat terjéket (Theriak)
3 lat terra sigillatat,
4 lat Rhebarbarát,
3 lat örvénygyökeret,
mind ezt össze kell törni, 's belőle vízzel liktáriumot készíteni, 's adj belőle napjában háromszor mindenkor egy egy kalányit.

2szor: Vegyél két lat Vitriololajt, csöpögtesd két pint vízbe, keverj hozzá 4 kalán mézet, 's adj napjában három messzelyt az állatnak, Ez a' keverék ellenáll a' rothadásnak.

3szor: Ugyan azon időben szorgalmasan kell klystyélezni. Egy messzely tejet kell venni 's egy fél font lenmagolajt, ehhez sydenham fájdalom csillapító csöppjeiből adj 30 csöppet, 's lágy melegen használd klystyélnek.

Vagy végy négy lat fejérmálva gyökeret 's egy maroknyi lenmagot 's főzd három

messzely vízben, mind addig míg egy messzely béfött, ezután egy fél messzely ecztet 's egy fél lat salétromot kell hozzá tenni 's átszürvén fordítsd lágy melegen klystyélre.

4szer: Vegyél 10 lat sárga füzfakérget
3 lat kánfort,
törd mind ezt porrá 's adj bé napjában háromszor, mindig egy kalánnyit. Ez a' szer ellenáll a' rothadásnak.

5ször: Vegyél egy itsze alutt tejet,
2 lat salétromot,
1 lat salamiat,
1 lat büdösövirágot, mind ezt összekeverd helyesen 's add bé egyszerre.

6szor: Az itt elöhozott szerek használása közben még az itt következendő orvos szereket is kell használni.
4 lat tarnics gyökér,
4 lat aloe,
fél lat kánfor vegyítve. Vagy

7szer: 4 lat tarnics gyökér,
2 lat aloe,
8 lat csudasó,
fél lat kánfor. Ezen erősítő hashajtó szerek magokkal viszik az epét.

8szor: A' mogyorófavirág, mellyet az ember Martius hólnapban szedeget, 's korpával és sóval elébb porrá törvén vegyít, szintén igen hasznos.

9szer: Igen gyakran kell a' beteg állatot a' fen elöhozott klystyéllel klystyélezni, mivel a' klystyél olajos 's nyálkás részei által a'

beleknek csipősége elboritatik, 's ez által az állatnak nagy könnyüség szerződik.

10szer: A' marhának ital gyanánt olly vizet kell adni, mellyben lenmagot 's árpát forralt fel az ember, takarmány helyett pedig vízzel locsolt árpakorpát kell adni.

11szer: Szorgalmatosan kell az állatot vakarni, melegen tartani, pokróczokkal betakarni, 's az istállót gyakron kisöpörni, kifüstölni.

4. A' borjúk fejér ganéjolása ellen.

A' marhával a' 3dik szám alatt lévő rendszabások szerint kell bánni, 's ezen kívül egy fél lat tormentillaport kell beadni lenmag olajban.

5. Tetvek ellen.

Azt a' helyet hol a' tetvek tartózkodnak, terpetinolajjal, vagy erős eczettel mellybe sót kell felolvasztani, kell megmosni, vagy dohánylevelet kell megfőzni, 's ezen lével a' tetvek fészkét megmosogatni. Portobák vízben megfőzve még hasznosabb.

Ha mind ezek a' szerek nem segitenek, tehát kényesöt egy babszem nagyságút kell venni, 's disznózsírral egy mozsárba mind addig dörgölni, még golyócskák nem maradnak belőle, azután egy szíj vagy posztó darabra keni az ember, és a' marha' nyakára köti.

6. A' Vérvizellésről.

1) A' vérvizellés valamelly külső sérelemtől származhat, ennekokáért, szorosan meg kell vi'sgálni a' testet, hogy a' szerint a' mit tapasztalt az ember alkalmaztassa az orvoslást.

2) A' vérvizellet származhat a' teljes vérűségtől vagy megmelegedéstől. Ezen esetben elegendö ha az állatnak eret vágnak, 's naponként egy pár lat salétromot adnak savanyúkáposzta lévben. Tudniillik egy itsze savanyú káposztalevet kell venni, 's ebben egy vagy két lat salétromot kell felolvasztani, 's ezt a' folyadékot napjában kétszer vagy háromszor önteni a' marhának torkába.

3) A' vérvizellésnek oka lehet még az is: ha a' marha holmi csípös plántákat evett, ezen baj' elmellözésére eleséget és csípősséget bébonyolító szereket kell venni, úgy mint:

1 maroknyi lenmagot,

1 maroknyi mályvasajtocskákat,

2 lat cseresznye mézgát, vagy Arabiai gummit,

2 lat hamuzsírt, mind ezt két messzely vizbe kell megfőzni, 's a' marhának lágy melegen beadni. 'S ezt a' beadást kétszer vagy háromszor napjában megtenni.

Gyakran az is elég a' meggyógyításra ha az ember egy maroknyi keményítőt igen ritkára, hogy az állatnak undorodást ne okozzon, vizben felolvaszt. Ezt napjában kétszer háromszor kell megtenni, 's az állatnak más

italt nem adni, 's egyébb eledelt sem adni száraz takarmánynál.

4) A' vérvizellés még a' vese edényeknek elgyöngülésétől is jöhet, ezen esetben erősítő, összehúzó szereket kell elővenni.

Erre igen alkalmatos az olly víz a' mellyben tüzes vasat hütött egynehányszor az ember.

Továbbá használhat az ember cziczfark korót, tormentillát, cserkérget, vagy cserlisztet, mindenböl egy egy maroknyit főzzön két itsze vízben,'s adjon belőle napjában 3 vagy négy messzelyt a' marhának. Gyakorta elégséges a' cserkéreg 's tormentila főzetje.

5) Gyakran veszedelmes jelek mutatják magokat a' vérvizelletnél, ha hogy az ember gyúladástól tartana, vegyen

1 lat salétromot,

3 lat tojás héjat, vagy pedig Magnesiat,

2 lat csudasót, mind ezt egy messzely vízbe vetvén jól összekeverje, 's hozzá még egy fél lat vitriololajt csöpögtessen.

Ezt a' folyadékot napjában kétszer vagy háromszor kell adni; egyszer'smind ollyankor lehet a' marhának két hütő klystyélyt adni, 's e' végre a' 4 szám előadott klystyélt lehet használni.

Ezen szerek helyett lehet még a' következendő gyógyító módot is próbálni.

1 maroknyi lenmagot,

's egy fél maroknyi tökmagot, együtt összetörni kell, 's az ember két itsze vízben addig fözi míg nem nyálkásodik. Ezen nyálkás

nedvességből végyen az orvosló egy messzelyt, 's vegyítsen hozzá:

1 lat salétromot,

1 lat fejér hamuzsírt,

2 kalán mézet, és

1 lat kánforspiritust, ebből a' vegyítékből napjában kétszer vagy háromszor kell adni.

6) Az eddig mondottakból világos, hogy a' vérvizellés okait tudnunk kell, ha kigyógyítására az alkalmatos szereket válasszuk. Ha még az okokat ki nem puhatolhattuk, tehát e' következendő szerrel kell próbát tenni.

8 lat terjéket

3 lat cseresznye mézgát vagy Arabiai gummit,

8 lat vörös Boluszt, más fél itsze vízben felolvaszt az ember, 's napjában háromszor adja ezt az italt a' marhának.

7. A' forróságban való hirtelen ivás következéseiről.

Hogy ezen veszedelmes bajt, melly magában csekélységnek látszik, az ember elhárítsa, vegyen

Másfél lat vörös boluszt, vagy az úgy nevezett terra sigillataból, ugyan annyit,

1 lat salétromot,

fél lat büdöskövet,

1 lat babért, mind ezt apróra törvén egy evő kanálnyit, egy messzely boreczetbe 's ugyan annyi savanyú káposzta lévbe vegyít;

's egy pár óráig álni hagyván, este 's reggel önt az ember az állat torkába belőle.

Az illy természetű csekélyebb bajokat könnyen elűzheti az ember, ha hort és gyömbért vegyest ád, vagy eczetbe tört babért.

Makacs bajok azomban gyakorta megkivánják, hogy Grandikmagvat, egyet vagy kettőt készített 's porrá tört ráksszemmel adjon bé az ember.

A' még itt felhordott szereknek is nagy és próbált befolyások van, úgymint:

fél lat büdöskő,

1 lat salétrom,

1 maroknyi fenyőmag,

1 maroknyi tarnics gyökér, egy itsze vízbe vettetik 's úgy béadattatik.

Vagy vegyél:

fél lat mithridatot,

1 kalán fenyőmag liktáriumot,

1 kalán bodza liktáriumot, 's vegyits hozzá 20 csöpp büdöskő balzsamot, ebből napjában háromszor kell beadni. Lehet még az illy környülményekben azon gyógyító szert is használni, a' mellyet az 58 szám alatt felhozunk.

8. A' fogmozgás ellen.

Ha a' gazda ezen erőtlenséget észreveszi marhájánál, azonnal dörzsölje annak fogát kémény korommal, sóval 's tormentillaporral. Vagy ha hogy ez néhány nap múlva nem

használ foganatosan, folyamodjék e' következendő szerhez.

Egy quintnyi kánfort olvasszon fel pálinkában, öntsön hozzá egy quintnyi vitriolt, 's töltse vizbe. Mind ezt hogy jól összekeveredjék felrázogatni kell, 's ezzel kell a' marha innyét szorgalmatosan mosogatni.

Ha még a' most felhozott szer sem használna, akkor a' fogmozgás nem másnak, hanem a' barom belső hőségének csalhatlan jele. Ollyankor egy maroknyi árpat 1 lat salétrommal kell megfőzni, savanyú káposzta lével vegyíteni, 's ezt messzelyenként addig adogatni míg a' beteg marha meggyógyúl.

Ha az inyen daganatok vagy kelések vannak, akkor egy pohár ecztet kell venni, egy kalán mézet belé keverni, 's gyakorta mosogatni vele a' marha' száját. Nézd meg a' hűtő szereket a' IIdik szám alatt.

9. Az aranyérről.

Ez a' betegség az marhánál nagy hasonlatossággal bír az embereknél előfordúlni szokott hasonló nevezetű betegséghez. A' véredények a' test hátúlsó részében duzzadásig tele vannak, megrepednek, 's innét származik a' sok aludt vér, mellyet sokan kezeikkel vonnak ki. De ez a' bánás mód semmit sem ér. Ez a' betegség leghamarébb támadhat pálinka mosléktól, úgy hogy az állat alfele feldagad, 's kékvörös lesz. Ezt a' bajt a' következő módon lehet orvosolni:

1) Ha az állat nagy forróságban szenved, eret kell vágni, 's italába salétromot vetni.

2) Az író a' leghasznosabb szerek közé tartozik az illy betegségekben.

3) Jó a' gyakori klystyél, hűtő, nyálkás és lágyitó klystyélekből. —

E' czélra használj:

1 marok fejér mályva levelet,

2 lat salétromot,

2 vagy 3 lat, cseresznye mézgát, vagy enyvet, főzd meg egy itsze vízben, szürd át, 's lágy melegen klystyélnek kell használni. Lehet lenmagot is vagy fejér mályvagyökeret főzni.

5) Az alatt mig az állat betegeskedik, mindig könnyü, nem igen tápláló eledelt kell adni.

5) A' feldagadt alfelet lehet meszes vízzel vagy lenmagolajjal kenegetni.

10. A' gutaütésről.

Ezt észre lehet venni, ha a' gazda marháját hirtelen reszketni látja, ezután csak hamar lerogyik, 's ha a' guta ütés erős, megdöglik.

A' mint a' gazda a' marha reszketését észre veszi, azonnal lásson az érvágáshoz a' nyakán, 's csapoljon le három egész öt fontnyi vért, sokszor megtörténik hogy ez által azonnal felgyógyúl a' marha. Ha nem folyna vér, tehát az állatnak orlyukaiba kell egy kis

vesszőeskével, mellynek végére rongy darab van kötve, csiklándozni mind addig, mig a' vér megindúlni kezd.

Hasznos ha az ember e' következendő szerekből ád klystyélt:

1 maroknyi fejérmályva gyökér,
1 két maroknyi lenmag,

fél lat salétrom főzettessék meg egy pint vízben, 's vegyítessék mind ehez 1 kalán lenmag olaj.

Ezt a' klystyélt az első nap egynehányszor kell adni, ha erre nem következne hasmenet, tehát egy maroknyi dohánylevelet kell megfőzni szappanal és sóval, klystyélezésre. Belsőképen pedig használd:

1) A' 8dik szám alatt való hűtő italt, 's lassan lassan sokat kell belőle adni az állatnak.

2) Lehet a' marhának nyers fövetlen facsipát, mellyben nincs fakéreg egy tojásnyi nagyságban adni.

3) Adhatsz:

2 lat Aloet,
4 lat keserűsót,
4 lat borkövet vízben felolvasztva, 's ezt az első napokban egynehányszor kell adogatni. —

Ha a' marhának valamelly tagja halt volna el, akkor valamelly húsos részén le kell a' szört vagdalni, 's húzó vagy is körösbogár flastromot kell reá tenni, 's a' sebet minium flastrommal begyógyítani. De mivel a' guta ütés gyakorta ezután is megjelenni szokott,

tehát legtanácsosabb, ha a' gazda a' marhát meghizlalja 's levágja.

11. Az úgy nevezett rózsa ellen.

E' következendő szert kell alkalmaztatni:

2 lat salétrom,

8 lat keserűsó, olvasztassék két itsze vizben fel 's adassék hozzá,

2 lat büdöskö virág,

4 lat görögszéna mag, 's adjon belöle a' gazda reggel, délben 's este a' marhának, és takarja bé meleg ruhákkal.

12. A' csont kórság ellen.

Megtörténik, hogy a' legegészségesebb, legdelibb és húsosabb marha, testének valamelly részén göcsöket, csomókat, daganatokat, vagy pattogott dúrva bört kap, 's mind ezek szemlátomást nagyobbodnak, terjednek, 's az is megeshetik, ha hogy a' baromnak valamelly finnyás és gyenge részén van, hogy a' marha elvesz, 's még pedig véletlenül 's hirtelen. Gyakron az olly csomó magát a' fejen mutatja, gyakron a' nyakon, torkon; a' bör megsárgúl, sokan azt gondolják hogy e' sérelmet a' fadarázs okozza.

A' mint a' jó gazda állatján illy csomót megpillant, azonnal ragadja-meg újjaival úgy. hogy az egész göcs kezében legyen, 's jó éles késsel csináljon olly mély keresztvágást, mig valami gőz, vagy valami sárga víz

nem jön ki, szintén úgy kell a' recsegő ripacsos bört felvágni. A' metszést salamia spiritussal kell kimosni, ezt azonban mésszel kell készíteni, 's ha ez nincs kéznél, hasonló hasznot hajt a' sóspiritus, ha még ez sem találkozna, jó a' boreczet, ha benne sót olvaszt fel az ember. Szint olly alkalmas a' férjfi gyermek vizellete.

Ezután egy hagymát kell vágni, 's a' sebhelyre kötözni. A' sebmosást 's a' hagyma felrakogatást minden órában addig kell folytatni míg az állat rángatódzani kezd, 's a' beteg részén vissza tér az érzékenység erre azután facsipából 's viaszból készített flastromot lehet felrakni.

Jobb még ha az ember hozzá férhet az egész göcsöt kivágni, ha tudniillik, erek, inak, nem akadályoztatják. Ollyankor is a' felül említett szerekkel a' sebet mosogatni.

Belsőképen használj egy maroknyi összetört fenyőmagot, és ennek harmadrésze babért, néhány apróra tört fokhagyma czikket vess egy messzely boreczetbe, 's 24 óra alatt adj belőle a' marhának háromszor vagy négyszer. Vagy

1 lat röpülő salamia sót egy pohár vízben. Vagy

1 vagy 2 lat terjéket. Vagy

1 vagy 2 lat szarvas szarv spiritust,

1 lat terjéket önts egy messzely eczetbe.

— Ezután lehet hashajtó szert is adni a' marhának, ezt így készítsd: végy 2 lat aloet, 6 lat keserűsót: olvaszd fel vízbe; 's add bé.

13. A' friss lóherétől vagy más egyébtől való hirtelen felfúvódás vagy felpöffedés ellen.

1) Minden késedelem nélkül jó sör vagy a' mi még jobb jó borlevest kell készíteni 's az állatnak beadni.

2) A' mi még hamarébb megtörténhetik egy pohár palinkába egy tojásnyi nagyságú írós vajat vagy vajat kell vetni 's beadni.

3) Gyakorta használ ha egy vagy két itsze langy méleg tejbe egy maroknyi por tobákot vegyít 's hamarjában beadja.

4) Jó, ha az ember azonnal kövér ganéj levet átszür 's egy messzelnyit beád a' marhának, ezut n pedig, 4 kanálnyi disznózsírt kell felólvasztani, két itsze forró vízben, 's lágy melegen a' marha torkába kell önteni. Ez alatt az állatot szalmacsutakokkal dörzsölni kell, mozgásba hozni 's gyakron klistyélezni.

5) Jó munkálódik a' marhában a' fa vagy lenmagolaj, ha valamellyikből egy fontot vévén belé salétromot tesz az ember.

Ezen orvos szerre az állatot eleinte lassán azután mindig gyorsabban vezeti az ember. Ez alatt szekfü virágból 's vízből kell klystyélt készíteni, de a' vízben sót és szappant kell vetni, 's még hozzá lenmag olajt vagy más zsíradékot venni. Ha erre nem következik ganéjolás, ismét kell klystyélezni.

6) Hasznos a' szappancsap egy gyertya vastagságnyira megfaragva, 's az állat véghurkájába dugva, ez által gyakorta minden klistyélezés nélkül szokott hasnyílás következni.

7) A' legújabb tapasztalás szerint legjobb orvos szer, ha az ember a' felpuffadt marhának

2 lat finom gipszlisztet,
1 lat terjéket, 's
1 lat fenyőmag liktáriumot vegyitve

ad bé.

8) Jónak mondják: ha a' marhának kovászt eczettel felerestve adnak bé.

9) Ha 1 lat fekete kő olajt,
egy fertály font kocsikenőt, kulimászt, ganéjlével felolvasztva. ád az ember, ezsem szokott munkálódás nélkül maradni.

Az állatnak mind addig míg a' puffadás meg nem szűnik, fa pöczökkel, vagy szalmacsutakkal mindig tárva nyitva kell a' száját tartani, hogy a' pára kimehessen.

Ha mind ezek a' szerek haszon nelkül maradnak, nem marad egyébb hátra, mint hogy az állatnak egy késsel vagy az ismeretes troikárral a' bal oldalán egy nyilást csináljon, mellyen a' meggyült pára kigözölöghessen.

A' vágásra ha a' marha a' rossz' párától egészen megürült, facsipa flastromot kell tenni.

14. A' golyva ellen.

Leggyorsabban meggyógyítja az ember a' golyvát, ha megnyitja, 's a' benne találkozó nedveségnek, 's bézárt levegőnek útat nyit a' kifolyhatásra.

Vagy pedig a' golyvát kényeső kenőcsel be kell kenni, a' mellybe büdös borkő olaj van keverve.

Ugyan ekkor a' következendőt is kell használni:

4 lat pörkölt spongiát,
3 lat salamiát,
1 lat borsot, mint ezt porrá kell törni, 's napjában két latot kell a' marhának belőle adni. De ezen orvosszer bevétele után, csak egy óra múlva kell a' marhát megitatni.

Jónak tartják azt is, ha fejér mályva levelet, rutát, ürmöt 's lenmagot megfőz az ember és ezt rakogatja a' gugára. Ennekutánna a' sebet fris vajjal, mellybe babérolaj kevertetett kell békenegetni.

15. A' fark féreg ellen, a' szarvas marhánál.

Az e' betegségben sinlődő marhák, búsak, érzéketlenek, 's azt lehet velök tenni a' mit csak akar az ember. Farka lágy és fonnyadt, 's körös körül lehet forgatni, a' nélkül; hogy mind e' forgatás mellett az állat csak legkevesebbet meg is mozdúlna, 's ha

nem iparkodik a' gazda rajta segiteni, úgy farkának egy íze a' másik után meggyül, 's el esik. Ezen veszedelmes bajnak okát nem gyermeki játék kitalálni, azonban ez a' bajos nyavalya vagy attól támad, hogy az istálló nedves, vagy hogy a' marha tisztátalanúl és mocskosan tartatik, vagy pedig az állat testében már megromlott nedveségektől, vagy végtére attól, hogy valamelly ki nem tört, vagy ki nem törhető betegségnek materiája magát oda vette.

A' beteg állaton e' következendő módon lehet segiteni:

A' farkat ott a' hol a' fordúlatok megszűnnek, 's a' hol a' farkgödör még tapinthető, mint egy két hüvelyknyire felfelé felmetszetik, 's hogy a' metszés jó vérzésnek indúljon, a' hát gerinczet és farkát dörzsölni kell erősen. Hogy ha a' vágásból elegendő vér kifolyt, akkor eczettel. sóval és borssal jól meg kell mosni, erre azután egynehány napok múlva a' marha gyógyúlása következik.

Ha ezt a' szert annak idejében, jókorán használja az ember, bizonyosan segít.

A' feljebb említett szerek helyett lehet a' metszést salamia spiritussal is békenni.

Ajánlani lehet ezen ártalmas kórság ellen a' keserű és fűszerszámos szereket. Ennek következésében mindennap lehet az állatnak két lat narancs levelet összetörve 's mézzel keverve beadni. Igen hasznos még a' szorgalmatos klystyélezés.

16. A' rüh, bőrpörsögés és kosz ellen.

A' marhán gyakorta látszik olly héj forma fejér pörsögés, de főképen a' szája, nyaka, 's szeme körül, sokszor pedig az egész testén. Az állat rongyos bőrünek látszik, szőre feláll, 's többnyire elvesz. A' természet ezen az úton tisztátalanságokat űz ki a' testből, ezért segitségére kell sietnünk, és minden mocskot piszkot a' megnyitott úton ki kell a' bőrnek felső részire hajtani.

Azért mindenek előtt hashajtó szereket kell az állatnak adni, 's ennek 2 lat babér aloéból 4 egész hat lat csudasóból kell állani, ezt a' két első orvoságot fell kell vizben olvasztani, 's azután,

Ennekutánna vegyen a' gazda
fél font büdöskövet,
4 lat salétromot és
4 lat finom porrá tört piskolcz májat, mind ezt kovásszal liktáriumnak csinálja, 's naponként háromszor adjon a' marhának belőle mindenkor egy evő kanálnyit.

Ezen orvoság beadását egynehány napig folytatván többnyire megorvosoltatik a' baj és a' bőr nyavalya sokszor minden külső szer' használása nélkül elpusztúl.

Ha azonban nem olly könnyen szűnnemeg, a' kovász liktáriumot folyvást kell adogatni, 's azonkívül büdöskövirágot friss vajba kell keverni, 's ezzel a' pattogásokat meg kell kenni, ezen kenegetés után néhány nappal, mind a' héjas pörsögés lehúll.

Sokan tapasztalták, hogy az illyes nyavalyák ellen a' következendő szerek is foganatosok. Gyűjtsön az ember egy kosár ökör fark kórót, melly az ugarokon és az útak szélén szokott teremni, béveti egy katlanba, ezt jó béboritja, 's egy óráig főzi, a' főzés közbe egy pár maroknyi konyha sót, és több fa hamut vett hozzá, 's ezen nedveséggel mosogatja az állatot. Azt mondják, hogy az embernek is szokott ez hasonló betegségekben használni, ha a' sót és hamvat elhagyják.

Gyakorta férgecskék okozzák ezeket a' betegségeket.

Hogy pedig az ember a' rühbe fészkelt férgecskéket könnyen megölhesse, vegyen a' falusi gazda kényesőt, annyit a' mennyit neki tetszik, főzze-meg annyi vízben a' mennyiben akarja, 's adjon a' marhának ezen vízből mindennap mint egy három vagy négy messzelynyit. A' víz egésszen tiszta marad, 's a' kényeső leszokott az edény fenekére szálni, természetes nehézségénél fogva. Ha az állat gilisztáktól háborgattatik, ezek is elűzetnek.

Átaljában pedig megjegyezni kell a' kényesőről, hogy tetűt, gilisztát, 's minden más férgeket megöl, 's a' felől megírt módon nem csak az állat, de maga az ember is minden következés és veszedelem nélkűl használhatja.

Át nézhetni azon orvosi utasitásokat is a' mellyek felül a' giliszták ellen való orvo-

ságok és szerek számában mint hasznosok felhozattak.

Ezzel rokon

17. Bögöny szúrások ellen.

Sokszor tapasztalhatja 's láthatja a' marhájára szorgalmatossággal gondot viselő gazda, hogy a' marhának sok apró kelései vannak derekán, mind ezek a' férgek 's legyek szurásaitól támadnak, mellyek tojásaikat úgy valamint egy almába, a' marha húsába tojják. Ez a' rossz leginkább kinozza nyári idöben a' legelöre hajtott marhát.

Férjfi gyermekhúggyal kell mindennap az illy keléseket mosogatni, 's ha már meglágyúltak, ki kell nyomogatni, 's ollyankor a' férget azonnal könnyen ki lehet venni.

Ezután az egész derekat addig mosogatja az ember a' férjfi gyermek húggyal, a' míg egészen meggyógyúlt.

Vagy vegyen az ember egynehány maroknyi bürök levelet, húgyban vagy vízben fözve 's mosogassa ezzel az állatot.

Vagy fözz-meg egynehány czikkely darabokra vagdalt fokhagymát egy pint vízben, 's olvasszon fel ebben a' vízben két lat salamiát, 's mosogasd naponként a' daganatokat kétszer vagy háromszor.

Ha a' kelések már felpattogtak, csak folyvást ugyan azon vízzel kell mosogatni, mind addig a' mig minden seb meggyógyúl.

Belsőképen lehet az állatnak adogatni mindennap.

1 lat büdöskő virágot, és
1 lat fényes kémény kormot.

18. A' vizellet tartóztatásáról.

A' vizellet tartóztatás dögleletesé válhat mivel a' hólyag könyen megrepedhet.

Ezen baj ellen azonnal egy pár maroknyi fenyőmagot kell főzni, 's ugyan annyi petrezselyem gyökeret és magot, ezekhez lehet még venni boggancs az az: bojtorjány gyökeret, minekutánna ezt egy fél óráig főzted' át kell szürni, 's belőle a' marha torkába messzelyenként öntögetni. Jó mindazonáltal, ha a' gazda magának azon jutalmazó fáradtságot veszi 's a' VI. alatt felhozott vizellethajtó szereket megvi'sgálja, ott több olly orvosszerek találtatnak, 's azokból mellyeket legalkalmatossabbnak gondol választhatja.

19. A' kehköhögésről vagy a' kehről.

A' keh teljes vérűségtől is származhatik, 's hogy ha ezt észre lehet venni, azonnal eret kell vágni, 's egynehány font vért kell lecsapolni.

Ha hogy a' köhögés meghűtéstől származik, azon kell iparkodni, hogy a' visszaverődött párolgás ismét helyreállitassék, sött inkább még nagyobb mértékbe elősegittessék.

Annak okáért gyakorta kell az állatot vakargatni, meleg rongyokkal, posztó darabokkal dörgölgetni.

Ugyan akkor izzasztó főzetet is kell nekie adni; 's ezt így kell készíteni: egy pár maroknyi száraz bodzavirágot vesz az ember, ezt két itsze forró vízzel leforózza, egy pár kalán fenyőmag liktáriumot vegyít hozzá, azután mind ezt befedi, 's messzelyenként adogatja az állatnak.

Ha a' kehes köhögés száraz, egynehány marok fejérmályva fűvet, papsajt virágot, 's bojtorjány gyökeret két itsze vízben meg kell főzni, 's ehhez mézet vegyíteni, 's belőle messzelyenkint a' marhának adogatni,

Vagy 2 lat tengeri csillát,
3 lat ökörfark kórót virágostól
3 lat vadmustárt, mind ezt porrá kell törni, liktáriumá csinálni, 's napjában 3 kalánként beadni.

Jó hogy ha közönséges vöröshagyma levet, vagy még jobb tengeri csilla levet mézzel vegyítve használ az állatnak a' gazda. Vagy
4 lat árongyökeret,
4 lat örvénygyökeret,
3 lat ammoniak mézgát vagy gummit,
8 lat csudasót;
mind ezt jól porrá kell törni, 's napjában négy kanálnyit vízbe beadni.

Ha azonban az állat köhögés közbe húzós 's nyálkás nedveséget vet ki, akkor azon kell lenni, hogy ezen nyál még jobban felolvasztassék. Ezen czél elérésére, az ember

Egyébbként, igen kell vigyázni, hogy a' marha semmiképen meg ne hüttse magát, sött inkább azon kell iparkodni, hogy állandó gözölgésben legyen, azért mindenkor csak langyos italt kell adni, 's e' czélra igen jó ha egy pár marok árpát föz, 's ennek vizét adja italúl.

Az eledelre nézve legjobb a' marhának a' jó zöld takarmány, vagy ennek fogyatkozásában jó széna. Egyébbként ajánlhatók némely orvos szerek a' XI. alatt, mellyeket az ember saját altallátása legjobban megkülömböztetni 's kiválasztani fog.

20. A' sárgaságról.

Nem egyedül a' fö, hanem a' bör is a' testen megszokott sárgúlni, 's a' vizellet szine is sárga barna, ha a' sárgaság nagy eröben van. A' sárgaság az epe út bédugúlásától szokott származni.

Ez elött ezt a' betegséget különféle szerekkel iparkodtak meggyógyítani, legjobb azonban:

4 lat szappan,
4 lat porrá tört rhebarbara,
4 lat méz,
2 lat pitypang extractust — (Löwenzahnkraut Leontodon). Ezen vegyitéket két itsze vízben addig hagyja melegen az ember a' míg a' szappan egészen felolvad, mind ezt jól össze kell keverni, 's reggel, délben

szurkot 's viaszt vesz, ebből izzó szénre vet egy keveset, 's ezzel az egész istállót kifüstöli, 's úgy áll a' beteg állat mellé, hogy ezen felolvadó gyánta párát magába szívja.

Foganatosabb lészen még ez a' párolgatás, ha a' beteg marha' fejére valami ruhát borít az ember, 's a' füstölő edényt feje alatt tartja.

Ezen felolvasztó pára a' legrövidebb úton, a' lélekzés által a' mély gödörbe jut, 's ott igen hasznosan munkálódik, egyébként a' fönn előhozott orvos szereket most is lehet használni, mivel olvasztók.

Lehet még a' következendő szereket is használni:

1 lat tengeri csillát,

1 lat fokhagymát jól össze kell törni, 's egy itsze vízben vagy még a' mi jobb ugyan annyi téjben megfőzni, ezután átszűrni kell, 's hozzá 1 lat tiszta salétromot kell vegyíteni.

Ebből bizonyos időközt megtartván egy egy keveset adogat az ember az állatnak, minekutánna egy pár kalán mézet vegyített hozzá, mivel a' méznek felette olvasztó ereje van, 's ha épen akarja az ember nem csekély haszonnal egyedül mézzel adhat vizet az állatnak ital gyanánt, de lágy melegen, mivel a' hideg igen ártalmasan munkálódik a' sérült melyre, 's ez az ital még hasznosabb lészen, ha salétromot vegyít hozzá.

Jó, hogy ha az állat gyógyítás közben egynehányszor hashajtó szereket vesz be.

és estve az állatnak béadni, 's ezt addig kell tenni, mig a' betegség megszűnt.

Eledelül könnyű emésztésű leforrázott füvet kell adogatni, 's e' közzé pitypanggyökeret vagdalgatni.

21. A' bél köszvényről vagy kolikáról 's görcsről a' borjúknál.

Mind a' nagy mind a' fiatal marha gyakorta szokott bélköszvényben kínlódni. — Az állatnak nem kell a' takarmány, fáradt, vakargat, tapos a' lábával, hasa felé nézeget, hátúlsó lábaival feléje rugdos. Leveti magát, forgatja, 's nyugtalanúl hirtelen felugrik. Állándóúl nyughatatlanság látszik a' marhán; dereka felemelkedett, 's a' hasa béhúzódott. Gyakorta hideg verejtékkel van befedve, füle, szája, szarva, lába hideg, 's ganéjolása nincs.

Ha a' torka forró, a' hasa felpüffedt, 's veréjtéke hideg, akkor bizonyos, hogy már a' belekbe gyúladás fészkelte magát, 's az állat úgy szolva oda van.

A' bél köszvény származhatik e' következendöktől.

1) A' takarmányban való tisztátalanságtól, p. o. ha benne homok, por, vas, szög 's holmi csombókok vannak.

2) Méreg vagy felette erős orvos szerek által.

3) Meghűlés vagy a' visszaverődött izzadság miatt.

4) Megzabalástól.

5) Szelek szorúlásától.

6) A' gyomorban vagy a' belekben tenyésző giliszták által.

7) Hosszasan tartó dugulástól.

8) A' beleknek csomósodása, vagy rendnélkül való összekanyarodása által.

9) Külső erőszakoskodások által, p. o. ütés, lökés, szurkálástól.

10) A' belekben meggyült csípőségektől.

11) A' bornyúknál a' görcs sok szopástól szokott származni.

Az illy sok eseteknél, mellyekből a' bélkőszvény származhatik igen nehéz valódi okát felfedezni. Ha tehát, meghűléstől, dugúlástól vagy megzabálástól, vagy más ezekhez hasonló okokból származik, tehát legalább a' marha tulajdonosának kellene azt tudni, kinek gondosan kell marhájára vigyázni. Ha nem tudja a' gazda az okát, a' leg is legelső 's legszükségesebb egyszer'smind, hogy az állatnak klistyélt adjanak, 's ez előtt már jól békent kézzel, a' véghurkából az elre jtett ganéjt kivegye, ezután pedig a' következendő orvosszert adja:

2 lat terjék,
1 lat sevenfa (Sevenbaum)
1 lat szappan,
2 lat üröm extractust, 's mind ezt vízzel meghígítani kell.

Ha az állatnak nincs forróságа legjobb borban adni.

Vagy pedig adjon a' gazda

1 lat sáfránt
1 messzely borban.

Vagy pedig egy pohár sósvizet, melly a' bésózott hústól megmaradt.

Klistyél gyanánt pedig legjobb, ha egy itsze friss 's még meleg vizelletet ád.

Vagy főzzön meg egy itsze vizben:
1 lat szappánt,
2 lat köménymagot. Ezt átszűrvén lágy melegen fecskendezi bé.

Egy itsze víz lágy melegen, 's egy pohár jó olaj is igen alkalmatos a' klistyélezésre.

Hasznos még ha egy itsze vízben 2 lat dohányt és 4 lat szappant főz meg az ember, és az említett czélra használja.

A' klistyélt mind addig kell, de mindenkor idő vártatva adni, míg ganéjolás nem következik, hogy ha pedig a' marha ganéjolt, többnyire megszűnt nyavalyája is.

Ha a' házi gazdának ván olly készülete, hogy dohány füsttel adhat vele az állatnak klistyélt, tehát ez, minden ismert módok és szerek között a' legfoganatosabb.

A' klistyélek közé lehet sydenham fájdalom enyhítő csöppjeiből is mindenkor vagy harminczat vegyíteni.

Egyszer'smind eret is kell az állatnak vágni, 's ha ütő ere nagyon sebesen ver, annyira hogy gyuladástól lehetne tartani, tehát az ér vágásokat ismételni kell.

Jó hogy ha az állatnak leforrázott széna polyvát rakogatnak hasára.

Hogyha a' bélköszvény valódi okait nem tudja az ember, azonnal ahhoz lásson, hogy a' gyuladást vagy a' fenét akadályoztassa.

E' baj elmellözésére legsikeresebb szer két itsze vízbe lassan lassan

2 lat vitriololajt csöpögtetni,

1 lat sydenhamnak fajdalom csillapító csöpjeit, 's mind ezekhez

4 lat mézet vegyiteni, végtére pedig

1 font csudasót felolvasztani.

Ezen hűtő 's gyúladásokat ellenző szerből minden két órában egy egy messzelyt kell beadni.

Ha a' bélköszvény valami erős szerektől p. o. méregtől származik, a' mit legkönnyebben a' hasnak fölpuffadásán, a' nyelvnek, szemnek és toroknak vöröségén és gyúladásán lehet megösmerni, ollyankor mindenek elött a' méregnek bébonyolitására kell törekedni, 's azért mennél több nyálkás levet lehet kell a' marhának beadni, a' legközelebbi a' faolaj, téj, főtt lenmag, vízben fölvasztott mézga, vagy enyv.

Ha a' bélköszvény meghűléstől nem származik, mindenek elött az izzadás hellyre állitásáról kell gondolkodni. Az állatot ollyankor meleg takarókkal kell fedezni, leforrózott széna polyvát rakogat az ember a' hasára, vagy pedig tüzes vasra vetett szurokkal és fenyőmaggal füstölgeti.

Belsőképen pedig a' következendőket adja:

1 messzely bor,
1 kalán bodzaliktárium,
2 kalán fenyőmagliktárium,
1 lat büdöskő.

Vagy: 1 messzely bor,
2 lat szarvas szarv spiritus,
és 3 kvintnyi kánfor.

Ezt a' folyadékot annyiszor kell beadni, a' mennyiszer szükségesnek látja a' gazda, továbba nagyon hasznos, ha az állat szorgalmasan dörzsöltetik, és vakartatik.

Ha giliszták okozzák a' bélköszvényt, azt legkönnyebben lehet azon észre venni, ha az állat hátulsó lábaival hasa felé rugdal, az alfelét dörzsöli, 's véghurkáját ki 's behúzogatja, 's szélén valami fehér nedveség látszik.

A' giliszták ellen azokat az orvoságokat kell használni, a' mellyeket már felhoztunk a' VIII. alatt.

Ha elakadt szelektől erednek a' bélköszvények, a' mit a' gyomornak mormolásán és zúgasán lehet észrevenni, akkor legjobb az állatot olly vízzel, mellyel az ember dohányleveleket forrázott le 's szappannyal klistyélezni, vagy jobb szekfűvirágot, köménymagot és szappant megfőzni és klistyél gyanánt használni.

Illyenkor a' szenvedő állatnak jó, ha az ember egy pár lat terjéket, tarnics gyökeret, babérgyümölcsöt és ürmöt ád. Nézd a' V. alatt lévő orvosszereket, mellyek mint szélhajtók fölhordattak.

A' bélköszvénynél, melly a' megzabá-

lástól veszi eredetét, legjobb minden szerek között a' klystyél, mellyet szekfűvirágból, köménymagból, szappanból 's dohányból készíteni szoktak.

Az olly bélgörcsnél hosszas dugúlás az oka, mind azt lehet használni, a' mit eddiglen mondottunk.

Hogy ha pedig az illy betegségeknek okára nem lehet akadni, tehát ezeket a' szereket kell elövenni:

2 lat terjéket,

1 lat sáfránt, melegborba fölkeverni 's beadni.

Jónak mondják, a' kik tapasztalták, azt a' langyos melegségű sóvizet, melly a' hústól elmaradt, ebből egy jó pohárral kell beönteni a' marhának torkába.

Sokan ezt a' sósvizet a' melegen megszokták szárítani, 's úgy teszik el.

Továbbá apríts apróra hagymát, 's egy darabka fokhagymát, és egy fertály font szappant, 's főzd meg egy itsze téjbe, 's vess még hozzá két maroknyi sót.

Ha vászon vagy széles posztó darabokat forró vízbe mártogat az ember, 's úgy rakosgatja az állat' gyomra tájékára, igen jó, mivel ez által is oszlanak a' görcsök. Hogy ha a' bémártott rongy hűlni kezd, ismét be kell mártani, 's ezt a' bánás módját, mind addig kell folytatni, mig az ember enyhűlést nem vesz észre. Sokkal foganatosabb még ennél, hogy ha megfött kását kevés kánforral ve-

gyítve rak-fel az ember. Ha a' kása hűlni kezd, fölmelegíttetik.

Hasznos még a' görcsöknél, ha szekfűvirágbol vagy bodza virágból valo theát terjékkel vegyítve, gyakrabban 's jócskán öntöget az állat' torkába.

Ha az állat étekhez való hajlandóságot mutat, csak könnyű 's keves ételt kell adni, 's a' vizet égőszenet vetvén bele, alkalmatosságot kell tenni az italra. Igen jó, hogy ha hozzá rozs lisztet, vagy megpirított feketekenyér darabokat vet belé.

A' betegségnek meghaladása után az állatnak a' következendő hashajtó szert kell adni:

2 lat aloet, és
8 lat csudasót.

A' borjúknál előfordúló hasrágást, melly többnyire a' sok szopástól szokott származni, mivel a' téj a' gyomorba egy csomóvá válik, illy módon kell megorvosolni:

Vegyél 1 lat magnesiát,
1 kvintnyi rhabarbarát,
1 kvintnyi ánismagot. Mind ezt porrátörve vizben kell beadni.

Hogy ha szükségesnek találtatik, tehát ezt a' mennyiséget az ember minden két órában ismét adhatja. Olvassa el a' gazda az 55 szám alatt előadott tárgyat a' beteg borjúkról.

22. A' vízi kórságról.

Vagyon olly vízi kórság, melly az egész testen elhatalmazik, 's ez különféle okoktól származhatik. Ezen vízi korságot arról lehet megismerni, ha hogy az ember az állatnak testét újjaival nyomogatja, 's úja után mindenütt lehorpad, és egy ideig behorpadva marad.

Vagyon továbbá mejjvízi betegség, ezt az állatnak fekvésénél, mikor tudni illik a' víz azon óldalra, mellyen fekszik folyik, felugrásánál pedig arról, hogy ide 's oda hajladoz, lehet megismerni.

Az egész test elgyöngölése, a' beleknek eldugulása, vagy daganatok 's kelések a' májon, lehetnek a' vízi kórságnak okai.

Sokszor a' férgek, mellyek magokat a' belekbe vagy a' májba vonták, szerzik a' vízi kórságot.

A' vízi kórság gyógyításához legelső út, az állatnak megcsapolása, hogy a' víztől megmenekedjék, vagy a' vizellet útjan kell iparkodni kihajtani, továbbá azon kell törekedni, hogy a' férgek kipusztítassanak, 's a' testet megerősíthesse az ember úgy, hogy ez a' veszedelmes nyavalya többet vissza ne térhessen.

Meg kell azonban jegyezni, hogy ha mindjárt ollyan szerencsés is az ember, hogy az állatot a' vízi kórságból kigyógyítja, soha sem mellözi, vagy fojtja el, ennek okáit,

úgy, hogy a' baj ismét vissza ne térhetne. Ha tehát az állat ki van gyogyítva, legjobb, hizlalni 's levágni.

A' régi közönséges mód, mellyel a' vízi kórságot gyógyitották semmit sem ér, mivel ez által a' bajt nem csak nem könnyebítik, sött inkább nehezítik. Ez pedig abban állott, hogy az állat szájába egy régi söpröt dugták, 's az állat fejét lekötötték, azt gondolván, hogy így a' víz a' szájon kifolyni fog, de meg nem lehet fogni, melly úton folyhatna ki a' horpasz testből.

A' gyógyítás tulajdon módja e' következendő:

A' vizet egy Troikarral, soha sem egyszerre, csak lassan lassan lecsapolgatni kell, az orvoságoknak, mellyeket az ember használni akar, vizelletre hajtóknak kell lenni, de egyszer'smind erősítőknek, 's gilíszta 's féreg pusztítóknak, mivel nem lehet tudni, nem okozzák é a' vízi kórságot férgek vagy pedig gilisztá k.

Ennek okáért e' következendőket kell venni;

3 lat porrá tört szászlábú vagy pinczebogarat,

3 lat praeparált tengericsillát,

4 lat fényes kéménykormot,

fél font földi borostyánt (Giecoma hederacea) porrá törve, ezt mind jól összekeverve, mézzel liktáriumá kell csinálni, 's belőle reggel és este egy jó evőkalánnal be-

adogatni. Ugyan azon idő alatt míg az ember ezt használja, adjon minden nap az állatnak,

másfél lat aczélport,
két lat füzfa kérget,

Mind ehhez még mint egy egy itsze vizet, mellybe kényesö fött, 's azon orvos szereket, mellyek VIII. alatt felhozattak.

Egy más orvosi szer ez:

1 lat sálétrom karikácskák,
2 kvintnyi tengeri csilla,
1 lat gyömbér,
2 lat kéménykorom, háromszor kell ebből napjában adni, de csak mindenkor két kvintnyit vízben.

Még ismét más mód.

Fenyőmag,
Bojtorványgyökér,
Petrezselyemgyökér, mindenikből 1 maroknyi.
2 lat petrezselyemmag,
4 lat czitvormag,
2 lat tengeri csilla,
6 lat fokhagyma,
1 maroknyi örvénygyökér,
3 lat kéménykorom,
2 lat cseresznyefa mézga, vagy Arabiai gummi.
2 lat téjczukor, mind ezt egy tiszta mozsárba finom porrá kell törni, azután fenyőmag liktáriumban összekevervén, napjában háromszor egy egy evőkanálnyit adogatni.

Vagy végy:

4 lat Velenczei terpetint, dörzsölt 's keverd-fel tojás sárgájával, vegyíts hozzá,

1 lat porrá tört százlábú bogarat,

1 lat porrá tört tengeri csillát, jó lisztet liktáriumá kell készíteni, 's felét reggel, felét este beadni.

Hogy az állat testében lévő víz, olly nyálkás és ragadós, hogy a' vizellet útján nem akar elmenni, akkor e' következendő orvos szert kell használni:

2 lat Arabiai gummi,
2 lat téjczukor,
4 lat örvénygyökér,
4 lat vad bükkönygyökér,
4 lat árongyökér.

Mind eggyütt porrá törvén, 's mézzel liktáriumá csinálván, napjában háromszor egy egy evőkalánnal kell beadni.

23. A' vérhasról.

Lásd Nro 3 a' hasmenést.

24. A' férgekről és más insectumokról.

A' férgek különféle betegségeket de jelesen rühöt, 's koszt okozhatnak a' marháknál, tőlök származhatik a' bélköszvény, vízi kórság 's több megszámlálhatatlan betegségek.

A' férgek, majd a' belekbe, majd a' gyo-

morba, majd meg a' májba szokták magokat fészkelni.

Ezek a' férgek szúrnak, fúrnak a' belekben, az állatnak minden tápláló erejét megemésztik, úgy hogy nem kaphat sem erőre, sem testre, 's még e' mellett fájdalmakot kell szenvednie, úgy pedig hogy a' legjobb takarmánynál is sovány, és szomorú marad.

Az ismértető jelek, mellyekről meglehet tudni, férgektől szenved é az állat, e' következendők.

1) Gyakorta szokta hátulját dörgölni, falhoz, fához, nem külömben az orrát.

2) Hasafelé harapdos és rugdos.

3) Sokszor nézegett hasafelé, 's a' szőre rendetlen föláll.

4) Minden jó takarmány mellett sovány marad.

5) Ha nagy fájdalmakat szenved, akkor összeomlik, hányja veti magát, 's hirtelen felugrik.

6) Ganéjába gyakorta találtatnak férgek vagy giliszták.

7) A' ganéjjal holmi fehér nyálka megy.

8) A' véghurkán sokszor fehér nyálkás hab mutatja magát.

9) A' marha igen gyakran tátogatja a' száját és ásitozik, és sokszor ellepve van nyelve bizonyos fejér nyálkás nyuladékos tajtéktól.

10) Ha a' marha az illy insectumoktól kinoztatik, mind ezen előhordott jelek, éhgyomorra szaporodnak és keményebbek.

11) Ha a' borjúk szenvednek ezen nyavalyában, akkor csak hamar szembetünőképen megfogynak, megsoványodnak; nem kivánnak ételt; hasok fölpuffadt; nyugtalankodva feküsznek; álmokban föl föl ugranak, 's reszkedeznek; sokszor hasmenésök van, melly maga magától meg meg áll; szemeik homályosak, 's sokszor nagy bővségben folyik nyál a' szájokon.

Hogy lehessen a' gilisztákat megölni, 's a' testből kiűzni, lásd VIII. alatt felhozott orvosi szerekből.

25. Az elveszet étek vágyásról, a' megzabalásról, gyomor fájásról és a' farkas éhségről.

Vannak több okok, mellyeknél fogva az állat elveszti étekvágyását.

1) Az elveszett étek vágyás közelgető betegségnek hirdetője lehet.

2) Lehet a' marhának a' szájában, fogaiban, nyelvén, torkában valami sérelme 's baja. Ezt könnyen észrevehetni az állaton ha mutat ugyan étekvágyát, de csak alig kap hozzá már is abba hagyja. Ennek okáért legjobb egész száját kívül belől szorosan megvizsgálni, 's a' gyógyító szereket azon bajok ellen kell használni, a' mellyeket föltalált az ember, a' fogmozgás ellen lásd a' 8, a' torok fájás a' 30, 's a' nyelven való férgek ellen 60dik szám alatt fölhozott szereket.

Ha a' marha ínjén, vagy máshol a' szájában találtatnának daganatok, kelések, pattanások gyülések, azonnal legjobb a' száját, mézzel és borral kimosni.

3) Ha a' marhának szájában kevés nyál vagyon, úgy bizonyosan bedugúltak a' nyál források, 's ez által elveszti étekvágyását.

Ez ellen vegyél tárkonygyökeret, sót, és galgantot, 's mosd ki mind ezzel jól mindenütt az állat száját. Vagy:

vegyél sót, fényes kéménykormot, 's apróra tört fokhagymát, 's ezzel dörzsöld egynehányszor az állatnak a' száját.

4) Nehéz munka után gyakorta megveti az állat a' takarmányt, hanem ha jól kipihente magát, önn magától megszokott térni ék' vágyása.

5) Nem ritkán a' gyomortól is származhatik a' baj.

Megtörténhetik, hogy a' marha gyomornyálnak hijával vagyon, vagy épen az ellenkező, hogy tudniillik egésszen ellepve van a' nyáltól. Ennek elmellőzésére néhány napig a' következendő szerből kell az állatnak adogatni, hogy gyomra megerősödjék,

2 maroknyi ürmöt,

1 maroknyi tarnicsagyökér lisztet, egy itsze vízben megfőzni kell, 's még ezen vízben felolvasztani kell:

2 lat aloet, és

6 lat csudasót, ebből este 's reggel egy egy fél messzelnyit kell adni.

Jó még az is, hogy ha sót tarnicsgyökér liszttel keverve nyalni adogat a' gazda. Átaljában pedig megjegyezni kell, hogy ritkán fogja az állat étek vágyását elveszteni, ha gyakran nyalhat sót.

6) Gyakran megzabálja magát az állat, vagy méreghez jut, vagy apró szöget nyelel a' takarmányban, 's azt a' bajt, melly innét szokott támadni, gyomorfájásnak, gyomorgörcsnek, szívfájásnak szoktak nevezgetni.

Ebben a' bajban az állat nagy fájdalmakat szenved, megvett minden eledelt, nem kérödzik, szomorú, fáradt, öszverogyik, 's ritkán kell ismét fel, füle, 's orra majd hideg majd meg meleg, nehezen szív lehelletet, 's mivel a' fájdalom igen nagy, verejtéke hideg, 's gyakorta nézegett árra a' merre fájdalmat érez; gyakron fölkelni akar, de teste hátúlját nem bírja.

7) Ezen bajnak okai e' következendök lehetnek.

a) Az állat eledelébe valamiképpen méreghez jutott, vagy szöget, vagy mas valami ártalmast nyelt el.

b) Gyomrát hideg ital által valamelly hirtelen megmelegedésnél meghüthette.

c) Szelek, dugúlások 's csípőség is okozhatják ezt az ártalmas nyavalyát.

d) Ha az állat igen kabzsi és mohon evő, 's egy ideig nem evett, 's azután egy

portionál többet adnak egyszerre, úgy a' gyomornak illy hamar megterhelése által akadályoztatik az emésztés, 's hirtelen halál követheti az illy megterhelést.

Már hogy ha valami betegséget többféle okok okozhatnak, tehát természetes, hogy nem lehet azonnal az igazi szerre akadni. Azért az illy esetekben csak a' legközönségesebb szerekhez kell folyamodni 's leginkább azon iparkodni, hogy állatnak mennél előbb hasnyilása legyen. Azon közönséges szerek a' következendők lehetnek.

a) Az állatnak eret kell vágni.

b) Szorgalmatosan kell klistyélezni szappanvízzel és olajjal.

c) 2 lat terjéket, és
1 lat szappant kell borban beadni.

d) Egy itsze lenmag olajt egyszerre torkába önteni.

e) Szintén szekfűvirág főzetet kell neki adni, 's ebbe csudasót olvasztani, úgy hogy egy óra alatt, mint egy 12 — 16 latot vegyen be. Ha így nem lehet hasnyílást szerezni, úgy le kell mondani minden meggyógyíthatásról.

9) Ha valami módon észre lehet venni, hogy a' bajnak oka az elrejtett szelek, akkor szekfű vírágból, galganyból és ürömből lehet theát készíteni, 's csudasót is benne felolvasztani, szorgalmatosan klistyélezni,

10) Ha a' ganéjolásban volnának némelly jelek, mellyek azt árulnák el, hogy valami csípősség van a' belekben, 's ezek okozzák

a' fájdalmat, akkor az állatnak ollyan gyógyító szereket kellene adni, mellyek a' csípőséget befúvják, p. o. összetört tojáshéjat, vagy magnesiát mindennap két vagy három latot.

11) Ha méreghez jutott volna az állat, ollyankor igen használatos az olajnak bétöltése a' torkon.

12) Gyakorta az állat a' farkas éhségtől szenved, az az: mindig és sokat ehetne. Az illy környülményekben rendszerint nagyobb az állat eledel kivánsága, mint sem a' mennyit táplálatja kíván.

Hogy ha e' mellett az állat vidám, 's húsos, akkor nem kell semmitől sem tartani. Hanem ha sok és jó takarmány mellett soványodig, vagy ha azt veszi észre a' gazda, hogy a' takarmányt emésztetlenül bocsátja magától, akkor az állatot gyógyitani kell.

13) Az illyen állandó éhségnek okai, vagy a' gilisztáks vagy a' gyomor meggyöngült, úgy hogy az eledelt illendöen meg nem emésztheti, vagy a' gyomornál, melly az eledel megemésztését elömozdítja éles és csípös.

14) Ha gilisztáks találkoznak, tehát azon szerekből lehet valamellyet használni, mellyet a' VIII. alatt fölhoztunk.

Ha a' gyomorban csípősség van, vagy gyönge a' gyomor, 's ettől származik a' nagy étek vágy, vagy a' csípőség kihajtására vagy a' gyomornak erősítésére kell munkálódni.

Azért az állatnak szorgalmatosan kell tarnicsgyökér lisztet és sót adogatni, 's azon

kívül, mind addig mig az állat egészen meg nem gyógyúl a' következendő orvos szert adogatni.

Vegyél 1 lat galgangyökeret,
2 lat vasport,
1 lat gyömbért,
2 lat tört tojás héjat, vagy készitett osztrigateknő port,
2 lat máj aloet;

mind ezt fínom porrá kell törni, 's mézzel liktáriumá készíteni, 's reggel este felét beadogatni kell.

Ezt a' hasznos orvos szert, vagy minden nap, vagy csak minden második nap is lehet használgatni, mind addig mig az állat tökélletes egészségre nem kap.

Gyakorta elegendő, ha az állat naponként kétszer kap fínom porrá tört tojás héját, vagy pedig vele olly vizet itatnak, mellybe hamuzsír olvasztatott fel. — Ez a' két gyógyitó szer, minden esetre elfojtja a' gyomorban elharapdozott és elterjedett gyakorta igen veszedelmes és ártalmas csípőségeket, és az ebből következhető dögleletes sokféle nyavalyákot.

26. Szembetegségek.

Hogy ha a' szempillák vörösek vagy folynak, ezen jelek belső forróságra mutatnak.

Annakokáért az állatnak valamelly nyakerén eret kell vágni, 's egy pár font vérét kifolyatni, 's hűtő italúl árpalevet, mellybe

összetört puskaport olvasztott-föl az ember, vagy pedig savanyú káposzta levet vagy eczetet vegyitett.

Nagyon foganatos a' következendő hashajtó szer is:

2 lat Jalapgyökér, és
6 lat keserű só;

vízben felolvasztva 's eként az állatnak torkába töltögetve.

Hogy ha valami éles nedveség olly makacson fészkelte volna magát a' szemvidékére, hogy onnét elűzni nem lehetne, akkor mindenképen arra kell törekedni, hogy onnét eltávoztassék.

Annakokáért az állatnak valamellyik fülén a' szőrt leberetválni kell, 's kőrösbogár flastromot szükséges tartani, 's a' hozott holyagot mind addig szivárogásban tartani hasonló flastrom által a' mig a' szemeken szembetűnő javulás mutatkozik.

Hogy ha fris fövetlen borjúhúst köt az ember melegében még a' szemekre 's ezt nehány napig ismételi, tehát ez mind kihúzza a' forróságot, — 's ha a' szembetegségnek nem belső forróság az oka, tehát minden egyéb orvosi szerek nélkül meggyógyúlnak a' szemek.

A' pióczák is ha közel a' szemekhez rakattatnak-fel, jó 's hasznos szolgálatot tesznek.

Tanácsolom még azon fölül Goulard vizét, mellynek készítése módját már elöadtam, ezzel néha néha megnedvesíteni kell a' sze-

meket, vagy benne áztatott rongyokat fölrakogatni.

Ha valami fóltok látszanak a' szemben azokat el lehet üzni, ha az ember fehér czukrot 's égetett timsót liszt finomságú porrá tör, és tolcsövön többször napjában, de nem hirtelenkedve a' beteg szembe fújdogál, vagy pedig ha tiszta tojás fejéréből habot ver, 's ezt vagy a' napon vagy valami meleg helyen megszárítja, hozzá czukrot vegyít, 's vele úgy bánik a' mint feljebb elöhozott porral mondottam.

Tovább vegyél tiszta fris sótalan írósvaját egy kanálnyit, keverj ehhez finom porrá tört borostyánkövet, keverd jól össze, 's egy lat szem nagyságú darabkát a' szembe ki kell kenni, de a' szemet azonnal befogni egy kézzel, hogy a' zsíradék a' szemet jól megjárja.

Homályos szemeket meggyógyítodhatod, ha a' marhának gyakorta adsz bojtorván vagy terjék (Baldrian) fügyökeret enni.

Vagy szedj erdei hangyát, rakd egy tiszta gyolcs darabba, nyomd 's azt a' nedveséget melly belölök kifolyik tedd a' napra, hadd egynehány napig állani, 's azután kend be vele a' szenvedö szemet.

Ha hólyagot vesz észre az ember ugyan azon orvossággal gyógyíthatja-meg mint a' foltokat, csak hogy jobb még, hogy ha fejér czukor helyet sárga czukrot vesz az ember.

Az itt következendö szert is igen dícsérik a' hályogos szem' meggyógyítására.

Egy friss, most tojt meleg tojást kell venni, belé lyukat ütni, 's fejérét kifolyatni úgy, hogy sárgája a' vagy a' széke benne maradjon; azután gondolomra sót vet bé az ember, 's addig rázogatja míg föl nem olvad benne, 's addig kell így bánni, míg a' tojás egészen meg nem telik: most friss csöpűt, koczót vesz az ember, bétekergeti vele a' tojást, ezután reá teszi egy eleven szénnel megtöltött vas serpenyőre 's addig hagyja rajta, a' míg egészen megfeketedik. Ebből azután egy lencse nagyságú darabocskát finoman összetörni kell és az állatnak szemébe befúni, 's azt állítják: hogy ha az ember ezt a' bánás módot három napig egymásután folytatja, nem marad a' hályognak nyoma.

Jó szemvíz még a' következendő is:

1 lat vörös réz vagy sárga rézpor,

2 lat salamia,

1 maroknyi oltatlan meszet, mind erre egy messzely vizet kell tölteni, hadd egynehány napig a' napfényen vagy a' kemenczén, és azután le kell önteni róla a' megkékült vizet, 's használni, tudniillik vagy mosogatni vele a' szemet, vagy pedig rongyokra öntözve reá borogatni.

27. A' tagok kiszáradása ellen.

Vegyél:

6 lat medvezsírt,

6 lat borzzsírt,

6 lat vadmacska zsírt,

2 lat mustármag lisztet,
másfél lat Euphorbiumot,
1 lat castor epét,
másfél lat borsot, mind ezen kemény szereket finomúl porrá kell törni, 's a' zsírba keverni, 's azután a' kiszáradni kezdö tagot, vele megkenni kell: 's hogy jó bészívhassa magát, tüzes vasat közel tartani kell.

Jónak tartják, ha zöld rozs magot szed az ember, ezt összetöri, levét kifacsarja 's friss még meg nem vizesitett irós vajjal és sóval összekeveri, 's ezzel szorgalmasan kenegeti a' sinlödö tagot.

28. Az úgy nevezett pók, vagy holt tetem ellen.

1) Sült tojást kell metszeni 's melegen föltenni. Ezt mindennap mind addig kell véghez vinni a' mig meg nem gyógyúl az állat.

2) Vagy vegyél összetört kánfort, melegvízzel fölkeveri, 's ezen vízzel borogátja az ember a' beteg részt mind addig mig a' holt tetem eloszlik.

3) Vagy a' Patikában kényesö flastromot vesz, meleg mellett börre keni az ember, felteszi, egynehány nap múlva leveszi, 's fris flastrommal békéni, 's ezt mind addig folytatja míg sükerét nem látja.

4) Vagy vegyél 8 lat erös spiritus vini rectificatissimi, ehhez 1 lat Vitriol spiritust vegyít. A' holt tetemröl leberetválja a' szört,

's a' beteg helyet szünet nélkül kenegeti vele. Éjszakára felvagdalt vörös hagymát kötöz reá. Ha ezen szerre lágyabb lészen a' holttetem, tehát egy darabka fával gyengécskén kell dörzsölni, 's egy darabka ólmot reá kötözni.

3) Vagy pörkölt vöröshagymát kell felrakogatni; azután főzz avas hájban krispányt, 's kend ezzel szorgalmatosan a' holttetemet.

29. Kificzamodásról.

Lásd az 53dik alatt előhozott orvosszereket.

30. Összezúzásokról, sebekről, daganatokról, és fekélyekről.

A' zúzódásoknál és sebeknél mindenekelőtt alkalmaztatóbbak a' sóvíz és szappanspiritus, melly az 53dik szám alatt van előadva, 's a' vele való élésnek mindenkor foganatját fogja tapasztalni a' gazda.

A' szappanspiritus gyüléseket is eloszlat, gyakorta minekelőtte felpattannának.

Ezen két szer használásánál semmi flastromok sem szükségesek.

Repedéseket legkönnyebben meggyógyíthatni óneozettel, ezt lehet vagy a' Patikában venni, vagy maga is készítheti az ember e' következendő módon, vegyen:

8 lat finoman megtört ezüsthabot,

1 font boreczetet, 's öntse reá, 's hagyja meleg helyen 8 napig állani, hanem szorgalmatosan kell fölrázogatni.

Ha használni akarja ezt az óneczetet, vegyen egy keveset belőle, öntse lenmagolajba 's kavarja egy darabka fácskával, 's ebből igen jó orvosló kenyőcse fog válni.

Ha ugyan ezen óneczetből pálinka az az égett bor 's víz közé kever az ember, úgy készen lészen az úgy nevezett Goulard vize, mellyet gyúladásoknál, összezúzódásoknál, mérges keléseknél sükeretesen lehet használni.

Hogy valami sebet az ember jó béborítson és a' levegőnek szabad járásától megoltalmazzon, vegyen gyántát, viaszt és fagyút hasonló mennyiségben, keverje össze, 's olvassza föl a' tüzön, igy belőle flastromot csinált.

Ha már felpattant fekéllyel kellene bánn 's bibelődni, minekelőtte már az előhozott gyógyító szereket használná az ember, vegyen terpentin olajt, 's ugyan annyi tojás sárgáját, kavarja jól össze, kenjen meg vele egy tépet rongyot, 's dugja bé a' kelés üreségébe; ez a' gyülést elősegíteni fogja, 's nem sokára gyógyulást okoz. A' tépet rongy felibe a' fölül előhozott flastromot kell tenni.

Vadhúst elavúlt régi keléseknél az Aegyiptomi balzsammal lehet kiirtani. Lásd a' XIV. alatt lévő orvosszereket, hol az oszlató, és gyógyító szerek bőségesen vannak előadva.

31. A' körmöknél támadó daganatokról és sebekről.

1ször: Ha a' marha szögbe tapodott, mindenekelött azon kell iparkodni, hogy az ember ezt egészen kivegye, azután csöpögtesen, myrha 's aloetincturát a' lyukba, vonja bé a' sebet viasszal és kösse illy móddal a' meggyógyúlásig mindennap be.

2szor: Nedves, tisztátalan 's mocsáros legelők, gyakorta különféle köröm betegségeket okoznak az állatoknál. Nem külömben a' kövecses legelők. — Sokszor a' lábakba és a' körmökbe vonúl valamelly betegségnek az anyja.

3szor: Ha a' marha körmei között repedések támadnak, vegyél ón eczetet, és egy harmadrész lenmagolajt, kavard egy darabka fácskával jól össze, mind addig míg belöle tiszta sárga kenyőcs nem lesz, azután kend bé vele a' repedéseket, 's azután kösd bé a' lábat rongy darabokkal.

Azonban minekelött ezt használjad, a' lábat mindenkor férjfi gyermek vizellettel kell kimosni.

4szer: Gyakorta köröm daganatra kap az állat, melly egjelesben a' körömnyilásokban mutogatja magát, 's a' mellynek minden vidékben úgy szólván más meg más neve szokott lenni.

A' mint ezt észreveszi a' gazda azonnal hűtö 's oszlató szerekhez folyamodjon, egyébb-

ként hosszas és bajos gyógyitású sérelem támad belöle.

A' legelső hogy a' körmöt azonnal férjfi gyermek vizellettel mosogassa-meg az ember, 's leginkább a' körömnyilásokban. Ezután vegyél szappanspiritust, nedvesits-meg vele rongyokat, 's rakogasd a' körömnyilásokba, kösd bé az állat' lábát 's állitsd az állatot száraz helyre. Minden órában meg kell a' rongyokat nedvesíteni. Vagy vegyél egy itsze jó boreczetet, olvassz-föl benne 3 lat salmiakot, 's ezzel bánj épen úgy, mint a' szappanspiritussal.

Szintén úgy lehet használni a' meszes vizet, vagy néha néha a' körmöket meszes vizzel mosogatni.

Ha azomban a' sérelmet illy módon meggyógyitani nem lehetne, a' mi azonban ritkán fog megtörténni, akkor lágyitó szereket kellene használni, hogy a' sérelem fölfakasztassék 's meggyúljon.

Azért vegyen az ember fejérmályva kenyöcsöt vegyitse össze disznózsirral, 's kenegesse vele szorgalmatosan a' sérelmet. Egyszer'smind lágyitó borogató szert kell főzni, a' mint illyeneket a' XIV alatt fölhoztunk, az illyekkel az egész lábat körültekergetni kell.

Ha a' kelés megnyilt, tehát tépett gyölcsot kell tenni a' nyilásba, 's oszlató kenyöcsel kell bekenni mind addig míg a' sérelem meg nem gyógyúl.

Hogy a' gyógyitás alatt az állatnak az istállóba 's száraz helyen kell maradni, 's lá-

bát szorgalmatosan békötve kell tartani, azt minden gazda magától átlátja.

32. A' fülkelésekről, 's fülféregről.

Bogarak és férgek gyakorta az állat füleibe rakják tojásaikat, ezekből azután férgek támadnak, mellyek az állatnak nagy fájdalmakot és végtére keléseket okoznak. Ezen bajt arról lehet észrevenni, ha az állat fejét ide 's tova hányja veti. 's hátúlsó lábaival füleit akarja vakargatni.

Az illy férgeket az által lehet megölni, ha büdöskő virágot faolajjal vegyit az ember, 's ezzel belölről békeni a' fület.

Ha a' férgek a' fület már igen kezdették sértegetni, akkor óneczetet kell venni, 's ezt azon keverékkel megnedvesítve a' fülbe rakosgatni, 's napjába egynehányszor ismételni.

Ha valami gyúladás látszik a' fülön akkor legjobb a' fület meszes vízzel először kimosni, 's csak azután a' spongiát a' fölül elöhozott keverékbe mártogatva a' fülbe bétenni.

Mind addig mig ezen orvosszerek használtatnak bekötve kell tartani a' fület.

33. A' szarvaknak töredezéséről és meghasadásról.

Ha valamelly szarvas marha úgy töri le a' szarvát, hogy a' letört darab még rajta csügg, tehát a' vért sósvízzel és eczettel lemosni kell, 's a' letört darabot jól helyére nyomja, enyvet megmelegít, a' repedéseket vele megkeni, 's körülötte rongyot köt. Ha mind ezt hamár és ügyesen teszi a' gazda, gyakorta rövid idö múlva meggyógyúl.

Ha pedig a' letört darab egészen leesett, akkor is úgy kell bánni mint feljebb mondottam; de ritkán olly szerencsés az ember, hogy a' már egyszer végképen letörött darabot meggyógyíthassa, föképen az eltörés után, még melegen nem alkalmaztathatja oda a' szarvat.

34. Megmerevedett tagoknak kigyógyításáról és helyre állitásáról.

Vegyél ruta, katalin 's tégla olajt, mindenikböl ugyan csak egyforma mennyiséget, 's kend-meg ezen kenöcsel igen gyakorta a' megmerevedett tagokat.

Vagy mosogasd a' tagot hangyaspiritussal napjában többször.

Vagy vegyél 6 lat terpetinolajt, 's keverd össze két tojásnak sárgájával, egy itsze jó törköly pálinkával, adj hozzá 1 kvintnyi

kánfort, 2 lat salamiat 's keverd jól össze, 's kenegesd gyakorta vele a' sínlödö tagot.

Vagy használj föld fenyömagot egy itszét jól megtörve, tedd két itsze jóféle pálinkába 's hadd negyvennyólcz óráig melegen állani, ezután olvassz fel két font sótalan fris írósvajat, 's ha már a' meghülésben állapodni kezd, akkor keverj hozzá spiritus vinit, ebből azután jó kenyöcs fog lenni.

Ezután a' zöld fenyömagot elvetni kell, 's csak minden harmad vagy negyed nap kell kenegetni. Lásd a' kificzamodásról szólló szereket, hol többek találtatnak mint in erösítö szerek fölhozva.

35. Orvoság olly borjúknak, mellyek a' sok szopástól megbetegedtek, vagy hasmenést kaptak.

Sok szopás által a' téj' túrová lészen a' gyomorban, és ez a' borjúnak halálát okozhatja. De ezen igen könnyen és egyszerü módon lehet segíteni, ha egy pár maroknyi sót fölolvaszt az ember egy kevés vízben 's ebböl minden fél fertályni órában egy egy kalánnal beönt a' borjú torkába. A' só eltávoztatja a' forróságot, akadályoztatja a' rothadást 's fölolvasztja a' kövérségeket, hasnyilást okoz, 's egy büdös ganéjolás által ismét meggyógyítja a' borjút.

Jó, hogy ha mind e' mellett naponkint egy pár kanál Magnesiát ád be néki az em-

ber, melly a' gyomorban meggyült savanyúságot elnyomja.

Hasznos és síkeres, ha friss tojást egészen a' mint van, héjástól a' torkába tol az ember.

Sükeres még a' következendő szer is:

1 lat magnesia,
1 kvintnyi rhebarbara,
4 kvintnyi anismag. Mind ezt porrá kell törni 's egyszerre beadni. Ha szükségesnek találja a' gazda, még egyszer béadhatja, még minden második órában, vagy mindennap a' meggyógyúlásig.

Lásd azon orvosszereket, mellyeket a' X. alatt felhoztunk, meg ismét azokat, mellyekről Nro 3. a' hasmenés iránt értekeztünk.

36. Szerek hogy a' tehenek önmagokat ki nem szopják.

Az olly teheneknek, mellyek ön magokat szokták kiszopni, közönségesen süldisznó bőrét, vagy apró szögekkel megrakott bőr darabot kötnek a' szájára, hogy így tölgyét szurkálva, maga magára vigyázzon, hogy ne érjen hozzá.

De az itt előadott szer is igen foganatos szokott lenni: vegyél igen büdös túrót, 's csinálj belőle a' legsavanyúbb boreczettel pépet, és kend bé vele a' tehénnek tölgyét. Ezt a' rosz szagot ki nem álhatja a' marha 's abban hagyja a' szopást.

37. Szer a' téjnek hibáji ellen.

1) Ha a' téj savanyú lészen 's azonnal összemegy.

Vagy tisztátalanok és savanyúk az edények, vagy pedig forróságban szenved a' tehén.

Ekkor a' tehént érvágás által néhány font vérétől megfosztani kell, 's fenyőmag lisztet és salétromot kell béadni, 's ha ezen orvos szer után sem változik egy pár nap mulva a' téj, akkor hashajtó szert kell neki adni, ezt pedig

2 lat aloe,

és 4 egész 6 lat keserű sóból, vizbe fölolvasztva kell készíteni.

2) Ha a' téj megkékül, ennek tisztátalan edények, dohos, nedves kamarák 's rosz takarmány lehet oka. Ha a' hibának az oka a' tehénnek egészségbeli állapotja, tehát néhány nap reggel éhgyomorra egy messzely sört kell neki adni, egy kalán terjékkel 's egy kevés sóval fölkeverve, de minekelőtte béadná az ember vagy két óráig álni hagyja.

Vagy vegyél

1 kvintnyi vadbodza liktáriumot,

1 kvintnyi tömjént,

1 kvintnyi myrhát, és két darab fehér kenyér között reggel éhgyomorra kell béadogatni.

Vagy vegyél négy maroknyi cserfalevelet és ugyan annyi cziczfark kórót.

fél font vérfügyökeret,
egy fertály font timsót,
egy fertály font vörös boluszt, mind ezt porrá törvén, belőle naponként 2 latot lehet a' marhának beadni eczetben.

3) Ha a' téj keserü: akkor vegyél
2 lat Angelika gyökeret,
2 lat császárgyökeret (Meisterwurzen)
2 lat Ebergyökeret (Carlina acaulis)
fél lat fehér kömény magot,
fél lat vadbodza liktáriumot,
fél lat Maxtixot,
fél lat tömjent, és
fél lat myrhát,
1 lat kánfort, és ebből négy vagy öt egymásra következő napokban reggelenként egy egy latot kell adogatni két megnedvesitett kenyér szeletek között.

Ha a' téj véres, a' nélkül, hogy az ember valami gyuladást látna a' tölgyeken, ennek oka, vagy hirtelen ugrálás, vagy pedig más valamiféle fölmelegedés lehet az oka.

Ekkor a' tehénnek saját vérestejéből egy itszét és egy messzely eczetet vegyítve kell beadni.

Vagy keverj egy itsze téjjel,
1 lat salétromot, és
1 lat tört tojáshéját, 's ebből adj bé naponként háromszor.

Ha valami daganatot lát az ember, 's melegséget pirosságot vesz észre a' tölgyeken, következendőképen ez az oka a' véres téjnek; akkor a' tölgyet csak fejérmályva kenyöcsel,

melly disznózsírral van vegyítve; kenegeti az ember. Vagy pedig lágyító borogatásokat, mellyek a' XIV. alatt fölhordattak, csinál az ember.

5) Ha a' téjfölnek van hibája, hogy belöle nem lehet vajat csinálni, tehát a' köpülésnél a' tejföl mennyiségéhez képest egy messzely vagy egy itsze eczetet kell önteni, vagy 1 lat timsót, vagy egy pohárka pálinkát, a' tejfölhöz, mellyet azonban az ember elébb megmelegít.

A' tehénnek pedig napjában háromszor vagy négyszer a' következendö porokat adogatja bé az ember:

Bántott sóskalevelet,
Cziczfark kórót,
és csalánt, mindenikből négy négy maroknyit,
fél font büdöskövet, mind ezt össze vegyíteni kell 's porrá csinálni.

6) Ha a' tehénnek igen szemlátomást fogyatkozik a' teje, 's egyéb betegséget nem vesz rajta az ember észre, akkor mindenek elött jó takarmányról kell gondolkodni p. o. árpa malátát, fözött babot, borsót és ehhez hasonlót kell adogatni, 's azonkívül mindennap reggel, délben, estel, egy órával az evés elött egy egy maroknyit kell adni, mind addig míg a' teje megtér;

egy fertály font fejér tarnics gyökeret,
egy fertály fejérmálya vagyökeret,
négy maroknyi kölóherét,

fél font ánist, és köménymagot,
egy maroknyi sádefát,
1 font konyhasót,
1 font megszitált fahamut, mind ezt jól össze kell keverni 's porrá csinálni.

Mogyoró virág is, ha a' tehénnek adatik nagy hasznot szokott hajtani.

Gyakorta a' tejnek gyors vagy hirtelen megfogyása valami közelgö betegségnek hirdetöje, annak okáért igen hasznos, hogy ha a' tehénnek azonnal hashajtó szert adnak bé.

Ha belsö forróság emésztené-meg a' tehén tejét, akkor naponként a' következendö orvos szert kell adni:

két itsze aludt tejet,
két lat salétromot.

Ha forró víz páráját a' tehén tölgyére gözölögteti az ember, gyakran helyre állítja a' tejet.

Szinte olly jó, ha a' tehénnek gyakran adnak köménymagot és köményfüvet.

Lehet még a' tölgyet nyers báránybörbe bétakarni.

Nem árt és gyakorta hamar a' czélhoz vezet, ha a' tehénnek csalánt adnak eledelül.

De mindenek elött arra kell vigyázni a' tehenes gazdának, hogy tölgye mindenkor jól kifejettessék, mert ez mind arra, hogy a' téj megszaporodjon, mind arra, hogy meggyülve bajt ne okozzon, szolgál.

38. A' torok fájásról, és torok gyikról.

Ez igen veszedelmes és nehezen gyógyítható betegség, mivel itt gargalizálással és fecskendezésekkel, nem lehet az állatot, úgy mint az embert gyógyítani, 's ha a' nyaknak ikráshúsai olly gyuladásban 's olly igen megdagadva vannak, hogy az állat nem nyeldekelhet, akkor már a' baj nagy és veszedelmes.

1) A' legszükségesebb hogy az állatnak azonnal valamelly nyak ere megnyittassék, 's néhány font vére lecsapoltassék. Ezen érvágásokat a' környüllállások szerint sokszorozni is kell néha.

2) Gyakron kell az állatnak dohánylevél főzelékből. mellybe eczet és salétrom vegyítetett, adogatni, 's ha ez nem munkálódna úgy a' mint az ember kívánná, szappant is kell hozzá vakarni.

3) Ha még nyeldekelhet az állat, tehát a' következendő orvosszerekből készült, hashajtó orvoságot kell adni:

2 lat aloet,

6 lat keserüsót, vízben fölolvasztva.

4) A' száját szorgalmatosan kell mosogatni boreczettel, mellybe egy kevés mézet, kánfort és salamiat vetett az ember, 's ha a' szájába hólyagok találtatnának, azokat meg kell nyitni, — 's minden módon azon kell iparkodni, hogy ezen keverékből vagy a'

száj kimosásnál, vagy máskor, valami az állatnak torkába jusson, hogy pedig könnyebben nyelhesse le, lehet egy kevés lágy meleg vizet hozzá önteni.

Mindennap kétszer vagy háromszor, ha csak lehetséges öntsön az ember, a' barom torkába

1 itsze aludt tejet, 's
3 lat salétromot.

Nem külömben sikeretes szokott lenni méz salétrommal 's vízzel fölereszt've.

Ha a' gyúladás már igen elhatalmadzott, csöpögtess 4 itsze vízbe,

2 lat vitriololajt,
4 kalán mézet, 's öntögess ebből naponként 3 vagy négy messzelyt az állatnak a' torkába.

Jó ebből a' keverékből a' szájba béfecskendezni.

5) Lehet pioczákat, vagy körösbogár flastromot is rakogatni az állatnak torkára, 's ugyan egyszerre több helyeken szőr zsinórokat a' bőrön keresztül húzogatni, mellyeket Egyiptomi kenőcsel kell megkenegetni, hogy hamarébb munkálódjanak.

6) Mivel lágyító és oszlató borogatásokkal az állatoknál nem nagy hasznot lehet hajtani, tehát a' mennyire lehet a' bajon kenegetésekkel kell segiteni. Ennekokáért a' következendő keveréket veszi az ember:

fél font lenmagolajt, összevegyít
1 lat salamia spiritussal,
1 lat kánforspiritussal, és

1 lat óneczettel, 's ezzel szorgálmatosan meghenegeti a' nyakát, 's rongyokkal béköti.

Ezen fellül lásd azon orvosszereket, mellyek XIV. alatt a' 11dik számnál elöfordúlnak, 's ehhez hasonló több oszlató szereket, mellyek ottan fölhordatnak, 's ha szükséges találna lenni a' 12dik szám alatt lévő oszlató szert kell használni.

Szükséges, hogy az ember néhány maroknyi nyers árpát és lenmagot megfözzön, átszürje, 's vegyítsen hozzá néhány kalán mézet és egy lat salitromot, 's adja ital gyanánt az állatnak.

Ha az állat ehetik, tehát sürü italt kell neki készíteni lisztből és vizből, és belé mézet keverni.

39. A' nyavalyá törésről.

Ez a' betegség igen hasonlít ugyan illy nevü betegséghez, melly az embereknél is elöfordúlni szokott. Ha a' baj a' velöben lévő hibától támad, akkor más mód nincs, mint a' hizlalóba vetni a' marhát, 's levágni.

De a' betegségnek okait nem lehet mindenkor elöre tudni. Gyakran a' giliszták is okozhatják ezt a' betegséget. Ennek okáért azon orvosszereket kell használni, mellyek a' VIIIdik szám alatt a' giliszták ellen használhatók. Ha ezen orvoság kívánatos kimenetel munkálódik, tehát tudja az ember mi

okozza a' bajt és veszedelmet, következésképen könnyeben választhat alkalmatos orvosszereket.

40. A' szédülésről.

A' szédülés a' velőben való hibától származik, 's ez ellen nincs orvoság, jónak tartják mindazonát, ha reggel, délben és este, mindenkor 20, levél szirontákot, máshol békavirág, vagy kakasszárú muhar (Ranunculus sceleratus Brennkraut Hasenfuß) adnak bé.

41. A' nyelvrákról, vagy dögdaganatról.

Ez olly ragadó nyavalya, melly csak majd nem észrevehetetlenül áll elő, 's kimondhatlan gyorsasággal elterjed.

Az állat nyelvén, és szájában fekete pattanásokat kap.

Ezt látván a' gazda, azonnal ha hozzá juthat, ezüstből készült fűrészkével vagy késecskével fakassza fel. Hanem más ércz nem alkalmatos. Ha más mód nincs, vegyen egy darab kis ezüst pénzt 's azon csináljon raspollyal fogacskákot, csinálja bé fába, hogy könnyebben munkálódjon, 's úgy karczolja fel a' veszedelmes hólyagokat.

Hanem mindenekelött arra kell igen vigyázni, hogy az állat azon mérges nedvből,

melly a' pattanásokba 's daganatokba foglaltatik semmit le ne nyeljen. Legjobb tehát a' marha száját posztó rongyal kiszárítani 's azután eczettel jól kimosni, de ezen eczetet különösen illy módon kell készíteni:

2 Itsze eczetbe,
3 kalán mézet, és
2 lat sóspiritust kell önteni.

Lehet e' következendő vízzel is kimosni az állat' száját; tudniillik:

2 Itsze eczetet,
1 maroknyi sót,
egy fél maroknyi porrá tört borsot,
egy pár fokhagyma czikkel apróra vagdalva.
Vad köménymagot,
Lavendulát,
Zsályát, és
kakuk füvet, mindenikből egy egy maroknyit apróra vagdalva.

Vagy pedig naponkint háromszor vagy négyszer kell az állatnak nyelvét béborogatni myrha vagy aloe tincturával, vagy pedig olly pálinkával, a' mellyben Salamia és kánfor hasonló részekben felosztatva olvasztatott.

Ha ismét új pattanások és daganatocskák támadoznak, ismét úgy kell bánni, mint eleinte.

Ezenkívül naponkint kell az az állatnak adogatni, a' következendő nagy hasznú orvosszereket.

1 messzely boreczetet,
egy fél maroknyi konyha sót,
4 kalán mézet,
4 kalán lenmagolajt, összekeverve és fölolvasztva adjon bé.

Kell még, ha foganatos elömenetelt kíván a' gazda marhájának gyógyításában, a' következendö klistyél is:

Sóvízböl,
Eczetböl, és
Lenmagolajból készítve.

Nem külömben elkerülhetetlen az ide leírt hashajtó szer:

2 lat aloe hepat:
4 lat keserüsó vízben fölolvasztva.

Vagy ha már a' daganatok és pattanások a' fölül elöadott útmutatás szerint ügyesen megnyittattak 's kitisztíttatak, minden késedelem nélkül a' következendö pillulákat kell beadni:

Porrá tört contraygyökeret, és
Örvény gyökeret, mindenikböl öt quintnyit,
egy megszárított és porrá tört viperát,
mind ezt fenyömag liktáriummal összekeverni kell, 's belöle apró golyócskákat készíteni.

Vagy vegyél:

1 lat Fecskegyökeret,
1 lat mesterfüvet,

1 lat örvénygyökeret,
1 lat angelikagyökeret,

Főzd meg ezt 1 font rózsaeczetben, mind addig, míg egy harmad része béfött, azután vegyíts még hozzá 2 lat orvietánt.

Ezen keveréknek felét reggel éhgyomorra, 's a' másik felét estel kell beadni, 's az állatot jó melegen betakarva kell tartani.

Az istállókat boreczettel, vagy fenyőmaggal, űrömmel, örvénygyökérrel kell kifüstölgetni, 's mind ezekhez még egy kevés myrhát is kell vegyíteni, 's ezt a' füstölést napjában kétszer vagy háromszor gyakorolni.

Italúl a' marhának olly vizet kell adni, mellyben nyers árpa 's lenmag főzettetett meg. Az italnak sűrűnek és nyálkásnak kell lenni; sőtt átszűrni sem kell, mivel ez egyszer'smind eledelűl fog szolgálni és használtatni.

Ha már az ember szembetűnő örvendetes javúlást lát, akkor adhat már lisztet vízben keverve.

Egyébként meg kell még azt is jegyezni, a' mi igen természetes, hogy ha az ember az olly pattanásokat és daganatokat fűrésszel fölkarczol, tehát a' karczolásokba szőr és eledel is megakadni szókott, ezeket tehát a' kimosás alkalmával, melly többször is megtörténhetik, eltávoztatni kell. Ha kaphatni ezüst ollót, minden esetre jobb volna az

olly hólyagos pattanásokat az eleven húsig levagdalni, akkor nem akadozhatna beléjök semmi tisztátalanság sem, melly a' gyógyítást csak kimondhatatlanúl akadályoztatja és fölötte nehezíti.

Dögleletes nyavalyák' elterjedésekor nem elégséges egyedúl azt tudni, mikénť kellesék a' beteg állatot gyógyítani, de elkerülhetetlenül szükséges az is, mint lehessen az egészséges marhát a' ragadozó nyavalyától sikeresen megoltalmazni, megőrizni, 's a' nagyobb békövetkezhető kárnak útját állani. Ezen veszedelmes nyavalya, mellynek ártalmas voltát csak az elébb írtam le, 's előadtam mi módon mi úttal lehessék meggyógyítani, 1732 igen sok helyeken uralkodott, és a' falusi gazdáknak birtokában, kimondhatatlan nagy pusztításokat tett, pedig a' földmívelőnek legnagyobb gazdagsága, az ép vonó marha, ha ezt veszedelem éri, mezei munkája azonnal megakad, és hátramaradást szenved minden tartozásaiban, nagyobb csapás még ha marhája a' dög által elesik, főképen ha nincsen módja veszteségét azonnal kipótolni, természetes tehát, hogy marhájának megtartására törekedjék. — Hogy tehát az itt fölhozott veszedelmes ragadozó nyavalyától megoltalmazhassa, marháját a' következendő módon kell vele bánni.

Mindenekelőtt a' marhának a' nyakán eret kell vágni. Ital gyanánt korpát kell vízben keverni, ehhez ásványos kristályt, 's mig savanyús nem lészen, eczetet önteni.

A' marhának a' száját gyakorta kell mosogatni a' következendő folyadékkal: melly készítetik:

Boreczetből,
Borsból,
Sóból,
Ördögszarból, és
Salamiából.

Az istállókat pedig gyakorta kell füstölgetni boreczetből, fenyőmagból, örvénygyökérből, ürömből 's kevés myrhából nem külömben Sadefa leveléből álló keverékkel.

Hasznos és betegséget akadályoztató a' következő szer is; ha az ember az ollyan helyeken, hol a' marha dög igen hatalmaskodik, reggel éhgyomorra az egészséges marhának a' következendő italt adja:

egy fél lat rutalevelet,
vagdalt fokhagymát,
egy kevés fenyőmagot,
fél lat kánfort, egy messzely vörös borba vet és ebbe áztatva, béadja.

42. A' szájban lévő úgy nevezett békákról, vagy nyelvpattanásokról.

Ez a' betegség a' nyelv fenétől vagy ráktól csak annyiban külömbözik, hogy nem olly veszedelmes.

Gyakran kap az állat nyelvén különféle formáju 's színü hólyagocskákat, pattaná-

socskákat, 's sokszor még a' nyelve alatt is. Ez a' betegség az 1785 és 86dik esztendökben Német országnak sok 's Magyar országnak csak némelly részeiben dühösködött.

A'nyavalya átaljában inkább bántotta a' teheneket, mint az ökröket, a' hólyagok a'nyelven fölül támadtak 's barnakék színüek voltak, a' mellyekbe vörösös nedveség találtatott.

A' hólyagok ollókkal nyitattak-meg, 's a' nyelv minden reggel és este boreczettel és konyhasóval mosattatott ki. Az evés után ismét, de csak egyedül tiszta vízzel mosattatott ki, hogy a' takarmány részecskéi 's egyébb tisztátalanságok, mellyek a' nyelvbe vagy szájba ragadtak, elvettessenek.

Hat vagy nyólcz nap múlva meggyógyúlt a' sérelem, az állat ezen baja mellett ép és egészséges maradt, az ökrök dolgozhattak és a' tehenek szokás szerént tejeztek.

Akkor tehát ez a' betegség nem volt olly veszedelmes és dühösködö mint 1732. Hanem, mivel eleinte valamikor a' barmoknál az illyen betegség támad, tudni nem lehet, minö következései lehetnek, tehát bátorság okáért mindenkor tanácsosabb a' betegséggel úgy bánni, mintha a' nyelvfene volna.

Jó minden esetre, ha az illy betegségeknél olly szereket használ a' gyógyitó, mellyek a' forróságot és rothadást akadályoztatják. Ennek eltávoztatására tanácsos egy pár maroknyi sóskát, savanyú lóherét és salátát

megfőzni, 's levét vízzel felhígítva a' marhának adni.

Hasznos ez is:

2 lat vitriolspiritust,

2 itsze vízbe keverni, 's napjában belőle többször adogatni.

43. A' belső forróságról és gyúladásokról átaljában.

A' tüdő, máj, lép, gyomor, és belek, a' vesék és a' keresztbártya, nem külömben a' vizelleti edények némelly okoknál fogva gyuladásba jöhetnek, 's ezen gyuladásokból, meggyülés és rothadás támadhat, hogy ha a' gyuladás annak idejében el nem fojtatik és oszoltatik.

Már eleinte mindjárt a' bévezetéseknél megmutattam a' VII. alatt, mikint kellessék a' forróságot elfojtani, elüzni, 's az ütőéren (pulsus) hogyan lehessen megismerni, szinte előterjesztetett már a' VIII. alatt.

A' legközönségesebb és átaljában használható szerek a' forróságnak elüzésére, a' következendők:

1) Mindenek előtt minden késedelem nélkül az állatnak a' nyakán eret kell vágni, 's a' mint a' betegségnek környülállásai, vagy az állat teste alkotása megkívánják, ezt az érvágást mind addig kell folytatni, még az

ember az ütőéren a' vérnek csillapodását észreveszi.

2) Adjon a' gazda egy itsze alutt téjben 2 lat salétromot, 's ezt mind annyiszor tegye a' mennyiszer szükségesnek találja.

Vagy vegyen 2 itsze boreczetet,
2 itsze savanyú káposztalevet vagy savót,
8 lat tisztított salétromot,
4 maroknyi vízben tört lenmagot,
4 kalán bodza liktáriumot, 's ebből vagy minden órában, vagy minden két órában egy messzelyt kell adogatni.

Lásd mind azon hűtő szereket is, mellyek II. alatt előfordúlnak.

Vagy adassék a' marhának minden órában, vagy minden két órában alutt téjben, vagy savanyú káposztalévben 1 lat salétrom.

Továbba hasznosab, és jó előmenetet igérők még a' következendő szerek is:
12 Itsze vízben hat óráig főzz,
fél font fejér mályvagyökeret,
1 lat lenmagot, ezt mind átszűrvén hozzá,
2 lat salétromot,
4 kalán mézet kell vetni, ebből minden két órában egy itszét kell beadni.

Vagy vegyél 8 lat porrá tört osztriga csiga héját,
2 lat tisztított salétromot, és
1 kvintnyi kánfort.

3) Gyakorta kell az állatot klistyélezni, a' klistyélt így kell készíteni: vegyél

4 kalán mézet,

4 kalán lenmagolajt,

1 maroknyi sót hozzá, ha mind ez jól fölolvadott lágy melegen kell vele klistyélezni.

4) Táplálásúl a' mennyire csak lehetséges egyedül kertifüveket kell adni.

5) Italúl főzzön-meg a' gazda,

4 maroknyi nyers árpát, 's hozzá

1 lat salétromot tegyen, ezt mind addig kell főzni, mig az árpa pattogzani kezd, azután átszürvén, a' marhának belöle annyit kell adni, a' mennyit csak inni akar.

6) Néhány nap múlva egymásután minden 4 órában 1 lat csudasót vízben fölolvasztva lehet adni, hogy ez által azon tisztátalanságok, mellyek ne találtán a' belekben meggyültek, részint meglágyítassanák, részént pedig kivitessenek, főkép hogy ha észrevehetni, hogy a' nyelv gyökerén több tisztátalanság gyült össze, hogy ha az állat apetitusát egészen elvesztette, 's ha mind a' lehellet, mind ganéjolása felette büdös.

Minekutánna már a' csudasót használta a' gazda, akkor áztasson forróvízbe

4 lat mustárlevelet,

2 lat aloet, 's ha a' víz meghült szürje át, 's adja egyszerre be. Ezt a' hashajtó szert néhány napig egymásután kell adogatni.

7) Ha néhány nap múlva sem szűnik a' forróság, 's látja az ember hogy még sok tisztátalanság távozik a' marhától, akkor e' következendő szert kell adni:

12 lat tarnics gyökér lisztet,
4 lat salétromot mézzel liktáriumá kell csinálni, 's napjában háromszor egy egy dió nagyságú darabot kell nyújtani.

8) Ha már a' rothadás kezdett a' testben terjedezni, akkor az állat forrósága már igen nagy, az állat jobban izzad mint másszor, lehellete kimondhatatlanúl büdös, 's gyakorta az állat hátúlsó része fölötte fölpuffadott.

Olly esetben, hol a' test már elébb hashajtó szerek által kitisztítatott, jó hogy ha az ember az állat italába salamiát vegyít.

Továbbá csöpögtessen az ember,
2 lat vitriololajt,
2 itsze vízbe, 's
4 kalán mézet vegyítsen hozzá, 's napjába messzelyenkint háromszor adjon be.

Az illy betegségeknél igen hasznos a' kánfor, mert ellenáll a' rothadásnak, magasítja az élet erőt, 's elömozdítja a' kigőzölgést.

Azért a' sínlődő állatnak napjában háromszor, egyszerre 1 kvintnyit lehet adni.

A' China volna a' legtanácsosabb és hasznosabb, belső gyógyító szer gyanánt, ha tudniillik: ez megfőzettetnék, 's klistyélt gyanánt használtatnék, hanem igen költséges. Helyette tehát legjobb füzfa, és cserfa kér-

get venni, 's ürmöt meg tarnicsgyökeret, mindenikből egy egy maroknyit, 's két itsze vízben meg kell főzni, 's belöle két vagy három messzelnyit napjában adogatni. 'S ugyan csak hasonló lével kell az állatot klistyélezni.

Ha ezen szerek által el nem nyomattatik, a' rothadás, tehát az állat minden mentség nélkül elveszett.

9) A' belső részek gyúladásának jelei a' következendők:

a) A' tüdö gyuladásnak.

Lásd ez iránt a' 43. szám alatt.

b) A' lépgyuladásnak.

Ezen betegségben valami kemény daganatot vesz észre az ember a' hasnak bal oldalán az oldal bordák alatt, ha az ember az ütő erét vi'sgálja:

Az érütés erős, a' szomjuság nagy, a' nyelv fekete, a' lélekzés nehéz, félbe szakadozó. Ha az ember kezével azon helyre nyúl, a' merre a' lép' fekvése van, tehát az állat fájdalmát jelenti-ki.

c) Májgyuladásnak.

Többnyire a' máj a' léppel együtt gyuladásban szokott lenni.

A' májgyuladást nehéz észre venni. A' jobb oldal a' rövid bordák felé feszült, ke-

mény, 's az oda tapintás fájdalmat okoz a' marhának: azért nem fekszik az állat jobb oldalán, mivel a' máj oda húzódna 's fájdalmat okozna. — Az első napokban lesüllyeszti fejét, 's igen keveset, vagy épen semmit sem akar enni. A' lélekzés nehezen történik. Többnyire száraz köhögéssel vagyon egybekapcsolva, melly estvefelé nagyobbára nevekszik. A' nyelv száraz, sárgás, 's utoljára megfeketedik. A' szemek megsárgúlnak. Az érütés sebes és kemény. A' szomjúság ritkán nagy.

d) A' gyomor és bélgyuladásnak.

Az érütés kemény és gyors. Az állat nyögve 's félbe szakadozva lélekzik, a' hasa földagadt, 's a' tapintást igen érzékenyen veszi. Félénken áll, földre hányja magát, 's lábaival hasafelé rugdalódzik, 's folyvást felé nézegél. Ételvágyása oda van, csak állandóan szomjazik.

e) Vese gyúladásnak.

A' vesegyúladást arról ismerni, hogy az állat sokáig nem vizell, végtére pedig keveset. A' vizellet tűzvörös, sűrű 's nyálkás, 's a' betegség nevekedésénél egészen megfehéredik, 's ollyan mint a' víz.

Az állat kapálodzik hátúlsó lábaival, mellyek mint egy megmeredtek.

Derekát felfelé tartja. Hogy ha csak egy veséje szenved, a' gyuladásban tehát csak

egy lába látszik meredtnek. A' bika marhánál a' vizelleti edények 's a' kerék fölötte felhúzódnak.

f) A' vizellet edények' gyúladásának.

A' tehenek bajosan lépnek a' hátúlsó lábakkal, 's minden nyomnál sántítanak. Gyakorta meg megállanak, mintha vizelleni akarnának.

Az étek után való vágyakodás oda van, 's a' szomjúság pedig igen nagy. Néha a' méhanya vérzik is.

Ide tartozó jegyzések.

1) A' fennemlített forró nyavalyáknál, 's gyúladásoknál azon szereket kell elővenni, a' mellyek már előadattak. E' mellett olvasni kell mind azokat, a' mellyek a' máj rothadásról a' 45. szám alatt vannak.

2) Természetesen nagy külömbség az, vallyon az állat forróságban van e', vagy gyúladásban szenved e' belső része, vagy pedig rothadásnak indúlt é.

A' mint tehát az orvos a' barom állapotját találja a'ként kell neki is az orvos szereket, vagy lasacskán, vagy pedig állandóan és erősen használni.

3) Szinte úgy van a' dolog az érvágással is. Vagy tudniillik csak egyszer, és csak kevés vér bocsátással nyit az ember eret, vagy pedig ismételi az érvágást, 's sok vért csapol-le. Ha már a' rothadás kezdette magát

béfészkelni, tehát soha sem kell ollyankor eret vágni.

4) A' vese gyúladásoknál 's a' vizellet edények gyúladásánál a' fark' végén is lehet eret vágni.

5) A' vizellet edény gyúladásánál szükséges, hogy az állatnak árpa nyálkából mézzel vegyített klistyél adattassék a' vizellő edénybe.

Ha a' baj fölötte nagy, tehát chinát kell főzni, 's azzal fecskendezni a' vizellő edénybe.

6) Ha valamelly belső rész gyúladása meggyűlésnek indúl, 's a' gyűlés a' testben megfakad, akkor minden mesterkélés megszűnik. Ha azomban a' meggyűlés a' bőrnek indúl, 's az ember valami daganatot vesz észre, tehát meglágyítására kell törekedni, annakutánna megnyitni, 's a' genyetséget kinyomni.

7) A' máj 's lép gyúladásoknál a' megdagadott oldalra pióczákot, vagy köpölöző fejeket kell rakogatni.

44. A' megzabálásról volt szó már.

45. A' ragadozó tüdőrothadásról vagy a' tüdőgyúladásról.

Előre ellenző szerek.

Hogy az állat meg ne kapja a' ragadós tüdőgyuladást, vagy legalább könnyen átlábolja, ha meg is kapja.

1) Az állatot és az istállót tisztán kell tartani, az állatot szorgalmatosan mosogatni 's vakargatni.

2) Az istállót gyakran kell fenyőmaggal füstölni, vagy tüzes vasra, vagy eleven szénre boreczetet önteni.

3) Az állatnak bőven sót adogatni.

4) Ha valami ragadós marha nyavalyáról hall valamit a' gazda, adjon az állatnak azonnal tarnicsgyökeret, fenyőmaggal és sóval vegyest mennél gyakrabban csak lehet.

5) Mindennap fokhagymát kell neki adni, 's az orrát vele dörzsölni.

6) Vagy használja a' gazda az 57. szám alatt lévő vér tisztító italt, 's azon marha porokból, mellyek a' 60dik szám alatt vannak, leginkább a' harmadikát.

7) Minden másod nap meg kell az orrát terpentin olajjal dörgölni.

8) Az ép és egészséges marhának a' nyakerén néhány font vérét kell lecsapolni.

9) Hashajtó szert a' következendőt kell beadni:

8 lat készitet borkövet,

4 lat áloe májat vizben felolvasztva.

10) A' sóval, tarnicsgyökérrel's fenyőmaggal valo étetést egy bizonyos ideig folytatni kell, 's ha már semmi sem hallatszik a' marha dögről, tehát csak néha néha kell adogatni.

11) Hasznos az is, hogy ha az ember az állatnak szőrszálakot húzogat bé, a' mellyeket oszlató kenyőcsel keneget-bé, 's néhány napig folyni hagy.

12) Nem kell az állatot a' legelőre bocsátani, 's otthon jó száraz takarmányt, 's tiszta vizet kell adogatni.

13) A' beteg állatokat, hogy a' többi marhára ne ragadjon nyavalyája, külön istállóba kell tenni.

Ha már elkapta az állat a' máj rothadást észre lehet a' következendőkön venni.

A' beteg állat szomorkodni kezd, nehezen lélekzik, a' lágyékokat sebesen mozgatja, forróságba jön — szárazan köhög és keveset, vagy épen semmit sem eszik, hasonlóképen keveset, vagy épen semmit sem kérődzik, szomjúsága éhségénél nagyobb, 's gannéjja száraz.

1) Az első a' mit az illy marhánált enni kell, az: hogy a' betegség elején néhányszor eret kell vágni a' nyakán.

Ha azon oldalai a' merre a' tüdő szárnyak feküdnek felpuffadtak, tehát 20 pióczát kell alkalmaztatni; annakutánna le kell a' szőrt beretválni, 's kőrös bogár flastromot kell arra a' helyre tenni, de a' flastrom közé egy

negyedrész kánfort kell vegyíteni, 's a' hólyagokat, mellyeket húz mint egy hat napig Aegyptomi kenyöcsel folyásban tartani.

Hasznos az is, ha szörzsinórokat húzogat az ember.

Ataljában pedig mindent el kell követni, hogy a' betegségnek materiája a' test' külső részére jöjjön, mivel akkor a' gyógyítás sokkal megkönnyebbedik.

2) Főzzön a' gazda sóskát, útifüvet, 's tüdőfüvet, mindenikből hat maroknyit, tegyen hozzá hat lat salétromot, 4 lat borkövet és 32 itsze vizet, szűrje azután át 's tegyen hozzá fél font savanyú mézet, ebből mint egy vagy két meszszelnyivel kell az állatot klistyélezni.

3) Egyszer'smind az állatnak naponkint a' következendőt kell adni:

Egy itszét a' fölül felhozott klistyél lévből:

egy fertály lat kánfort, a' melly elébb erős pálinkába felolvasztatott,

fél kvintnyi salamiat,

1 lat magnesiat, ez mind jól összekevertetik, és az állatnak száján át, és tellyességgel nem az orrán béadatik. De sokkal munkálódóbbak még a' következendő szerek.

4) Vess nyers gyántát izzó szénre, 's tartsd a' marhának orra alá, hogy a' gyógyító párát magába szívhassa, ezt ismételni kell minden nap, és mivel az illy gőznek olvasztó ereje van, rövid idő múlva javulást fogsz tapasztalni.

Vagy vegyél:

2 maroknyi száraz bodzavirágot,

2 maroknyi Sz. János füvet,

2 lat terpetinolajt, önts reá két itsze forró vizet, 's hagyd ennek páráját az állat torkába 's orrába menni, vagy más szavakkal mondva, hagyd az állatot ezen gőzt bészívni. Hogy pedig ez annál hathatósabban történjék, be kell az állat fejét borítani 's úgy elejébe tartani a' gőzölgő edényt.

5) Belsőképen ugyan akkor a' következendőket kell használni:

4 lat örvénygyökeret,

2 lat gummi arabicumot,

2 lat téjczukrot:

2 lat hegyi szurok olajt,

4 lat ibolyagyökeret, mind ezeket a' szereket elébb porrá kell törni, azután jól összekeverni, 's egy kalán mézet hozzátévén, liktáriumá csinálni.

Ezen orvos szerből a' beteg baromnak minden nap háromszor adni kell, egy egy kalányit vízben felerésztve.

Erre az orvoságra mindenkor egy meszszelynyit kell adni a' következendő italból:

1 font tiszta búza korpát,

4 lat salétromot,

6 kalán mézet meg kell főzni 12 itsze vízben.

Ha a' forróság ezen orvos szerek által lecsillapodik, hanem az állat még mindég nehezen lélekzik és köhög akkor ezt kell adni neki:

2 lat tengeri csillát.
3 lat széna virágot,
5 lat vadmustárt, porrá törve, 's vad bodza liktáriummal vagy mézzel, liktáriumá csinálva, néhányszor napjában, egy tojásnyi nagyságú darabot kell beadni.

6) A' ki a' költséget nem sajnálja, adjon az állatnak china kérget mézzel.

7) A' költséges china kéreg helyett lehet adni fiatal fűzfa kérget, a' fácskákat levelével egygyütt igen szereti a' marha.

8) Némellyek azt vitatják, hogy a' tüdő rothadást azzal is meggyógyították, hogy fenyőmag bokrokat. mindenestől, tövestől, levelestől, gyümölcsöstől hamuvá égettek, 's belőle lúgot csináltak, ebben salétromot olvasztottak-fel 's messzelyenként adogatták a' beteg marhának.

9) Azt is tanácsolták sokan, hogy piskólcz máját, (Hepar antimonii) adjon az ember mézzel vegyítve.

10) Italúl árpa levet kell az állatnak adni, hogy egyszer'smind táplálatúl szolgáljon az árpát benne kell hagyni, sött még árpalisztet hozzá keverni.

Lásd egyébbként azon olvasztó szereket a' XI. alatt említettünk, 's próbálj-meg közülök némellyeket.

11) Az illy betegségekben sínlődő szarvas marhának igen hasznos, ha az ember

egy rész gipsz kőport,
egy rész korpát,
egy fél rész konyhasót,

's egy kevés megtört fenyőmagot ád, mind ezt jól össze kell keverni, 's mind addig mig az állat meggyógyúl naponkint kétszer kell adogatni,

13) Ámbár azonban az új gyógyító mód, azért mivel a' czélhoz vezető orvos szereket és útmutatásokat hoz fel, igen ajánlatos, tudom azt még is, hogy sokan találkoznak ollyanok a' kik követni nem fogják, mivel semmi nemű orvos Recepteknek hitelt nem szoktak adni, 's ezektől átaljában megvonják minden bizodalmokat, 's inkább maradnak az ócska 's bizonytalan megrögzött gyógyítás módok mellett, ha csak ezer új receptekben nincs egy egész lajstrom felhordva, 's ollyankor nekik mind egy, ha egy orvos szer javít, 's a' másik ront, csak azok számosan legyenek.

A' régi recepteknél találkoznak olly orvos szerek, mellyek éppen ellenkezőleg munkálódnak, 's még is gyakorta elővetetnek. A' tüdő rothadásnál olvasztó, hűtő, oszlató 's a' rothadásnak ellenálló szereket kell elővenni. Nézze meg már most bár a' gazda az orvos szerek és füvek különféle orvosi munkálódásáról írt czikkelyt, azután hasonlítsa velek össze a' régi recepteket.

46. A' marhadögről.

Ez olly marhanyavalya a' melly ellen még bizonyos orvos szert nem találtak, mi-

vel még a' baromorvosok természetét nem ismerik tökélletesen. Ez a' nyavalya megfoghatatlan gyorsasággal szokott elterjedni, 's ritkán szokott valamelly istállót elkerülni.

A' betegség fő okát a' meggyült epének tulajdonítják, mivel a' döglött marhában temérdek epe találtatik. De itt azt kell mondanom, hogy azt, hogy az epe annyira meggyül, maga a' betegség okozza, mivel úgy az ollyan állatoknak is, mellyeket minekelőtte elesnek, le szoktak vágni, szinte sok epejeknek kellene lenni, ez pedig nincs.

A' legtudósabb legtapasztaltabb baromorvosok minden szorgalmatos vi'sgálatjok mellett nem értek még eddig tovább, hanem csak azon vitatásig, hogy a' nyavalya gyúladási hidegleléshez igen hasonlít, 's azután rothasztó hideglelés lész belőle. A' beleket átaljában ellepi, azért a' beleknek minden természeti munkálódásaik megszünnek, 's így nem csuda ha az epe meggyül, mivel munkálódását, az emésztéshez szükséges kiömlését véghez nem viheti.

Ha ezen betegség ellen orvos szereket akar a' gazda használni, ollyanok legyenek, mellyek a' gyuladásnak és rothadásnak ellenáljanak. 'S ezekhez tartoznak a' plánták országából minden savanyú növevények: p. o. eczet, de legfőképpen a' savanyúságok az ásvány országból, úgy mint vitriol olaj, 's spiritus, büdöskő spiritus 's ehhez hasonlók. De ha csak legkevesebbet is iparkodunk ezen rettenetes pusztító nyavalya elnyomásán, te-

hát az olly szerekből nagy mennyiségben és sokáig kell adni.

A' betegség igen ragadós, de mikénttörténik a' közlés és elhatalmazás, az iránt semmi bizonyost sem lehet még eddig mondani 's állitani.

Tudok én ollyan eseteket is, hogy ollyan marha is megkapta ezt a' nyavalyát, a' mellyet soha sem hajtottak a' legelőre, hanem otthon tiszta istálóban, tisztán és jó egészséges takarmánnyal tartották. Mások ismét kihajtottak marhájokat a' legelőre 's a' betegséget meg nem kapták. Meg ismet mások kihajtották, 's marhájokra reá ragadott a' nyavalya. Ha egész istalló sor állana egymás mellett, meg lehetne látni, hogy majd itt, majd ott ütne ki a' nyavalya, Gyakorta három négy ház megmenekedett, 's a' marhára csak azután került a' nyavalya. Gyakorta az is megtörtéut, hogy némelly házakkal teljességgel semmi kárt sem okozott.

Ha valamelly istállóban kiütött a' nyavalya, ritkán marad valamelly darab megkímélve, 's száz darab közül alig lehet egyet számlálni, melly meggyógyúl.

Bár mennyire legyen is ez a' nyavalya ragadós, még is már az állat belső alkotásának ezen nyavalya elfogadására kell alkalmaztatottnak lenni.

Tapasztalásból tudjuk, hogy ez a' nyavalya a' marhánál szintúgy mint az embereknél a' ragadós nyavályák, napról napra nevekszik, 's azután megint fogyatkozik. A' ba-

rom, a' mellyet mindjárt a' nyavalya kitörésénél, vagy végén ér, nem tapasztalja annyira a' baj hatalmát, mint az, a' melly közép idején kapja.

A' fagy nem csak enyhíti a' nyavalyának hatalmát, hanem gyakorta minden vesze, delmet űz.

Ellenálló szerek.

1) Mind azokat a' rendszabásokat, mellyeket az ember e' tüdő rothadásánál megtartezen nyavalyánál is meg kell tartani.

2) Minden nap 4 lat borkövet, 's átaljában sok savanyú dolgokat, mellyek a' rothadásnak ellenállanak, kell az állatnak adogatni. Az illyen nyavalyáknál ne hidje valaki, hogy 3 vadalmával megmentheti marháját a' nyavalyától; jó ellenben mennél több vadalmát savanyúsága miatt a' marhának adogatni.

3) A' borkő mindennapi használása mellett, mindennap lehet azon porból adogatni, melly a' 60 szám alatt fölhozattatott.

Ha a' nyavalya a' szomszédban uralkodik, tehát mindennap reggel két vagy három evő kalánnyi borkövet kell beadni. ha pedig már a' helyben pusztít mindennap nyólcz lat borkövet 's mindennap háromszor azon marha orvos porból, melly a' 60dik szám alatt van, és ezt folytatni kell nyolcz napig, azután csak minden másod nap kell adogatni, mind addig míg a' nyaválya megszűnt.

Mind e' mellett különféle savanyús sze-

reket lehet az állatnak adogatni, 's mindennap egy maroknyi sót takarmánya közé vegyíteni, nem külömben az italába ís lehet, eczetet, savót, savanyúkáposzta levet, 's több e' félét önteni, úgy mindazonáltal, hogy azt az állat szívesen igya, 's szomjúságban ne szenvedjen.

Lehet sóskát a' takarmány közé is vegyíteni.

4) Az állatot nem kell közös kútból itatni.

5) A' legbiztosabb ellen orvoság az, hogy ha az első darab marhákat mellyek a' faluban, a' ragadós nyavalyában megbetegednek levágatják; az egész falu közös költségére, 's mindenestől szöröstől, bőröstől ollyan helyen elásatják, a' merre semmiféle marha sem jár. Mert mennél több marha betegszik meg valamelly helyen, annál dögleletesebb lészen a' nyavalya.

6) Kutyákat 's macskákat, mellyek egy házból a' másikba futkoznak, szaladgálnak, szinte nem kell türni, mivel ők a' nyavalyát egy istállóból a' másikba észrevehetlen át vihetik, főképen ha már a' szomszéd házban kiütött a' nyavalya.

Orvos szerek 's a' gyógyításnak a' módja.

Ha valamelly darab marha valóban megkapta a' nyavalyát, tehát azon lehet megismerni hogy keveset eszik, vagy már épen

semmit, szőre fölfelé áll; fejét rázza, reszket, fejét leereszti, szomorú; tüzes könnyező szemei vannak, a' nyelv száraz és feketés, a' lélekzet rövid, 's többnyire mind a' nyavalya kezdetétől szárazon köhögnek. A' fejő marha néhány nappal az elött tejét veszti.

Illyen állapotban a' következendő szerekhez kell folyamodni, a' mellyekről 's tapaszlás tudja, hogy már magában a' nyavalyában sinlődő marhát megmentettek vele, 's a' mellyek mind azon tulajdonságokkal bírnak, a' mellyek alkalmatosak, a' fenét és a' rothadást akadályoztatni.

De mindenekelött meg kell jegyezni, hogy a' következendő orvos szerek mellett kell maradni, 's nem úgy tenni, hogy ma ezt, hólnap azt adogatni.

1) A' marhának azonnal a' mint nála a' nyavalyának nyomait észreveszi a' gazda adjon hat lat borkőből álló hashajtó szert, minden órában, mind addig a' míg a' ganéjolás nem következik.

2) Ha az érütés gyors és kemény, vagy hogy ha a' hideglelés igen nagyon mutogatja magát, eret kell nyitni, 's az állatnak testi alkotásához képest 2 egész 4 font vérét csapolja le az ember. A' forróság nagyságának, a' gyúladás magosságának, a' marha korának, és teljes vérűségének kell meghatarozni, mennyi vérét kell kibocsátani, 's azt is meg kell jegyezni, hogy az érvágás a' betegség elején essen meg, egyébkint inkább ártalmas, mint

hasznos, ha már a' betegség folyamatjában történik.

3) Most már a' következendő gyógyító szereket kell venni:

Főtt árpa nyálkát,
1 lat tiszta salétromot,
fél lat kánfort,
1 lat vitriol spiritust,
2 kalán boreczetet,
3 kalán mézet,

A' kánfort és salétromot elébb jól össze kell dörzsölni, azután jól összevegyíteni, 's belőle a' beteg marhának minden második órában egy kávés csészével kell adogatni.

Vagy vegyél:

24 lat sűrű főzött árpa nyálkát,
4 lat büdöskő spiritust tegyél belé 's adj a' beteg marhának minden második órában két kávés csészével.

Nézd és vi'sgáld - meg azon orvos szereket, a' mellyeket a' XII. alatt úgy mint rothadást akadályoztatók felhozattak.

4) Egyszer'smind főzz az állatnak nyers árpát, vedd a' levét, 's vess belé készitett borkövet, mind addig míg savanyús íze lész, azután ha a' marha magától nem akarja inni öntsd a' torkába erővel.

5) Az alutt téj is igen jó, ital gyanánt.

6) Mindennap kétszer vagy háromszor is kell a' beteg állatot klistyélezni.

Illy klistyélre savanyú káposzta levet, a' vagy savót 2 messzelyt, 's két kalán mézzel össze kell vegyíteni.

Ha savó nem volna kéznél, tehát árpát kell főzni, 's ennek levéhez borkövet kell vegyíteni.

7) Ha ezen elöhozott szereket az itt mondott mód szerint és azonnal a' betegség kezdetén használja az ember, bizonnyára rövid idö múlva jobbúlást fog tapasztalni. De ha mind e' mellett is a' marha ereje naponként jobban jobban fogyna 's a' gyúladás nevekedne, tehát a' következendö orvos szert kell elövenni, mellette álhatatosan megmaradni 's belöle minden órában egy kávés csészével adogatni. Vegyél:

24 lat boreczetet,
fél lat kánfort,
1 lat mixtura simplex,
2 lat china kérget,
4 kalán mézet,

a' kánfort 's a' mixtura simplexet mosárban jól összedörzsölni kell, mindent jól öszszevegyíteni, 's mindenkori használás elött jól felrázni.

Az igaz ugyan, hogy ez az orvosság egy keveset drága, hanem foganatja nagy, lehet azonban helyette a' következendöt is használni:

3 lat porrá tört chinát,
6 lat füzfa kérget,
2 lat büdösövet,
fél lat kánfort.

Mind ezt mézzel jól össze kell keverni 's belöle hat golyóbiskákat csinálni, 's minden két órában egy egy illy golyóbist a' 4

szám alatt röviden ez elött leírt italban beadni.

8) Sokan ez itt következendő szert is ajánlották, hanem magam még nem tapasztaltam foganatját, t. i. vegyél

4 lat angelika gyökeret,
4 lat mesterfű gyökeret,
2 czik fokhagymát,
4 lat fenyőmagot,
3 lat terjéket,

erre egy itsze eczetet és 3 lat kánfor spiritust kell önteni, 's 48 óráig állani hagyni, azután leszürni 's három egyenlő részre osztani 's egy egy messzelyt vízzel felcresztve egyszerre kell beadni. Ezt a' béadást mindennap háromszor kell véghez vinni.

Addig míg ez az ital elkészül a' következendőt kell használni.

Vegyél 1 marok csalánt,
1 marok lúd pimpót Genserich,
1 marok pimpinellát,
4 lat füzfa héjat,
1 kvintnyi Salamiát,
1 kvintnyi timsót,

főzd meg mind ezt négy itsze vízben 's szürd át. Ebből mindennap egy messzelyt kell beadni, 's minden messzelybe egy kvintnyi vitriol olajt csöpögtetni.

9) Az állat testét mindennap szorgalmatosan meg kell vakargatni, 's szalma csutakokkal megdörzsölni, hogy a' gözölgés feltartassék. Azután az állatot pokróczokkal kell betakargatni.

10) Hogy a' takony kifolyását, melly az orrlyukon megy kikönnyebbithesse az ember, tehát a' 4dik szám alatt előadott savanyús árpa főzetbe egy lat salamiát kell felolvasztani, azután abból mindennap lágy melegen az állatnak szájába 's orrlyukába fecskendezni.

11) Ha a' takony vagy megkeményedne, vagy folyásnak nem indúlna, akkor jó boreczetet kell venni, 's azt négyszer annyi vízzel összevegyíteni, felforralni, 's a' marhának orra alá tartani, hogy a' gőzt az orrán felszívja, 's ezt mindennap háromszor fél fél óráig kell tenni.

12) Ha betegség közben a' testen valami daganat mutatja magát, azonnal le kell a' szőrt beretválni, 's körös bogár flastromot kell reá felrakni, ez által a' természet a' tisztátalanságoknak kivetésében elősegíttetik. Ha a' daganat lágy 's genyetség van benne, meg kell nyitni, 's mind addig a' meddig lehet Aegyiptomi balzsammal genyetségben tartja az ember.

13) A' betegség közben az állatnak semmi más eledelt nem kell adni, mint italába két maroknyi árpa lisztet vegyíteni.

14) A' betegség után az állatnak azon erősitő szerekből kell adni, mellyek a' XIII. alatt feljegyeztettek.

Végezetre a' következendőket kell megjegyeznem.

Néhány hólnapok múlva ezen dögleletes nyavalya után, azon istállókba, mellyekbe a' nyavalyás állat állott, messze vidékekről

ép és egészséges marhát hajtották, és ez is megkapta a' nyavalyát 's elveszett.

Ezen veszedelemnek hathatós elhárítására az istállóban mindent, a' falékat, jászolt és más egyebet mésszel kell befenni, 's azután mikor már jól megszáradt, erös lúggal lemosni.

Ezután az istállót néhány hétig kiszellöztetni kell, 's mindennap büdöskövel és eczet párával kell kigözölögtetni, vagy puskaporral, mellyet csekély mennyiségben kell eleven szénre vetni.

A' lánczokat, a' kovácsnál kell megtüzcsíteni, 's így megtisztítani.

Mind ezt pontosan meg kell tartani, minekelőtte friss marhát hajtana az ember az istállóba, mert másként ismét kárt szenvedhet a' gazda.

Az illy nyavalyánál a' legjobh orvos szokott lenni, a' nagy hideg, melly által a' nyavalya meggyöngül, vagy végkép elnyomatik.

47. Az álkapczák zárodásáról, görcséről.

Az álkapczák zárodása görcstöl, mellynek különféle okai lehetnek, szokott támadni.

A' görcsöt az által lehet megfojtani, ha meleg borogatásokkal ápolja az ember az összve vont ereket, 's inakat, 's ez által a' nagy feszülést elmellözni iparkodunk.

1) E' czélra lisztpépet kell főzni, 's be-

lé egy kevés kánfort vegyíteni, azután vászonba vetni, 's úgy a' fejre borogatni, olly melegen a' hogy csak eltűrhető, úgy mind azon által, hogy a' szem és a' száj szabadon maradjanak.

Ha a' borogatás meghűlni kezd, ismét megmelegíteni kell, 's mindenkor egy kevés kánfort kell újonnan hozzá vegyíteni, 's ezt mind addig kell gyakorolni míg a' görcs megnem szűnt.

Legjobb ha mindenkor két rendbéli rongy van péppel készítve, hogy míg az egyik melegszik, addig a' másik felrakva maradjon.

2) Mindjárt eret kell nyitni az állatnak a' nyakán.

3) Néhány maroknyi szekfű virágot kell megfőzni, azután az állat fejét befedni, 's a' megfőtt füvet az állat feje alá tartani, hogy nyakát és fejét a' pára jól megjárhassa.

5) Mákolajt kell venni, 's fél annyit sydenham fájdalom csillapító csöpjeiből 's ezen vegyítékkel meg kell az álkapczákot kenegetni.

5) Ha csak lehetséges azon kell lenni, hogy borostyánkő olajt önthessen az ember az állat torkába, de nem kell a' száját erővel feltörni, mert ez inkább ártana, mint használna.

6) Lehet az álkapczákat és a' hátgerinczet is borostyánkő olajjal megkenegetni.

7) A' következendő kenyőcs is igen jó a' kenegetésre:

fél font fejér mályva kenyőcsöt, keverj

8 lat kőolajjal, 's
4 lat kánforral.

8) Hogy ha csak egy keveset lehet erőszak nélkül felnyitni az állat száját, foganatos a' következendő szer is:

6 lat készitett borostyánkő,
6 lat készitett austriga teknő,
6 lat tisztitott salétrom,
3 lat vitriolisált borkő,

mind azt három messzely vizben olvaszd fel, 's minden második órában adj egy fél messzelyt.

De mivel ezen nyavalyánál az állatnak semmi eledelt sem lehet adni, tehát az állatot gyakorta kell klistyélezni.

Erre a' klistyélre egy itsze vizet kell venni, ehhez pedig még

2 lat salétromot,
néhány kalán olajt.

Ha a' görcs megszünt az állatnak a' következendő hashajtó szert kell adni:

12, vagy 16 lat csudasót, hogy ez által minden éles nedveség a' testből kihajtassék.

Lehet azonban hashajtó szerek közül, mellyeket már előadtunk, mást is választani.

Azonban mindenek előtt szükséges, hogy a' gazda ne hidjen boszorkányságra, mert az illy görcsnek is valamint minden más nyavalyának természetes oka vagyon.

48. Hogy a' szarvas marhát nyárban ne kínozza a' légy.

Vegyél tört fokhagyma vagy vereshagyma levet, vagy bolha füvet, vagy pedig üröm levelet, 's kend be vele az állatot.

Vagy főzz meg tarnics gyökeret, 's mosd meg vele az állatot mindenütt, ha ezt mindennap kétszer teheted, annál foganatosabb, ezen bánás módot a' legelőre hajtandó marhánál soha sem kellene elmulasztani. Mivel a' legyek 's más egyéb férgek felette kínozzák a' marhát, és sokféle betegségeket okoznak.

Leginkább kerüli a' marhát a' légy ha terpetin olaj közé, egy kevés borostyán kőolajt vegyít az ember, vagy pedig büdös borkő olajt, még jobb salmiak fabrikákból azon elmaradt büdös olajt, 's ezzel keni meg az állatot.

49. A' hasdugulásról.

Ha valamelly állat belső forróságot szenved, gyakorta nem ganéjolhat, vagy ganéjolása felette nehezen történik. Az igaz ugyan, hogy jól meg kent kézzel ki lehet a' ganéjt venni, de mindenkor jobb valami lágyító 's hűtő klistyéleket adni.

Az illy klistyélhez egy itsze vizet, ebben 2 lat basa rózsa levelet, 2 lat salétromot kell felolvasztani, 's 2 kalán olajt hozzá keverni.

Szappan csap is elősegélli a' ganéjolást, hanem még is mindenkor foganatosabb és hasznosabb a' klistyél.

Ezután hashajtó szert kell az állatnak adni:

egy itsze savanyúkáposzta vízből, mellybe

7 lat csudasót felolvasztani, 's hozzá

8 lat aloet vetni, 's úgy beadni marhának.

Ha három óra múlva nem következik has nyílás, akkor ugyan azt mind addig kell beadni, míg hasnyílás nem következik.

Ha az orvoság beadása közben, a' klistyélezést folytatja az ember, úgy igen megkönnyebbítetik a' hasmenet.

A' hashajtó után még egynehány klistyélt ád az ember a' marhának, savanyúkáposzta lével, és két lat salétrommal.

50. A' megszorúlt szerekről.

Ha a' marhánál megszorulnak a' szelek, könnyen támadhat bél görcs, vagy bélköszvény.

Leghamarébb lehet az állaton segíteni klistyélek által. Az illy klistyélekre 2 lat dohányt kell venni, 's egy itsze vízben felforralni, ebben szappant vakarni, 's ha felforrot átszürni.

Belsőképen használnak azon szerek, a' mellyeket mint szélhajtókat V. alatt említet-

tünk. Legfőképen használhatók. Terjék, babér, tarnicsgyökér, fenyőmag, üröm, 's köménymag.

De ezen kívül néhány nap múlva gyomorerősitő szereket is, mellyeket szinte V. alatt felhoztunk, használni kell, mivel a' szelek egyedül a' gyomornak rossz emésztésétől származnak, vagy a' gyomornak valamelly csípőségétől. Ennekokáért lehet tarnicsgyökeret, üröm, porrá tört tojáshéját, mindenikből két latot naponkint használni.

51 A' tölgyeknek repedezéseiről.

A' fejős marha gyakorta repedezéseket és ripacsokat kap a' tölgye bimbóin, 's mivel ollyankor a' borjúk szopása ártalmas, tehát nem hagyják szopni, sőtt a' fejést sem hagyják véghez vinni. Vegyél óneczetet, és egy harmadrész lenmagolajt keverd jól össze mind addig, még sárgás kenyőcs nem lészen belőle, 's a' ripacsokat kenegesd be ezen kenyőcsel. De minekelőtte a' borjút szopni ereszted, meg kell téjjel mosni a' csecset, mivel az óneczet a' borjúnak ártalmas találna lenni.

Jó, hogy ha a' borjút néhány napig, a' míg a' ripacsok meggyógyulnak tartóztathatja a' gazda.

Ha azonban a' ripacsos tölgyet, mézzel vegyitett borral mossa az ember, attól is meggyógyúlnak. de nem olly hamar mint az óneczet kenyőcstől.

52. Fej daganat ellen.

A' szarvas marhának fején és egyéb testén is gyakorta mutatja magát valami kiütés, pattanás, persegés forma. Ez magát igen elterjeszti, mind ez nem származik mástól mint a' férgektől, legyektől, mellyek tojásaikkal ott kikelnek 's mozognak, forognak.

Az illy kipattanások gyakorta az embereknél is találkoznak.

Leghamarébb lehet ezeket az óneczet kenyócs által meggyógyítani, mellyet az 51dik szám alatt adtunk elő.

53. A' veszettségről dühödtségről.

Ha valamelly marha dühös, az az: veszett állattól megharapatott, 's a' veszett nyavalya még magát ki nem ütötte, tehát a' következendőre kell vigyázni.

1) Mindjárt frissiben az egész harapást jó mélyen az eleven és ép húsig ki kell vágni, 's a' vágást jó kivérzeni kell hagyni, 's azután a' sebet jó boreczettel mellyben só, és salamia olvasztatott fel, ki kell mosni.

2) Mennél hamarébb csak lehet, azon vágást gyűlésbe kell hozni. Ezen czélnak elérésére vegyél:

1 lat körös bogarat, és
4 lat hájat,

keverd mind össze, 's ezzel kenj-meg tépett

gyolcsra kell felkenni, 's a' vágásra felrakogatni. Azután az Egyiptomi balzsamot kell elővenni, 's a' gyülést egész egy álló hólnapig feltartani, 's folyni engedni.

3) Ha a' harapás a' testnek ollyanrészén történt, honnét az erek, inak, ütőér végett ki nem lehetne vágni, tehát pokol kővel kell kiedzeni, 's a' feljebb leírt módon gyülésben tartani. Jó az illyenkor a' sérelmet kényeső kenyőcsel békenni.

4) Ha a' harapást minden esetre nem lehetne az ép és egészséges húsig kivágni, vigyázni kell, mivel a' gyógyítás az edzéssel bizonytalan. Mivel ha csak legkevesebb is, összekeveredik a' veszettség mérgéből, az állatnak vérével, úgy minden mentség nélkül elveszett.

5) A' legjobb szer, mellyet mind e'koráig a' veszettség ellen ismernek a' Belladona, ebből egy nagy marhának így kell adni:

1 latot leveleiből, vagy

3 kvintnyit gyökereiből, egyszerre, 's erre azután mint egy nyólcz óráig semmit se kell ennie adni, 's ezt vagy minden másod vagy épen minden harmad nap kell tenni, mivel másként igen meggyengíti a' marhát.

6) Lehet azonkívül ásványos turpittal, Czinóberrel, és édesített kényesővel is próbát tenni.

7) Ha már a' veszettség kitört, akkor a' marhát már semmiképen sem lehet megmenteni.

8) A' gyógyítás mindég veszedelmes és

kétséges, ha az ember a' harapást frissiben egészen az egészséges húsig ki nem vagdalja, és így soha sem kell a' belső szerek erejébe bizakodni.

9) Izzasztás, hashajtás, érvágás, ezen betegségnél inkább árt, mint használ.

51. Mérges harapásokról, az inak megerőltetéséről.

A' legelőre hajtott marhát gyakran megmarják kígyók vagy más mérges állatok, 's az illy mérges harapások nagy daganatokat és gyúladásokat szoktak okozni.

Az illy harapásokat és marásokat e' következendő módon kell gyógyitani:

1) Ha jól hozzá lehet férni, legbiztosabb az egész harapást és marást, az egészséges ép húsig kivágni, 's a' metszést jó salamia spiritussal kimósni. Ha nincs kéznél salamia spiritus, tehát boreczetbe sót, kémény mocskot kell vetni, 's a' sebet azzal jól kimosni.

2) Ha a' harapást nem lehet kimetszeni, tehát ki kell égetni.

3) A' vágást egy ideig Egyiptomi balzsammal gyülésben kell tartani.

4) Ha az ember a' megmarást nem akarja kivágni vagy kiégetni, tehát kenegesse szorgalmatosan scorpio olajjal vagy faolajjal, 's kössön reá megtört fokhagymát vagy vöröshagymát, és ezt a' hagymát minden órában frisset kell venni.

Belsőképen a' következendőket lehet foganattal használni.

1 lat röpülő salamia sót, vess
2 pohár vízben. Vagy
1 itsze eczetben, adj
2 lat szarvas szarv spiritust, vagy
1 vagy 2 lat terjéket.

55. A' ficzamításról, az inak megerőltetéséről.

Veszekedés által, vagy hegyes legelőkön gyakorta, megrántja inait, vagy kificzamítja lábát a' marha.

A' kificzamodott tagot mindenekelőtt helyre állitani kell iparkodni, a' megrántásnál pedig a' daganat oszlatásán kell munkálódni.

Mindenekelőtt a' megsértett helyet, jó sós vízzel és jó bor eczettel kell kimosni, hasonló szolgálatot tészen a' kánforspiritus, 's néhány napok múlva ezután a' hangya spiritus.

Vagy mosd-meg szappanspiritussal, 's ebből borogatásokat csinálni, 's bizonnyára ennek jó befolyását fogja tapasztalni.

Meleg borból készitett borogatások is igen foganatosok szoktak lenni.

Nem csekély befolyású a' helyre álllításra a' következendő kenyőcs:

1 lat porrá tört húnyorgyökeret,
1 lat Euphorbium,
1 lat babér olajjal összekeverve, 's

1 lat lenmagolaj, ezen keverékkel szorgalmatosan meg kell kenegetni a' szenvedö tagot.

Vagy vegyél fél font ürü fagyút,
1 font babérolajt,
2 lat terpetinolajt,
1 lat rectificált borostyánkö olajt,
1 kvintnyi fodormenta olajt, 's mind ezt jól összekeverve a' tüzön felolvasztani. —

Vagy vegyél:
fél font disznózsírt,
4 lat zöld megtört fenyömagot,
4 lat rutát,
4 lat timár cserlisztet,
4 lat vérfü gyökeret (tormentilla).

Ezután mind ezeket egybevegyítve gyenge széntüzön mind addig kell párologtatni a' mig a' fenyömag megkeményedett, a'vagy, ha egy csöp a' tüzbe vetve hirtelen lángot vet. Ezután szürd át, 's olvassz fel benne 1 fél lat kánfort. Néz'd a' 44dik számot a' megmerevedett tagokról.

A' megsértett tagot, ha csak lehetséges mindenkor jól be kell kötözni, ne hogy a' marha nyalhassa, vagy a' levegö hozzá férhessen.

Ha a' sérelem a' lábon igen nagy, akkor igen tanácsos a' lábat a' kenyés után meleg ganéjjal békötni, mellyet az ember cserliszten és boron elpárologtat. Nézd a' XIV. alatt a' 11dik számnál orvos szereket a' mellyek oszlatók.

56. A' meglágyúlt talpakról.

Némelly marhának, melly sokáig állott az istállóban, igen meglágyúl a' talpa, úgy hogy semmi keményre sem hághat, a' nélkül, hogy ne vonoglana, ne rángatódzna.

Ezen a' bajon az által lehet segíteni, ha megmelegített hájat, vagy dió olajt öntöget az ember a' talpakra; mind a' két szer majd csak nem forró meleg lehet. Ezután jól bé kell a' marha lábait kötni, 's az istállóban száraz helyre állítani.

57. Vér tisztító ital.

Vegyél 16 lat fügyökeret,
8 lat franczia fát,
8 lat porrá tört édes gyökeret,
főzd meg 12 itsze vízben, 's főzd mind addig míg két itsze béfött.

Ebből az italból annyiszor kell a' marhát itatni, a' mennyiszer akar inni a' marha, de mást semmit sem kell inni adni. Természetes, hogy ezt az italt többször kell egymásután főzni, mivel ettől a' tíz itszétől még meg nem tisztúl a' vér.

58. Minden tisztátalanságok ellen való szer.

Ha a' marhát télen át tisztátalanúl és rosszúl tartják, rossz takarmányt kap, és nedves hideg istállóban áll, mert mind ezek által a' kipárolgás a' kigőzölgés akadályoztatik, és így a' marha tavasszal felette rossz lábon áll, szomorú, a' szőre felborzadozott, 's elveszti, ingadozó 's erőtlen.

Az illy állapotnál a' következendő szereket kell használni,

Vegyél: Büdöskő virágot,
Salétromot,
Fekete húnyort,
Tojásfejérét,
Aloét,
Babért,
Cserlisztet,
Tarnicslisztet,
Galgantgyökeret, mindenikből hasonló mennyiséget, mint egy négy vagy pedig hat, hat latot egyből. 'S ezekből fenyőmag liktáriummal, vagy kovásszal liktáriumát kell csinálni, 's reggel, délben, este egy evő kanálnyit kell adni.

A' takarmánnyal vegyest lehet a' marhának adni, retket, zeller levelet és gyökeret, petrezselyem levelet és szintén gyökeret is, nem külömben fenyőmagot, vöröshagymát. Vagy a' 60dik szám alatt lévő marha port kell használni.

59. A' borsos húsos marháról, melly hús borsókat vénusi nyavalyától származottnak tartanak, balúl némellyek.

Így szoktak nevezni a' szarvas marhánál azt a' jelenést, ha levágják, és a' mejj gödörben nem messze az oldal borda bőrétől, vagy a' tüdején csomókat, vagy lefüggő kissebb és nagyobb hosszúkás, vagy szőlőfürt formájú hús darabokat találnak.

Sok környékeken az illy marhát tisztátalannak egészségtelennek tartottak eddig a' mészárosok és elvetették.

'S mint ezt Vénusi nyavalyától származottnak tartották. De a' legújabb tapasztalások szerint, ez a' jelenés nem egyébb mint olly kövérség, melly magát a' mejjgödörbe vette, 's következőképen nem kell tőle tartani.

Nem kell tehát ezt nyavalyának tartani, mivel egyedül a' kövér marhának mejj gödrébe találtatnak az illy csomók, 's azon marha a' levágás előtt ép egészséges és vidám.

Vénusi nyavalyának nem lehet tartani, mivel úgy kevés marhát lehetne ezen nyavalya nélkül találni, mert a' nemzésbeli közösülés által, a' borjú már anyától kapná ezt a' nyavalyát.

Azonban ezen bajt a' hizlalás kezdetével el lehet fojtani.

Mindenek előtt vegyél finomúl porrá tört és ször szitán átvert egy font piskolcz májat,

's ebből adj mindennap a' hizlalandó marhának 1 latot éhes gyomorra, mellyett azonban liszttel és vízzel péppé kell kavarni. Harmadnapig megszünni kell. Ha a' fontot latonként béadogattad, tehát a' levágáskor legfeljebb vörös foltokat fogsz találni.

Illy formán 's móddal két fontot is lehet adni, mert a' piskolcz átaljában tisztítja a' vért, 's szaporítja az étekre való vágyakodást.

60. Marhapor, melly különféle nyavalyák előfordúlásainál igen hasznos, a' vért tisztítja 's a' hizlalást előmozdítja.

1) Adj a' marhának néha néha porrá tört piskolcz májat liszttel 's vízzel, vagy pedig fenyőmag liktáriummal összekeverve.

Ez az orvosi szer, tisztitja a' vért, nagyobbítja az étel vágyását, ellenáll a' gilisztáknak, 's minden egyéb insektumoknak, 's az állat meg nem kapja, azt a' nyavalyát a' mellyről az 59gik szám alatt szóllottunk, sőtt minden ragadós nyavalyák elhárítására jó óltalmazó szer.

2) Lehet még e' következendő szert használni:

Vegyél 1 font fenyőmagot,
1 font kalmusz nádát,
1 font vadgesztenyét, és
1 font konyha sót, mind ezt törd 's vegyítsd jól össze, 's mindennap adj a'

marhának étetés előtt lisztpéppel egy kalánnyit. Ezen szer által a' gyomor megerősítetik, a' hús jobb ízű lészen, 's a' következendő por mindenféle ragadozó marha nyavalyáknál a' legjobb és biztosabb praeservativum, minden tisztátalanságok eltávoztattatnak a' testtől.

3) Egy más marha por:

8 lat salétrom,
12 lat piskolcz máj,
8 lat sárga büdöskő,
6 lat torma,
12 lat tarnicsgyökér,
4 lat babér,
4 lat örvénygyökér,
4 lat seven fa,
4 lat egér fülfü gyökeret,
's egynehány maroknyi só. Ehhez mogyorófa virágot kell vegyíteni, 's minden harmadik vagy hatodik, vagy nyolczadik nap kell megnedvesítve a' marhának takarmányjára adni, vagy a' mi még jobb, fenyőmag bodza liktáriummal keverve beadni.

A' borjas marhánál kihagyja az ember a' babért és a' sevenfát.

Ha valamelly darab marha megbetegszik, és a' gazda nem tudhatja hirtelenében, hogy mi baj érhette, adjon nekie ezen porból három vagy négy kalánnyit.

4) Még más hasznos marhapor:

Vegyél sót, tarnicsgyökeret, 's mogyorófa virágot, még korpát, keverj tetszésed

szerint a' mennyit gondolsz össze, de mindenkor úgy, hogy a' só kitessék.

Ezen porból is lehet a' marhának gyakrabban, sött még egészséges állapotjában is adogatni.

61. A' nyelven való férgekről.

A' nyelvnek némelly részei gyakorta megvörösödnek 's megdagadnak, leginhább azon részecskék, mellyekbe az eledel ragadozni szokott, 's ezek azután meghosszabbodnak 's sokan balúl azt tartják, hogy férgek leptek el a' nyelvet. Ezen képzelt baj ellen nincs jobb mint:

Ecztet, mézet, fokhagymát, fénylőkormot venni, összekeverni, 's vele az állat nyelvét derekasan megdörgölni, 's ezt mind addig kell állandóan folytatni, még a' baj egészen meg nem szünt.

Szokás néha téglával dörgölni a' marhának nyelvét.

62. Szerek, ha valamelly marha nyavalyát azonnal meg nem lehetne ismerni.

Vegyél 8 lat porrá tört osztriga csigateknöt,

8 lat tisztított salétromot,

1 kvintnyi kánfort, a' kánfort egy pár szem mandula vagy dió béllel kell össze-

dörzsölni, 's jól összekevervén, minden órában adj két evő kalánnal. Vagy vegyél

4 lat büdöskövet,
4 lat tisztítot salétromot,
2 lat babért.
4 lat tormát,
2 lat terjéket,
2 kvintnyi kánfort,

mind ezt jól összekeverni kell, 's fenyőmag liktáriummal könnyebben béadhatóvá csinálni, 's azután a' mint a' szükség fogja kívánni, vagy minden órában, vagy csak minden másodikban egy evő kalánnyit beadni.

63. A' folyatást előmozdítani a' teheneknél.

Az öregebb teheneknél gyakorta sokáig tart, borjazás után, mig az állati testi közösülésre hajlandóságot mutatnak.

Az ösztönt az által lehet gyakorta ingerelni, ha minden szükség nélkül gyakrabban vezeti a' bikához a' gazda, ha ez nem használna, hát adjon egy itsze jó sört, ha ez nem találtatna, ugyan annyi bort. Hathatósabb még a' bornak munkálódása, ha belé 10, vagy 12 csöp körösbogár essentiát csöpögtet az ember, 's azután azonnal folyatásra vezeti.

64. Szer, hogy ha valamelly tehén nem akar megborjasodni.

1) Találtatik sok olly marha, mellynek belső hibája van, melly miatt meg nem borjasodhatik, 's ez ellen semmi segítség sincs.

2) Van olly marha, melly gyöngeségből a' hím magot, a' közösülés után, azonnal magától elereszti.

Az illy állatnak legjobb néhány napig egymásután egy és fél lat vasport mézzel vegyítve béadogatni.

3) Ha a' tehén azonnal a' megfolyatás után magától ereszti a' magvat, 's ha ezen felereszteséssel, a' szülő tagoknak némelly mozgósága 's izgása vagyon egybekötve, úgy ez a' nagy tüzességtől és érzékenységtől történik. Azért néhányszor salétromot kell adni, vagy alutt téjben, vagy savanyított káposzta lévben.

4) Némellyek minden vi'sgálat nélkül a' tehénnek ha megfolyatni nem akar, vérfüvet, agrimoniumot, pásztor füvet adnak bé.

5) Ha valamelly tehén gyakorta megfolyatik, tehát vérének tüzessége okozza azt, 's ez a' takarmány jóságától és sokaságától szokott származni.

Azért kevesebb eledelt kell nekie adni, 's néhány napig egymás után, hűtő italt, melly két lat salétromból, savanyúkáposzta lévben vagy alutt téjben vetve áll.

65. A' borjazásról.

Tizennégy nappal a' borjazás előtt főzzön a' gazda, néhány maroknyi lenmagot néhány itsze vízben, mind addig míg megnyálkásodik, 's ebből minden másod vagy minden harmadnap este kell adni.

2) Ha már megborjazott a' tehén, tehát a' kenyér fölső héjából kell levest készíteni vöröshagymával 's azt adni innia.

3) A' borjút sóval és korpával kell meghinteni, hogy az anyja annál szívesebben nyalogassa.

4) Néhány napig a' borjazás után mindenkor a' lenmag nyálkából kell neki adni.

5) Nehéz borjazásoknál, nem tanácsos a' marhának tüzesítő szereket adni, a' borjazás előmozdítására.

Bár minő legyen a' borjúnak helyezése, ha valamelly tagja kilátszik, azonnal könnyű vonogatás 's húzás által a' borjazást segíteni kell. Egyébként, ha a' tehén a' borjazás közbe igen elfárad, minekelőtte a' borjú megjelenne, tehát nem árt nekie egy kevés borlevest adni, hogy új erőre kapjon.

66. A' nádra gyümölcsről.

Ha a' nádra tisztúlása a' borjazás után magától nem megy, tehát a' teherhordó zsacskóhoz mintegy oda nőtt, a'vagy a' méh szá-

ja görcs által összehúzodott, úgy, hogy a' tisztúlás magától el nem mehet.

A' legközönségesebb szerek, a' mellyeket illyenkor beadni, szokás ezek:

1 maroknyi Egérfülfü gyökeret,
1 maroknyi csalánt magvával eggyütt,

két itsze vízben meg kell főzni 's beadni.

Vagy vegyél egy almafa' közép kergéből, törd-meg jól, 's adj egy kalánnyit a' tehénnek.

Bizonyosabb és foganatosabb, mind ezeknél a' következendő bánás módja:

Ha a' nádra gyümölcs vagy tisztúlás kimenetele akadályának görcs az oka, azt könnyen meg lehet próbálni egy újjal, mellyet az ember olajjal béken, 's ha csak úgyan a' görcsöt találja okának, a' következendő klistyélt kell adni:

1 maroknyi fejérmályva gyökeret,
1 maroknyi lenmagot,

két itsze vízben kell megfőzni, 's minekutánna átszüretett, egy pohár lenmag olajt kell belé önteni, 's befecskendezni.

Más esetben pedig legjobb, ha az ember balkezével megfogja a' köldök zsinórt, a' jobb kezét megkeni friss vajjal vagy olajjal, 's a' nádra gyümölcsét kihúzza. Hanem mindenekelött le kell az embernek körmét vagdalni, ne hogy valamit megsértsen a' marha' belső részében.

67. A' teherhordó zsacskó előeséséről.

Ha valamelly nehéz borjúzásnál a' gyümölcshordó zsacskó kidülled, fínom gyolcsot kell elővenni, lágy meleg vízbe mártani 's vigyázva visszatolni.

Azután a' következendő klistyélből kell a' gyümölcstartóba egy messzelyt béfecskendezni, 's ezt többszer is tenni, napjában mint egy háromszor vagy négyszer.

Vegyél 's törj-meg néhány darab fokhagymát, azután főzd-meg édes téjben. Azután keverj hozzá két kalán boreczetet, hadd még egy keveset főzni, szürd által 's adj hozzá még 1 lat tisztázott salétromot, várd meg még felolvadd, 's használd.

Vagy főzz egy maroknyi kerti zsálya levelet, és levét használd úgy mint az elébbi orvos szert.

Ha nem akar helyén maradni, tehát néhány napig egymás után a' következendő szerekből készitett klistyélt kell próbálni:

Vegyél 2 itsze vizet, 's főzz benne
8 lat tímár cserlisztet,
2 maroknyi ürmöt,
1 kvintnyi opiumot, 's átszürd.

Jó, hogy ha vérfűvet főz meg az ember, 's azt rakosgatja a' nemző részekre.

A' gyümölcshordó zsacskó gyúladásról lásd a' 44dik számot.

68. Az elvetéllésről.

Ha valamelly tehén borját hamarébb akarja letenni, vagy elvetélni, arról lehet észrevenni, ha sokszor úgy áll meg, mintha vizelleni akarna, hátulsó lábait szétveti, farkát felemeli, 's hátát púpra vonja.

Ekkor vér is szokott menni a' tehéntől, tölgye meglágyúl, 's az idétlen borjú elmegy a' tehéntől.

Az illy elvetéllésnek ritkán szokott a' gyöngeség oka lenni, hanem többnyire a' viaskodás, ugrás, megmelegedés, lökdösés, az oka.

Valami megelőző nehéz betegség is okozhatja az elvetéllést, nem külömben pálinkamoslék is, hogy ha vele gyakorta taplálják a' marhát.

Az illy eseteknél a' következendőkre kell figyelmezni.

1) Ha a' tehén elvetélt, úgy kell vele bánni, mintha valami nehéz betegségből lábolt volna fel. Mindenekelőtt könnyü eleséget és mértékletesen kell adni, 's gyakorta megfőzött lenmag nyálkát adogatni.

1) Ha még el nem vetélt a' tehén, tehát azon kell iparkodni, hogy nyugodtan maradjon az istállóban, 's minden órában egy fél lat salétromot kell az italába adni, nem külömben árpa lisztet bele vegyíteni. Ezt mind addig kell folyvást tenni, a' mig semmi erőlkedést sem mutat a' borjazásra.

69. Ha a' borjúk szopni nem akarnak.

1) Gyakorta a' borjú olly gyenge, hogy fel nem álhat, 's az ollyan borjúnak, az anyja tejét bé kell adni.

2) Lehet más valami betegsége is, 's ennek megismerésére kell törekedni.

3) Gyakorta fehér pattanásokat kapnak a' borjúk szájok környékin felvagdalgatta az ember, a' következendővel kell szájokat mosogatni: olvassz fel vízben sót, 's keverj hozzá mézet és eczetet.

Ezenkívül olvasd át, mind azt, a' mit a' 42dik és 43dik szám alatt mondottam.

70. Ha valamelly tehén nem hagyja magát fejni, vagy a' borjút nem hagyja szopni.

1) Ha a' tehénnek tölgyén pattanások, repedések, vannak, vagy ha a' tölgye megdagadt, ollyankor mind a' fejés, mind a' szopás fájdalmat okoz nekie. Azért azon szereket kell ezen bajnak eltávoztatására használni, a' mellyeket a' 2dik és 51dik szám alatt javasoltam.

2) A' fiatal marha tölgyét, első ifjúságától fogva gyakorta kell tapogatni, hogy lassan lassan megszokja, egyébként nem is hagyja magát fejni, ha megborjazik.

3) Ha valamelly tehén a' hátúlsó lábával

való rugdozást már megszokta, nagy fáradtságba kerül tőle elszoktatni.

Lehet azonban minden esetre a' következendő próbákat tenni:

A' fejés közben egy első lábát felkötni kell.

Vagy mind a' két fülét, valami rongyal bekötni.

Vagy mind a' két szemét be kell kötni.

Vagy vegyen az ember két ólom golyót, fúrjon középen lyukat, húzzon keresztül rajtok czérnát, 's vesse a' fülébe, a' fejés alatt.

Vagy tegyen az ember tükröt elejébe,

Vagy csöngessen csöngetyüvel, vagy pöngessen kaszát közel hozzá a' fejés közben.

Az illy készületek által figyelmesé tétetik, úgy hogy a' rugdozásról megfeledkezik.

71. A' véghurkának kidudorodásáról.

1) Hoszasan tartó hasmenésnél, nehéz borjazásoknál, gyakorta kidudorodik a' véghurka. Sokszor a' gilisztáik is ingerelhetik annyira a' véghurkát, hogy a' marha azt kitolja.

2) Mindenekelőtt jól meg kell kenni kezét olajjal, 's lassacskán visszatolni. Hogy ismét ki ne dudorodjék, 's azonnal a' következendő klistyélt kell a' marhának adni. Főzz meg egy maroknyi vérfüvet egy itsze vizben, azután szürd át, és fecskendezd be.

3) Ha a' véghurka megdagadott volna,

tehát mályvát, vagy a' mint néhol hívják papsajtot kell téjben megfözni, 's ezzel kell borongatni, ez által meglágyítani, 's azután csak úgy vissza dugni.

5) Jó, ha ezután az állatnak eret vágnak, hogy így minden nemű gyuladás megakadályoztassék.

5) Ha a' véghurkán már gyuladás lenne, azonnal meleg borral kell borongatni.

6) Ha a' véghurka ezután ismét elödudorodna, akkor már ennek a' tagoknak meglankadása elgyengülése lenne az oka. Azért a' következendö erösítö klistyélt kell adni.

Vegyél két itsze vizet, fözz meg ebben
meg nem égetett 8 lat cserlisztet,
2 maroknyi ürmöt,
1 kvintnyi opiumot, 's add felét lágy melegen klistyél gyanánt, minekutánna már átszürted.

72. Méreg, mérges gombák és füvek ellen való szerek.

Lásd 'a' 21dik és 25dik szám alatt való szereket.

Mindenek elött azon kell iparkodni, hogy a' méreg zsíradék vagy nyálkás szerek által bébonyolítassék. Ennek okáért lenmagot kell fözni, tejet, olajt, mennél több, annál jobb és foganatosabb kell az állatnak torkába béönteni, ezután lehet még klistyélezni is, ugyan csak lenmag nyálkával olajjal keverve.

Azt mondják, hogy a' vízben felolvasztott szappan is elnyomja a' méregnek halált hozó erejét.

Azt könnyen meg lehet ismerni, mikor jutott a' marha méreghez, vagy mérges növevényekhez, füvekhez. A' marha fél, 's fájdalmát mutatja, teste feldagad, óldala sebesen jár, 's rázódások mutatják magokat.

Ha a' méreg erejét az itt felül elöadott móddal elfojtottuk, tehát egymás után néhány napig nyálkás italokat, árpából, lenmagból kell adogatni, 's beléjök egy kevés salétromot vegyíteni.

Jó egyszer'smind hütő hashajtó szert adni, ez 12 lat csudasóból álhat.

73. Az istállóknak ártalmas gőzölgésektől kitisztítására való szerek.

Már a' bévezetésben eleinte mindjárt mondatott, hogy miként kell az istállóknak elrendelve lenni, hogy a' kigőzölgések 's a' marha egészségének felette ártalmas és veszedelmes kipárolgások szabadon kihúzodhassanak, 's így mindég fris és jó levegő legyen az istállókban.

Ha azonban valakinek vagy nem tartja kedve istállóját úgy alkalmaztattatni, vagy ha arra nincs alkalmatossága, tehát vigyázzon a' következendőkre:

1) Gyakorta kell az ajtókat, rámakat, ablakokat mosogatni.

2) A' ganéjt mindenkor azonnal az istállóból ki kell hányni.

3) Minden héten kétszer vagy háromszor az istállót ki kell füstölni. Ezen füstölésre boreczetet, fenyőmagot, puskaport 's izzó tüzes szenet kell venni, de ne tüzes vasat vagy követ, mivel a' vas és kő által a' levegő még jobban elrontatik.

A' puskaporból csak mindég annyit kell vetni, a' mennyit két újja közt felcsiphet az ember, hogy szerencsétlenség ne történhessen.

4) A' tapasztalás bizonyítja már azt, hogy a' fokhagyma 's vöröshagyma, mérget és a' tisztátalanságokat magokba szívják. Jól tehát ha mind az egyből mind a' másból egy maroknyit felfüggeszt a' gazda az istálloban, 's időről időre fel fel cseréli. Alólról a' gyökereknél néhány vágásoknak kell lenni.

A' Juhoknak és sertéseknek nyavalyaikról.

I. A' Juhok nyavalyairól.

BÉVEZETÉS.

1.

A' Juh nincs annyi nyavalyáknak kitétetve mint egyéb állat.

2) A' természet a' juhnak meleg öltözetet adott, a' melly ötet a' télnek keménysége ellen oltalmazza. Nem szükséges tehát nékie emberi szorgalmatoság által a' melegséget megszerezni, ha csak szánt szándékkal nem akarunk ártani.

3) Természeti alkotásánál a' juh a' szabad levegőre teremtetett.

Minden juhos gazdának tehát mindenek-elött arra kell vigyázni, hogy aklai tiszták, a' szellőnek könnyen megjárhatók legyenek, hogy minden rekedt levegő, kipárolgás hamar elhúzodjon.

Az akolnak egy szóval a' szabad levegő által olly igen megjárhatónak kell lenni, hogy mikor az ember felnyitja, szagáról se érezhesse, hogy benne juhok vannak. Azért több nyilásokat kell hagyni, több gőzkéményeket, mellyek rézsontosan álljanak kell az akol fedelén, csináltatni.

A' legjobb juh aklok azok, a' hol az akolnak óldalai deszkákból úgy vannak csinálva, hogy az oldalak és fedél között felülrül nyilások vannak, 's ezeken táblák úgy alkalmaztatva, hogy zivataros, essős havas időben lereszthesse az ember. Vagy úgy is lehet előre venni a' fedelet, hogy az esső, zivatar, 's hó semmiképpen se férhessen a' juhokhoz.

4) A' hideget minden ártalmas következések nélkül eltűrheti a' juh, hanem a' nedveség veszedelmes. Iszapos, mocsáros, nedves legelők dögleletesek. Az illy legelőkön találtatnak azon meztelen csigák, mellyeket az eledellel elnyelvén a' mételyes betegségbe esnek, 's ez által sok ezer darab juhok megdöglenek.

5) A' juhnak csak kevés vízre van szüksége, hanem ez mindenkor tiszta legyen. Álló tócska igen dögleletes. Az álló vizekben mindenféle apró bogarak férgek vannak, 's ezeket a' juh lenyeli, 's betegséget, hosszas nyavalyákat sokszor a' halált issza.

6) Száraz, szellős, sovány vidékek legkedvezőbbek a' juhtartásra, 's legelőre. Ha szabad akaratjokra bízza az ember önnön magoktól szabadon választják ki az ollyan kör-

nyékeket, ha mindjárt a' legkövérebb és legbújább mezők és rétek feküdnének is szomszédságokban, sött a' kövér mezőkön is csak a' sovány füveket keresik, 's jobban szeretik az ugarokat.

7) Nyárban leginkabb szereti a' hangafüvet. Télen legalkalmatosabb eledelök, száraz levél, borsó szár, komló, lóhere, 's megszárított pafrán, vagy paprágy (Farrenkraut) ez tölevelű erdőkben szokott nőni, fiatal korában levagdaltatik 's megszáríttatik.

8) Hogy a' só a' juhoknak felette kellemetes, egészséges és hasznos, azt minden ember tudja, némellyek ugyan azt vitatják és erősítik, hogy a' juhnak nem szükséges a' só, 's hogy csak akkor kívánja meg ha hozzá szoktatják. De ellenben bajos, és az egészségnek ártalmával történne, olly juhokat, mellyek már megszokták, elszoktatni akarni.

9) Arra vigyázzon leginkább a' juhos gazda, hogy juhait mind addig mig a' nap a' harmatot fel nem szárította, ne eressze legelőre. 'S azonnal a' mint már dér esik éjszaka, nem kell a' juhot éhes gyomorral a' legelőre bocsátani, hanem mindenkor elébb egy egy kis szénát adogatni. Szinte arra kellene tavaszkor is vigyázni, ha még nem teljes a' legelő.

10) Tanácsosabb mindenkor kevesebb juhot, és azt télen nyáron egyformán jól, mint sokat 's rosszúl tartani.

A' gyapjú is jobb az ollyan juhoknál mellyek mindég egyforma takarmánnyal jól és

czélerányosan tartatnak, mind azoknál a' mellyek lassan kövérednek meg.

11) Mennél jobban lenyírják a' gyapjút annál sűrűbb és finomabb lészen. A' juh fejét soha se jó megnyírni. A' szövő légy igen szereti tojásait a' juh fejére rakni, 's ha ezt kopasznak találja, azonnal oda tojja, 's ez nagy szédüléseket szokott okozni, ellenben ha a' fején a' gyapjú rajta van, azt nem teheti.

12) Mennél tovább hagyja a' gazda a' bárányokat szopni, annál jobb lessz a' fajta, 's annál nagyobbak, annál állandóbbak lesznek a' juhok.

Annakokáért a' bárányokat mind addig kell szopni hagyni, míg magok az annyok ellökdösik, eltaszítják magoktól, 's ez az időpont a' mikor az anya ismét érzi a' párosodási vagy nemzési ösztönt.

13) Ha a' juh szempilláji szép eleven vörösök, az mindenkor az épségnek és egészségnek a' jele. De ha halványak, sötétesek, feketék, tehát a' juhnak beteges állapotját mutatják.

14) A' juhok korát fogaikon lehet megismerni. Első esztendejekben 8 hegyes előfogaik vannak. Első és második esztendejök között elvesztik két középső fogaikat, 's helyettök két szélesebb és tompább fogakat kapnak. Egész ötödik esztendejökig így váltogatják kettönkint a' fogaikat, az új fogak mindenkor szélesebbek és egyszer'smind tompábbak is.

Fogaik nyolcz esztendős korokig szoktak megmaradni, most már ismét elvesztik két első fogaikat, de már helyettök nem nőnek mások, 's esztendőről esztendőre, mind addig, míg mind ki nem húlnak, kettőt kettőt vesztenek, úgy hogy tizenegy esztendős korokban már egyetlen egy előfogok sincs.

15) Azt tartják sok birkások, a' juh nyáját vagy aklot soha sem támadják meg a' farkasok és rókák, ha a' juhok nyakába kis puskaporos zsacskókat függeszt az ember.

16) Mind azon nyavalyákat, mellyeknek a' juhok alávetve vannak, a' szerekkel egygyütt, mellyekkel kigyógyítani lehet, ide teszszük.

Nro. 1. A' mételyről.

Nedves esztendőkben, 's nedves, posványos, iszapos, mocsáros legelőkön temérdek mesztelen métely csigák találtatnak, a' mellyeket a' juhok az eledellel eggyütt lenyeldekelnek.

Ezek a' csigák a' keserűt szeretik, 's azért az epe edények útján mennek, 's a' májba gyakorta dögleszto nyavalyákat okoznak.

Ezen betegséget a' következendő jelekről lehet megismerni.

1) Ha az ember a' gyapjút itt ott széjjel hajtja, tehát a' bőr, melly az ép és egészséges juhoknál pirosos szokott lenni, itt halavány, színetlen, mint egy holt, elállott, azon-

kivül lágy, 's a' tapintása puha, porhányos, úgy szólva, úgy hogy ha az illy betegségbe sínlödö juhoknak bőrét megnyomogatja az ember, többnyire gödröcskék maradnak, mellyek csak lassacskán töltödnek be.

2) Szintén ollyan a' szemeknek böre, a' száj, az íny, 's a' toroknak belsöje, a' foghús 's a' nyelv is halavány, 's mint egy kiholt. A' szemek homályosok, zavartak, 's béapadtak.

3) A' sinlödö juh fáradt, kedvetlen, rest, fejét leereszti, 's megfogy húsában.

4) Többnyire nem szokták étel vágyokat elveszteni, hanem folyvást esznek.

5) A' fejök felszokott dagadni, 's a' gyapjokat könnyen eresztik.

6) Végtére feldagadt a' hasok, 's ha kézzel ütögeti az ember, tehát érzeni a' hasban a' víznek ingadozását.

7) A' lélekzés mind addig könnyü, a' mig a' guga mutogatni kezdi magát, ezen gugába többnyire vizenyös nedveség szokott lenni, 's ekkor már a' juh nehezen 's fájdalommal vesz lélekzetet.

8) Végtére igen büdös 's nagy hasmenés következik, mellyet csak hamar a' halát vált fel.

9) Ez a' nyavalya nem ragadós.

Óltalmazó 's gyógyító szerek.

1) A' sót mint oltalmazó szert mindenek felett különösen lehet ajánlani. Hanem annyiszor a' mennyiszer akar, kell a' juhnak, 's annyit a' mennyit akar nyalni adni. Igen tanácsos az illy só közzé porrá tört fényes kormot adogatni, mivel ez férgek és gilisztáik ellen felete foganatos orvoság.

Jó a' cserfa hamut is vegyíteni a' só közé, vagy jó cserfa hamuból lúgot csinálni, 's ebből mindennap lehet egy pár messzelyt a' juhnak adogatni.

2) Ha a' nyavalya nem igen hatalmadzott el egészen, tehát mindenek elött a' mételynek a' májban való megölésére kell munkálódni, a' víznek a' vizellet edényeken való kihajtását, a' dugulások megnyitását 's a' megbetegedet állat megerősödését kell elömozditani.

a) Három napig egymás után a' következendő szert kell használni:

A' juhnak annyi vizet kell inni adni, a' mennyit csak kiván, de ebbe árpa lisztet kell vegyíteni, 's minden két itsze vízbe egy kvintnyi tisztított salétromot kell vetni.

Továbbad vegyél tiszta még soha ki nem főzött kényesöt, főzd-meg vízben, 's ezen vízből adj minden nap reggel és este egy egy jó messzelnyit inni. Délben pedig adj a' birkának egy fél lat fényes kémény kormot mézzel keverve.

Vagy vegyél 1 lat porrá tört osztriga csigateknőt, 20 grán kánfort, dörzsöld le egy mandulával, vegyítsd össze az osztriga csiga porral, 's adj belöle minden második órában egy fél kvintnyit a' juhnak.

Ezt az orvoslást az első három napban lehet alkalmaztatni.

b) Ezután a' következendő szert kell három vagy hat napig egymás után használni:

Vegyél 1 lat bürök fü extractumát,
1 lat Velenczei szappant,
2 kvintnyi megszárított, 's porrá tört tengeri csillát.

Mind ebböl egy mozsárban tésztát kell csinálni, 's napjában háromszor kell belöle adni, mindenkor 10 egész 12 gránumnyit. Egyszer'smind mindennap 2 kvintnyi máj aloet lehet adni, de éhes gyomorra, 's harmad nap múlva ugyan azt, 's a' mint a' környüllállások kívánják minden harmadik nap lehet belöle adni, mind addig a' mig az állat ki nem gyógyúl.

c) Ezen szerek után a' következendőket kell használni:

Vegyél 4 lat ürmöt,
4 lat cziczfarkkórót,
4 lat cardus füvet,
4 lat fenyőmagot,
4 lat tarnics gyökeret,
4 lat babért,
4 lat vasport, keverd mind ezt jól össze, 's adj belöle a' juhnak reggel és este 3 kalánnyit, ehhez adj két kalánnyi konyha

sót, 's egy maroknyi jó zabot. Ezt mindenkor az étetés elött egy orával.

Ezt a' port vagy mézzel liktáriumá kell csinálni, vagy vízbe vetni.

Ha ezt a' szert egymás után néhány napig használtad, akkor innet a' b) alatt lévö szereket lehet elövenni, ha a' környüllállások úgy kívánják, ha tudniillik, ha az ember észreveszi, hogy a' testben még van víz. És így kell ezeket az orvos szereket, mind addig mig a' juh egésszen ki nem gyógyúl felcserélgetni.

A' gyógyítás ideje alatt italúl a' következendöket kell adni:

1 maroknyi pitypangot Löwenzahn.
1 maroknyi fecskefark füvet,
1 maroknyi fügyökeret, 12 itsze vízben kell megfözni néhány minutumig, 's azután adj hozzá annyi sót, a' meddig a' juh szívessen issza.

A' takarmány közzé lehet cicoriát, cardust, és fügyökereket keverni.

Ha a' juhnak a' mételynyavalyánál egyszer'smind gugája is van, akkor azt varga árral meg kell nyitni, hogy a' víz kifusson.

Nro. 2. A' máj gyúladásáról, dugulásáról 's a' víz betegségről.

Mind ezek a' nyavalyák, ha jó felveszi az ember, nem más egyéb mint a' mételynyavalya, következésképen, ugyan úgy kell bán-

ni, a' belé esett juhokkal mint a' mételynyavalyánál.

Nro. 3. A' sárgaságról.

A' sárgaság a' tüdőnek megkeményedésétől származik. Ezen megkeményedés által az epe hólyag megnyomódik, 's a' helyett, hogy az epét a' belekbe kiontaná, a' vérbe önti ki.

A' sárgaságot arról lehet észre venni, hogy ha a' juhnál a' szemfehére egészen megsárgult.

De mivel átaljában és bizonyosan nem lehet tudni, vallyon a' máj megkeményedését nem okozták é a' mételycsigák, tehát legbizonyosabban cselekszik az ember, ha a' sárgaság nyavalyájánál ugyan azon szereket használja, a' mellyeket az 1ső szám alatt a' mételynyavalya ellen mondottunk.

Nro. 4. A' gilisztákról, és a' bélköszvényről.

Ha valamelly juhot a' giliszták háborgatnak, azról lehet megismerni, hogy: éhsége többnyire igen nagy, 's még is mind e' mellett sovány marad; reggel mindenkor szomjas; hasa gyakorta igen felpuffadt; 's sokszor ganéjába giliszták is találtatnak.

Ha mindjárt a' giliszták a' juhnak semmi egyéb alkalmatlanságot p. o. bélköszvényt nem

okoznak is, még is minden módon azon iparkodjon a' gazda, hogy emez hivatlan és minden esetre alkalmatlan vendégeket mennél elébb eltávoztassa, mivel másként a' juh húsra nem kaphat. Ezen nyavalya ellen leghasznosabbak azok a' szerek, a' mellyeket a' bélköszvénynél felhoztam.

A' bélköszvényt a' juhoknál, ugyan azon mezételen csigák, mellyek a' mételyt okozzák, ezek a' csigák vagy a' belekben, vagy a' gyomorban fészkelték magokat. Nem külömben a' gilisztáks is szerezhetik ezt a' nyavalyát.

Mind a' csigák mind a' gilisztáks, harapdosásaik által a' juhoknak nagy fájdalmakat szoktak okozni.

A' juh lábaival kapállodzik, fülei hidegek, felette nyughatatlan; összehúzódva áll, izzad gyakorta az egész testén; leveti magát, hányja 's veti ide 's tova magát, azután fel fel ugrik.

Mivel pedig azt meg nem lehet tudni mi okozza ezt a' bélköszvényt, a' mesztelen csigák é, vagy a' gilisztáks, tehát egyszerre mind a' kettőt üzőbe kell venni.

'S ha a' bélköszvénynek az oka a' vérnek szerfeletti csípősége lenne tehát még a' csigák és a' gilisztáks ellen való szerekhez, még a' vérnek csípősége ellen való szert is lehet beadni, vagy vele vegyíteni.

Ennekokáért vegyél:

4 lat porra tört tojáshéjat,

1 font konyhasót,

8 lat fénylő kémény kormot,
3 lat űrmöt,
2 lat zöld dió héját,

mind ezt jól összekeverven, együtt jól összetörni kell, 's a' juhnak ezt adogatni nyalogatásra.

Ha a' juh nagy fájdalmában nem akarná nyalni, tehát minden fél órába, vízzel vegyítve egy evő kalánnyit kellene neki beadni.

Jó, hogy ha kényesőt vesz ember 's azt vízbe vetvén, a' vizet felforralja, 's ezen vízből mindennap egy messzelyt ád inni a' juhnak.

Egyszer'smind azon kell iparkodni, hogy összevagdalt fokhagymát adhasson bé a' gazda.

Vagy vegyél, 's adj nyalni,
2 font konyhasót,
8 lat fénylő kémény kormot,
4 lat űrmöt,
4 lat tarnics gyökeret,
2 lat zöld dió hajat,
4 lat tojás héját,
4 lat fokhagymát,
8 lat csudasót.

Ezen orvos szerek használása mellett minden másod nap lehet 1 lat áloe májat adni a' juhnak. De mind e' mellett mind ezen orvos szerek a' bélkőszvénynél, hol hirtelen enyhülést kell szerezni, mind hosszasak.

'S így hirtelenében a' következendő szereket kell a' juhnak adogatni:

1 maroknyi sót,
1 lat fénylő kémény kormot,
1 lat ürmöt,
1 lat tojás héjat,

Igen hasznos, ha az ember a' bélkösz-vénynek elnyomására fa vagy káposzta levél-be egy fél lat terjéket nyomhat az állatnak torkába bé.

Egyszer'smind édes téjjel, mellybe czit-vor vagy is giliszta port vegyitett az ember, klistyélezni kell.

Ha van az embernek annyi ideje, hogy kényesővel vizet forralhasson fel, tehát czit-vor mag helyett keverjen illyen kényesős vi-zet a' téjhez.

Hasznos a' juhnak az illyen vizből ital gyanánt is adni.

Ha a' juh enyhülést és könnyebbséget nyer ezen orvos szerek által, tehát csak folytatni kell a' béadást, és azután 1 lat aloe májjal és 4 lát csudasóval hasnyilást szerezni.

A' cserfa hamuból, vagy ennek szükében akár micsoda fa hamuból készitett lúg is igen hasznos a' giliszták ellen.

Igen sok orvos szereket a' giliszták ellen találhatni még a' 24 szám alatt a' szarvas marhának hasonló betegsége leirásánál.

Nro 5. A' gugáról.

Nedves esztendőkben gyakorta meggugásodnak a' juhok, 's ezek a' gugák meg vannak vízzel telve. A' métely nyavalyában és a' vízi kórságban is gyakorta gugát kapnak, 's ha valaki juhon gugát lát bizonyos lehet hogy a' juh vagy mételyes nyavalyában vagy vízi korságban sinlődik. Következendőképen ugyan azon szereket kell a' gugánál használni, mellyeket az említett nyavalyáknál szoktunk elővenni, sőtt még szükséges a' gugát, hogy a' víz kifolyjon varga árral átszúrni.

Nro 6. A' Juhrühről.

A' rüh mindenkor legelősször ott mutatja magát, a' hol nem nő gyapjú, p. o. a' nemző részeken, az elő lábakon 's más olly helyeken. A' rühös juhok a' hátúlsó lábaikon kezdenek sántítani.

A' rüh ragadós, 's a' rühes juhot azonnal el kell a' többi egészséges juhoktól választani.

A' juhrüh ellen következő szereket lehet ajánlani:

1) Két napig egymás után 6 granum keleti Moschust kell adni, 's ettől meggyógyúl. De ez a' szer felette drága.

2) E' helyett lehet ezt is adni:

fél font tarnics gyökeret,
fél font kardus füvet,
fél font ürmöt, és
8 lat büdös követ, mind ezt porrá kell csinálni, 's hozzá egy font sót keverni, 's a' rühös juhnak belöle mindennap kétszer adogatni mint egy két, vagy három latot, mind addig a' míg meggyógyúl.

3) Vegyél büdöskö májat, annyit a' mennyit gondolsz szükségesnek. 's keverj hozzá annyi mézet, a' mennyi szükséges, 's csinálj belöle kenöcsöt.

Ezen kenyöcsel kend meg a' rühös helyeket, 's belsöképen használd azon porokat a' mellyeket a' 2-dik szám alatt előadtam.

4) Kapadohányt leforrózni, 's ezen levéllel kell a' juhokat mosogatni.

5) A' rühös szempillákat és állakat mindennap téjföllel kell békenegetni, mivel másként könnyen összenyöhetnek az orrlyukak, vagy a' juh is könnyen megvakúlhat.

6) Az anyajuhoknak a' meghágatás után egyedül csak sót és büdökövet kell adogatni, egyébként könnyen elvetélhetnek.

7) Ha a' nyavalya makacs 's a' könnyübb szereknek nem akar engedni, tehát azon szereket kell használni, mellyek a' szarvas marha rühéröl a' 17-dik szám alatt előadattak, de természet szerint azon orvos szernek, mellyet az ember szarvas marhának adogat, csak egy harmad részét kell beadni.

Különösen tanácsolnám, hogy a' juhnak

mindenekelőtt egy messzely kényesö víz adatassék bé.

8) Némellyek téli zöldet, fejérmályvát és örvénygyökeret szoktak vizben főzni, mindenikből egyformán véve, 's azután a' rühös helyeket ezzel szokták kenegetni, 's azt állítják hogy használt.

9) A' következendő szert mind a' rüh, mind a' juhtetü ellen lehet használni, vegyél:

1 font kényesöt,
fél font Velenczei terpetínt,
1 fél messzely terpetin olajt, és
2 font disznózsírt. Ezt egy mozsárban mind addig kell dörgölni, mig a' kényesö elannyira egyesül a' többi szerekkel, hogy semmi golyócskák sem maradnak.

Ezután a' fejétől kezdve a' hát gerinczén farkig ketté választani kell a' gyapjút, úgy hogy a' bőrhöz nyúlhasson az ember, 's ezt a' nyilást végig keni azzal a' kenyöcsel.

Hasonlóképen el kell választani a' lapoczkákon 's a' hason.

Illyenkor nem kell félni a' ragadóságtól, hanem azonnal a' nyájhoz lehet bocsátani a' békent juhot, mivel kevés napok múlva kiszárad a' rüh.

Az illy kenyöcs által sem a' juh sem a' gyapjú nem szenved.

Sött ezen kenyöcsel a' juhtetük, mellyek állandó csipéseik által nyughatatlanítják az állatot és alkalmatlankodnak neki, sött még ép és egészséges vérét is kiszívják, azonnal kiüzetnek 's megölettetnek.

10) A' következendő gyógyító szerről azt mondják, hogy minden kenegetés nélkül elüzi a' juhrühöt.

Tudniillik: mindennap reggel piskolcz májat kell kenyérben a' juhnak béadni, 's ezután mind reggel mind este egy maroknyi összetört fenyőmagot, sót és zabot kell a' takarmány közé vetni.

Tizennégy nap múlva elpusztúl a' rüh, ha a' rüh hártya a' börtől elvált akkor a' juhokat meg kell föröszteni.

11) A' következendő szert is jónak állítják: ha az ember mosó víz gyanánt használja,

másfél lat krispány,
0 lat kapadohány, és
24 rész simri vagy sesti kémény korom.

A' kémény kormot mindenek előtt le kell forrózni, 's 12 óráig bétakarva a' nélkül, hogy hozzá nyúlna az ember edényben tartani.

Ezután ezt a' lúgot úgy mint a' mosó lúgot szalman le kell szürni. Ezután a' dohányt néhány óráig ezen lúggal kell főzni, 's azután kifacsarni. Ezután a' porrá tört krispányt kell bevetni, meg ismét lasacskán mind addig főzni, a' míg elég erős, ezt pedig így lehet megpróbálni: egy csöppet juhtetüre kell csöpögtetni, ha a' tetü abban a' pillantásban megdöglik tehát a' víz jó, ha nem, még tovább kell főzni.

Ezen mosdó vizzel tehat mindenütt jól meg kell a' juhokat mosni, 's a' mosás után legalább hat napig egymás után ki nem kell a' juhot essőre ereszteni, de az sem jó, ha a' szabad ég alatt hál.

Ha a' rüh az első mosásra el nem múlik, tehát ismételni kell azt.

Nro 7. A' juhtetűk ellen való szer.

1) Főzz kapadohányt vízben 's mosd vele a' birkát. Ennél jobban szokott használni a' portobák.

2) Vagy vegyél erős eczetet és olvassz fel benne sót, 's mosd meg vele a' juhot.

3) Jónak mondják azt is, ha petrezselyem magot hinteget az ember a' gyapjúba.

4) Erős ganéj lév a' ló 's szarvas marha istállóból szinte jó a' tetűk ellen.

5) De mivel a' mosás sokáig tart, és sok alkalmatlanságokkal jár, 's nem is lehet a' gyapjú miatt hozzá férni jó, tehát vegyél kényesőt 's dörzsöld disznózsírral mind addig, a' mig semmi kényesö golyóbisocskák sem maradnak.

Ebből a' kenyőcsből vagy bőrre, vagy posztóra kell kenni, 's a' juhnak a' nyakára kötni, 's a' tetűk azonnal elvesznek.

Nro 8. A' kerengésről.

Gyakorta olly állapotban látjuk a' juhot, hogy egy circulusban el kezd forogni környös körül oldalvást tartván testét, azután el elesik, de mindjárt fel kél.

Ide 's tova tántorog, fejével mindennek neki szalad, minden vidámságát elveszti, a' takarmány nem esik neki olly jó izün mint másszor, gyakorta az orrából vér folyik, 's a' juhnak ezen nyavalyás állapotját kerengésnek nevezik.

Ez a' nyavalya a' juhoknál többnyire nyárban törik ki. Az ifjú juhoknál gyakrabban szokott előfordúlni mint a' véneknél.

Ha ez a' betegség a' főben lévő víztől származna, tehát izzasztó 's vizellet hajtó szerek által kellene iparkodni eltávoztatni.

Ennek eszközlésére legjobb a' következendő szereket venni:

1 lat Velenczei szappant,
8 lat törött fenyőmagot,
1 kvintnyi tengeri csillát, jól össze kell vegyiteni, 's a' beteg juhnak mindennap belőle egy kvintnyit adogatni.

Azonban ma már tudjuk, hogy ezen betegségnek többnyire más okai vannak.

Tudjuk azt mint üldözi a' szövő légy a' juhokat, 's tojásait is a' velő fedőbe, borítékjába rakja, itt azután a' férgek kifejtődnek 's a' juhnak ezt a' betegséget okozzák.

Ezen betegség ellen legjobbb a' következendő szereket elővenni.

1) Törj kapa dohány levelet fínom porrá, 's egy cső által fújj az orralyukába, 's ez által a' férgek megöletnek. —

2) Felnőtt juhoknak reggel és este egy borsonyi nagyságú ördögszart kell adni, 's legfeljebb 12 nap múlva meggyógyúlnak.

3) El mellőzni lehet ezt a' betegséget, ha a' halántékra vagy agyára szurok flastromot rak az ember, a' vagy ha a' bárány fejét soha sem nyírják meg, mivel akkor a' veszedelmes insectum szúrását nem alkalmaztathatja.

Nro 9. A' Juhhimlőről.

Ha valamelly juh himlőbe esik, tehát szomorú, a' takarmány nem igen kell neki, a' mint a' nyavalya erősebb vagy gyengébb, nem kérődzik, szemei elhomályosodnak, 's feldagadnak, 's folyvást könnyeznek, folynak.

Fején, hasán, hátúlján, lábainak belső részein, legelősször mutatják magokat a' himlők.

Ez a' nyavalya ragadozó, úgy valamint a' gyermek himlő, 's szinte igen veszedelmes.

Azon himlők, mellyek jó megtelnek, domborúk 's magasak, fehér, sárgások, 's vörös karimával vannak körúlvéve, azok nem veszedelmesek, 's ezek ellen semmi orvoság sem szükséges.

De ha nem telnek meg, egymásba folynak, halványak maradnak, vagy épen kék feketék lesznek, akkor rosz természetüek, mivel a' himlőméreg a' testben megmarad, 's a' belső nemesebb részekre száll.

Gyakorta a' természet gyenge a' méregnek kihajtására; 's gyakorta megmenekedett már az által egy ollyan elgyöngült gyermek az által, hogy vörös bort adtak neki inni.

Én tehát azt tanácsolnám, hogy ezt a' juhoknál meg kellene próbálni.

A' betegség eleje épen ollyan mint a' gyermekeknél, azért a' juhokkal épen úgy kell bánni mint a' gyermekekkel, kik himlőznek.

A' szemeket gyakorta meg kell nedvesíteni édes téjjel, hogy nyitva maradjanak.

A' nyavalya elragadását leghatalmasabban lehet megakadályoztatni, hogy ha azon juhokat, mellyek legelősször elkapják ezt a' nyavalyát elkülönözi, az az: elválasztja az ép és egészséges juhoktól, vagy azonnal levágja, 's szőröstől, böröstől, húsostól, valami távolydad helyre a' hová a' juhok nem járnak, 's ezt a' bánás módját, még az oltásnak is elébe teszem.

Nro 10. A' rózsáról, vagy a' mint néhol nevezik, Szent Antal tüzéről, vagy még máshol folyosóról (Rothlauf) a' juhoknál.

Az ezen nyavalyában sinlődö juhnak nagy a' forrósága, 's a' fene közönségesen a' fején kezdödik, 's itt mind a' húsát, mind a' börét elemészti.

A' kina kéregnek belsőképen való használása sokaknál ajánltatik.

Főzz tehát kínakérget, 's borogasd vele a' folyosós helyet.

Nem árt, hogy ha a' sérelmet só spiritussal, és Salamiak spiritust mésszel, vagy óneczettel, vagy épen meszes vízzel kimossa, és belöle borogatásokat csinál az ember.

Ezen felül jó, hogy ha a' juhot egy meszszely lágy meleg vizbe 1 lat salétromot vetvén, klistyélezik.

Lehet még összekeverni:

8 lat salétromot,

4 lat Salamiat, és ebböl mindennap háromszor egy kvintnyit adni a' juhnak.

Nro 11. A' juhok náthájáról vagy a' juhtakonyról.

Ezt a' betegséget arról lehet megismerni, ha a' juhnak taknya 's nyálkája az orrából

folyik, a' minél közönségesen az orrlyukak és a' fő megdagadni szokott.

A' takony kifolyását minden módon elő-mozditani kell iparkodui, mivel hogy ha ki nem megy a' testből könnyen okozhat tüdő rothadást.

Azért vegyél egy vesszőcskét, kösd körül gyapjúval, 's csiklándozd gyengécskén a' juh orrát addig, a' mig el kezd tüsszenteni.

Vagy jobb, még vegyél:

2 lat Spanyol kaprot,
1 kvintnyi kánfort,
1 kalán faolajt,

törd 's keverd ezt mind jól össze egy mozsárban, 's kend meg ezzel egynehányszor a' birkának orrlyukait.

Lehet néha néha egy kevés portobákot is orrlyukába tenni.

Belsőképen a' következendőt kell használni. Vegyél:

1 font örvény gyökeret,
1 font fejér pimpinella vagy földi tömény gyökeret,
1 font izsóp füvet, és
1 font bodzavirágot, törd mind ezt jól össze, keverd meg sóval, 's adj a' juhnak háromszor belőle mindenkor kétszer egész három latot.

Ökörnyelv vagy atraczél füvet is jónak mondják, ha sóval nyalni adják a' birkáknak.

Nro 12. A' tüdő rothadásról és a' száraz betegségről.

A' takonyból könnyen származhatik a' tüdő rothadás; szintén úgy azon portól, mellyet a' juhok menet közben, vagy a' takarmánnyal bészívnak.

A' juh folyvást köhög, gyapját ereszti, teste fogy, labai megmelegednek, 's inyje megfehéredik. Vegyél tehát:

8 lat örvénygyökeret,
8 lat ibolygyökeret,
2 lat szigorált,
2 lat szattyú füvet vagy útifű,
2 lat kakukfüvet,
2 lat édes gyökeret, csináld porrá 's adj belőle a' beteg juhnak naponkint háromszor, mindenkor egy latot.

Eledelül adj neki szattyúfüvet, kerti rezsukát, útifüvet, zsályát, fekete afonya levelet, szigorált.

Italúl pedig adj savót vízzel vegyítve, vagy forráz le árpalisztet, 's ha meghül add italúl.

Örvénygyökeret, babért, fenyőmagot, nyárfalevelet sóval vegyítve igen szereti a' juh, 's igen jónak és hasznosnak mondják minden rothasztó nyavalyák ellen.

A' rothasztó nyavalyákra hajlandó juhoknál jónak mondják a' következendő szert:

1 font durva gipsz lisztet,
3 font korpát,
4 lat fenyőmagot, finomúl összetörni, jól összekeverni, nyalni adni.

Ebből a' porból mindenkor az étetésnél a' tiszta jászolba kell hinteni, 's felibe azután zabot, mellyet egy keveset megnedvesíteni kell, hogy a' por jobban reá ragadjon a' megnedvesitett zabra.

Mennél tovább haladt már a' nyavalya, annál többet kell iparkódni ezen porból a' juhoknak adni.

A' jászolt mindenkor ki kell jól tisztítani, hogy az orból kifolyó nedvességből és tisztátalanságból semmi se maradjon benne.

Egy egész nyáj egyszerre meg nem betegszik, hanem csak lassan lassan, de ez mind egy, minden juhnak melly a' nyájjal járt, mind addig kell ezen porból adni, a' míg az ember észre nem veszi hogy meggyógyúltak, 's tanácsos mindenkor az ép és egészséges juhokat a' betegesektől elválasztani.

Lásd a' felolvasztó szereket a' XI. alatt, 's a' 45dik számot a' szarvas marhának tüdő rothadásáról.

Nro 13. Egészséges keverék a' juhoknak nyalni való.

Vegyél szárított fenyőmagot, ürmöt, tarnicsgyökeret, mindenikből egyformán, és törd mind lisztté, 's keverj annyi sót, a' mennyit gondolsz hogy elégséges, 's ezen nyalni való keverékből adj gyakrabban a' juhoknak és így némelly nyavalyáktól meg fogod őket oltamazni.

Nro 14. Kificzamodásokról, sebekről, összezúzásokról a' juhoknál.

Lásd mind azon orvos szereket, mellyeket a' szarvas marhának hasonló bajainál előadtam a' 30 és 53-dik szám alatt, nem külömben azon orvos szereket is, mellyek a' XIVdik osztályban foglaltatnak.

Nro 15. A' juhok' vérvizelletéről.

Törj meg Spanyol kaprot 's keverd sóval össze, 's add a' juhnak hogy nyalja. Hasonlóképen ökörnyelv fü az az átraczél magvát.

Nézd a' szarvas marhának vérvizellete ellen való szereket Nro 6.

Nro 16. A' hosszas köhögés ellen való szer.

A' tüdő 's máj száradásnál, a' birkák köhögnek; hanem gyakorta köhög az öregebb birka a' nélkül, hogy valamellyikében ezen nyavalyák közül szenvedne.

Jó az illy birkának takarmánya közé egy kevés görög szénát 's úti füvet keverni.

Vagy adjon neki a' gazda egy fél meszszely borban néhány napig az az: addig míg köhögése megszünik 1 lat mandola olajt bé.

Vagy adjon bé Árongyökeret, vagy konytvirággyökeret, örvénygyökeret, fokhagymát, vöröshagymát és godirczot (Schöllkraut) sóval vegyítve.

Nro 17. Orvos szer a' bárányok száján való tűz ellen.

Ha a' bárányokat a' legelőre hajtják minekelőtte a' nap a' harmatot felszárította volna, tehát szájokon pattanásokat kapnak.

Ezen bajnak elhárítására vegyél sót és izsopot mindenikéből egyformán, keverd jól össze 's mosd és dörzsöld ezzel nyelvét, száját, tehát bizonyosan el fog múlni.

Nro 18. A' juhok megdagadt csecseik orvoslására való szer.

Napjában kétszer vagy háromszor kell a' megkeményedett és feldagadt juhcsecset a' következendő kenyőcsel kenegetni.

Vedd egy pár tojásnak a' fejérét, ehhez egy kevés sáfránt és faolajt, 's keverd ezt mind jól össze.

A' tejet mind addig kell jól kifejni, míg végképen el nem marad: a' megmaradt téjnek eloszlatására a' következendő szereket kell használni:

Vegyél 2 rész vitriolizált borkövet, 's egy rész salétromot, 's adj napjában kétszer, mindenkor két kvintnyit a' juhnak.

Vagy adj egyszerre vízben felolvasztva két kvintnyi konyha sót, és egy kvintnyi salétromot.

Egyébként pedig láss a' 2-dik szám alatt a' szarvas marháról elöadott szerek között többet.

II. A' sertések nyavalyáiról.

Közönséges példabeszéd, hogy a' kés legjobb orvosa a' disznónak.

Az ugyan igaz, hogy a' disznók orvoslásával nem messze megy az ember, mivel csak nagy erőszakkal 's felette nehezen lehet nekik valami orvos szert beadni.

Nem akarom még is mind azon orvos szereket elhalgatni, mellyeket a' sertések nyavalyáiknak meggyógyításában jónak és hasznosnak tapasztaltam.

Mindenek előtt ajánlom, hogy soha se adasson a' disznónak forró eledel, ne is adjanak neki egyszerre sokat, hanem inkább többször és keveset. Nem kell még a' disznó elől sem kímélleni a' sót, hanem a' mint 3ik, 4dik és 5dik számok alatt kijegyeztetett kell használni, 's így ezen állat a' mellynek olly nehéz orvosi szereket adni, sok nyavalyáktól megoltalmaztatik.

Nro 1. A' sertések úgy nevezett kereszt csont fenéjéről.

Azon sertés, melly ezen nyavalyában szenved megbénúl, alig álhat hátúlsó lábain, és csak nagy nehezen vánszorog. Ha a' nyavalya igen elhatalmadzik, tehát sörtéji kiszoktak húllani, 's ha az ember kitépdeli, tehát töveik véresek.

Mindjárt lúggal vagy sósvízzel kell kimosni iparkodni a' száját.

Belsőképen pedig a' következendő szert kell neki adni:

1 fél font antimoniumot az az: piskolczot,
fél kvintnyi kánfort,
1 kvintnyi büdöskövet, mézzel golyócskákká kell csinálni, 's mindennap egyet egyet mind addig adogatni, a' mig a' sertés egészen meg nem gyógyúl.

Eledelül pedig egy kevés savót, korpával vagy lisztel keverve kell adogatni.

Nro 2. A' sertések nyelvén támadni szokott, árpa szemnek neveztetett pattanásokról.

A' sertés gyakorta egy borsónyi nagyságú pattanást kap az innyén vagy máshol a' szájában, 's e' mellett gonosz igen hamar elterjedő hideglelése van. Ebben a' nyavalyában 24 óra alatt elveszhet.

Ekkor az állatnak nem kell semmi eledel, szemei homályosak, az orrával turkál,

feje lába reszkedesz, 's félénkül röfögni szokott. Ebből azután, torokgyúladás szokott támadni.

Úgy látszik ezen bajnak nagy hasonlatossága van azon nyelvpattanásokkal, mellyek a' szarvas marhánál is elöfordúlni szoktak, 's maiglan még ez ellen nem tudnak más orvoságot mint a' hólyagnak felmetszését, valamint a' szarvas marhánál 's azután sóval 's eczettel való kimosását.

Lásd a' 43-dik számot a' szarvas marhánál.

Nro 3. A' sertéseknél találtatni szokott férgekről.

A' sertéseknél találtatnak néha némelly pondrók, férgek, mellyek sem a' húst, sem a' vért meg nem rontják, 's így nem lehet nyavályának nevezni.

Az olly sertésnek, mellynek ezen pondró férgei vannak szava rekedt, 's nyelve alatt sok pattanások vannak.

Az illy fergeket a' következendő módon lehet kiírtani:

1) Olts el egynehányszor vízben égő cserfát 's add azt italúl.

2) Szórj mindennap a' moslékra egynehány maroknyi hamut, vagy adj gyakorta fahamuval készült lúgot.

4) Ha a' sertéseket borsóval vagy lencsével hizlalják, akkor is elmúlik ez a' betegség.

5) De legbizonyosabban elüzheti ez a' betegség, hogy ha hetenként a' disznóknak kétszer egy egy késhegyni, vagy fél kvintnyi piskolczot ád az ember fínoman megtörve, vagy a' mi még jobb kenyeret piskolczmájjal.

A' piskolcz kitisztítja a' vért, és az ételvágyat megszerzi, vagy nagyobbítja.

Nro 4. A' sertéseket mindenféle nyavalyáktól megoltalmazó szer.

Ez a' hatalmas szer épen az elébbi számban említett piskolcz vagy piskolcz máj.

Hogy a' sertések szembetünőképen hizzanak 's egészségesek legyenek, nincs jobb mintha kenyérben, fínom porrá tört piskolczot adogat az ember hetenként egy fél kvintnyit kétszer.

Jó és hasznos ha a' sertés bőven kap sót.

Ha pedig egyébként valami ragadós nyavalyákat vesz észre az ember a' sertések között tehát porrá tört büdöskövet kell kenyérben adni.

Továbbá jó, a' ragadós nyavalyák ellen örvény 's bojtorjány gyökeret a' moslékba vetni.

Nro 5. A' hizlalás sikeres előmozdításáról.

Ezt semmivel sem lehet olly foganatosan tenni, mint a' sokszor említett felette hasznos piskolcz és a' só által.

Nro 6. A' szédűlésről.

Ha a' sertések fejében víz van, vagy más hibájok van, tehát fejöket oldalvást tartják és környöskörűl futosgálnak. Akkor legjobb nekik reggel, délben, este a' moslékba hat levél szirontágot, (Brennkraut) Ranunculus sceleratust adni. 'S ha egy idömúlva ez nem használ, úgy bizonnyára semmi sem használ más mint a' kés.

Nro 7. A' megzabálásról.

Ha valamelly sertés megzabált, baja többnyire magától szokott elmúlni.

Lehet azonban nekie 1 lat terjéket beadni.

Vagy vessen az ember cseresnye, szilva 's egyéb magokat elejbe, ha ezt megeszi úgy nem nagy a' veszedelem, 's a' magvak szerte harapdosása által, az emésztő edények nagyobb mozgásba jönnek, 's így a' megzabálástól leghamarébb meggyógyúl az állat.

Hasznos, ha az ember egy keveset megmetszi a' sertés fülét, hogy így egy kevés vére kifolyjon.

Nro 8. A' malaczok himlőiről.

A' malaczok mindjárt első ifjúságokban, vagy néha fél esztendős korokban, himlözni

szoktak. A' himlő hamuszín barna pattogás, és mennél fiatalabb az állat, annál könnyebben haladja meg a' betegséget. Néha eltart hat vagy nyólcz hétig is, még az állat a' nyavalyából kigázol.

Az egész betegségnél legfőképen arról kell gondoskodni, hogy az állat meg ne nedvesedjen, vagy magát meg ne hütse. Igy hát hideg és nedves időben nem kell kihajtani, mert a' pattanások vissza verödnek, és az állat megdöglik.

Belsőképen egy hat hetes malaczkának reggel és este, egy jó késhegyni fele babért, 's fele büdöskövet kell adni.

Mosni vagy valamivel kenegetni teljeséggel nem jó a' himlőt, de legjobb már a' száraz hártyát valami rosz fésüvel lefésülni.

Tartalom.

Az orvos szerek lajstroma.

Szám	Lap
I. Hashajtó szerek	20
II. Hűsítő szerek	21
III. Fájdalom és görcscsillapítók, tompítok és álomszerzők	23
IV. Izzasztó 's a' külsőre munkálodó szerek	—
V. Gyomorerősítő 's szélhajtó szerek	25
VI. Vizelletre hajtó szerek	—
VII. Orvosszerek a' föveny és kő ellen	27
VIII. Giliszták ellen való szerek	28
IX. Nyál bonyolító szerek	30
X. A' savanyuságot vagy a' vér élességet emésztő szerek	31
XI. Felolvasztó szerek köhögésnél, tüdő vagy mejbetegségeknél	—
XII. A' rothadás, 's megrothadt csípőseg ellen a' testben	33
XIII. Erősítő szerek.	—
XIV. Külső gyógyító szerek, lohasztásra, 's lágyításra	34
XV. A' klistyélekről	46

A' marha betegségekre alkalmaztató szerek.

1. A' borjúk ugy nevezett szivürülése ellen	49
2. A' tehén tőlgye' dsganatja ellen	—
5. A' hasmenés 's vérhas ellen	50
4. A' borjúk fejér ganéjolása ellen	55
5. Tetvek ellen	—
6. A' vérvizellésről	56
7. A' forróságban való hirtelen ivás következéséről	58
8. A' fogmozgás ellen	59
9. Az aranyérről	60
10. A' gutaütésről	61
11. Az úgy nevezett rózsa ellen	63

Szám	Lap
12. A' csont korság ellen	63
13. A' friss lóherétől vagy más egyébtől 'való hirtelen felfúvódás vagy felpöffedés ellen	65
14. A' golyva ellen	67
15. A' fark féreg ellen, a' szarvas marhánál	—
16. A' rüh, bőr pörsögés és kosz ellen	69
17. Bögöny szúrások ellen	71
18. A' vizellet tartóztatásáról	72
19. A' kehköhögésről vagy a' kehről	—
20. A' sárgaságról	75
21. A' bél köszvényről vagy kolikáról 's görcsről a' borjúknál	76
22. A' vízi kórságról	83
23. A' vérhasról	86
24. A' férgektől és más insectumokról	—
25. Az elveszet étek vágyásról, a' megzabalásról, gyomorfájásról és a' farkas éhségről	88
26. Szembetegségek	93
27. A' tagok kiszáradása ellen	96
28. Az úgy nevezett pók, vagy hólt tetem ellen	97
29. Kificzamodásról	98
30. Összezúzásokról, sebekről, daganatokról, és fekélyekről	—
31. A' körmöknél támadó daganatokról és sebekről	100
32. A' fül kelésekről, 's fülféregről	102
33. A' szarvaknak töredezéséről és meghasadásról	103
34. Megmerevedett tagoknak kigyógyitásáról és helyre állitásáról	—
35. Orvosság olly borjúknak, mellyek a' sok szopástól megbetegedtek, vagy hasmenést kaptak	104
36. Szerek, hogy a' tehenek önmagokat ki nem szopják	105
37. Szer a' téjnek hibáji ellen	106
38. A' torok fájásról, és torok gyikról	110
39. A' nyavalya törésről	112
40. A' szédülésről	113
41. A' nyelvrákról, vagy dögdaganatról	—

Szám Lap
42. A' szájban lévő úgy nevezett békákról, vagy nyelvpattanásokról 118
43. A' belső forróságról és gyúladásokról átaljában 120
44. A' megzabalásról 127
45. A' ragadozó tüdőrothadásról vagy a' tüdőgyúladásról 128
46. A' marhadögről 133
47. Az alkapczák zárodásáról, görcséről 143
48. Hogy a' szarvasmarhát nyárban ne kínozza a' légy 146
49. A' hasdugulásról 146
50. A' megszorúlt szerekről 147
51. A' tölgyeknek repedezéseiről 148
52. Fej daganat ellen 149
53. A' veszettségről dühödtségről —
54. Mérges harapásokról, az inak megerőltetéséről 151
55. A' ficzamításról, az inak megerőltetéséről 152
56. A' meglágyúlt talpakról 154
57. Vér tisztító ital —
58. Minden tisztátalanságok ellen való szer 155
60. Marhapor, melly különféle nyavalyák előfordúlásainál igen hasznos, a' vért tisztítja 's a' hizlalást előmozdítja 157
61. A' nyelven való férgekről 159
62. Szerek, ha valamelly marha nyavalyát azonnal meg nem lehetne ismerni 159
63. A' folyatást előmozdítani a' teheneknél 160
64. Szer, hogy ha valamelly tehén nem akar megborjasodni 161
65. A' borjazásról 162
66. A' nádra gyümölcsről —
67. A' teherhordó zsacskó előéléséről 164
68. Az elvetéllésről 165
69. Ha a' borjuk szopni nem akarnak 166
70. Ha valamelly tehén nem hagyja magát fejni, vagy a' borjút nem hagyja szopni —
71. A' véghurkának kidudorásáról 167

Szám *Lap*

72. Méreg, mérges gombák és füvek ellen naló szerek 168
73. Az istállóknak ártalmas gőzülgésekből kítisztítására való szerek 169

A' Juhoknak és sertéseknek nyavalyaikról.

I. A' juh nyavalyairól.

Bévezetés 171
1. A' mételyről 175
Óltalmazó 's gyógyító szerek 177
2. A' máj gyúladasról 's a' víz betegségről 179
3. A' sárgaságról 180
4. A' gilisztákról, és a' bélköszvényről —
5. A' gugáról 184
6. A' juhrühről —
7. A' juhtetűk ellen való szer 188
8. A' kerengésről 189
9. A' Juhhimlőről 190
10. A' rózsáról, vagy a' mint néhol nevezik, Szent Antal tüzéről, vagy még máshol folyósóról (Rothlauf) a' juhoknál 192
11. A' juhok náthájáról vagy a' juhtakonyról —
12. A' juhtüdő rothadásról, vagy a' száraz betegségről 194
13. Egészséges keverék a' juhoknak nyalni való 195
14. Kificzamodásokról, sebekről, összezúzásokról a' juhoknál 196
15. A' juhok vérvizelletéről —
16. A' hosszas köhögés ellen való szer —
17. Orvos szer a' bárányok száján való tűz ellen 197
18. A' juhok megdagadt csecseik orvoslására való szer —

Szám Lap

II. A' sertések nyavalyairól.

1. A' sertések úgy nevezett kereszt csont fenéjéről 200
2. A' sertések nyelvén támadni szokott, árpa szemnek neveztetett pattanásokról —
3. A' sertéseknél találtatni szokott férgekről 201
4. A' sertéseket mindenféle nyavalyáktól megoltalmazó szer 202
5. A' hizlalás sikeres előőmozdításáról 203
6. A' szédülésről —
7. A' megzabálásról 204
8. A' malaczok himlőiről —

K.K. RECHTSAKAD. BIBLIOTHEK IN KASCHAU